อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

คุณแม่เจียม รอดสมบุญ

ณ เมรุวัดหัวลำโพง

อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร

วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

คุณแม่เจียม รอดสมบุญ

ณ เมรุวัดหัวลำโพง

อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร

วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด สื่อการค้า (แผนกการพิมพ์) 58/10-12 ตรอกวัดใหญ่ศรีสุพรรณ
ถนนอินทรพิทักษ์ ธนบุรี โทร. 62306 นายถนอมชัย เศรษฐลักษณ์ ผู้พิมพ์และโฆษณา
พ.ศ. 2510

คำปรารภ

ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่เจี่ยม รอดสมบุญ มารดาของข้าพเจ้า ณ ฌาปนสถาน วัดหัวลำโพง ในวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๑๐ นี้ ข้าพเจ้าประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือเป็นธรรมบรรณาการ ชำร่วยในงานสักเล่มหนึ่ง ข้าพเจ้าได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษากับคุณ ท. เลียงพิบูลย์ ซึ่งได้กรุณาอนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือชุด "**กฎแห่งกรรม**" และอื่น ๆ ดังปรากฏในหนังสือเล่มนี้แล้ว

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ คุณ ท. เลียงพิบูลย์ ไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง และหวังว่าหนังสือนี้คงจะอำนวยประโยชน์ทางคติธรรมแก่ท่านผู้อ่าน สมความตั้งใจของข้าพเจ้าไม่มากก็น้อย

ด้วยเดชะอำนาจคุณงามความดีอันเกิดจากธรรมบรรณาการเพื่อแสดงกตัญญูกตเวทีต่อคุณแม่ ขอดวงวิญญาณของคุณแม่ ซึ่งสถิต ณ สรวงสวรรค์ชั้นใดจงทราบส่วนกุศลที่ข้าพเจ้าตั้งใจอุทิศถึงนี้ แล้วอนุโมทนาให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล ตามสมควรแก่สุคติวิสัยในสัมปรายภพนั้น เทอญ

แสวง รอดสมบุญ

๓๐ มีนาคม ๒๕๑๐

อนุโมทนา

ด้วยคุณแสวง รอดสมบุญ จะทำการฌาปนกิจศพ คุณแม่เจียม รอดสมบุญ ผู้เป็นมารดา มีความประสงค์จะขอพิมพ์หนังสือชุด "**กฎแห่งกรรม**" ในบทละครเรื่อง "*สิ้นเวร*" "*ความกตัญญู*" และ "*ดงบาป*" ข้าพเจ้าได้อนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

ขอขอบคุณท่านเจ้าภาพได้กรุณาให้เกียรติอันสูงแก่หนังสือของข้าพเจ้า และได้พิมพ์เพื่อเผยแพร่แจกในงานครั้งนี้ หากบุญใดกุศลใดเกิดจากหนังสือชุดนี้ ข้าพเจ้าขอสงบจิตอธิษฐานขอให้ความดีทั้งหมด จงดลบันดาลให้วิญญาณของ คุณแม่เจียม รอดสมบุญ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพตามความปรารถนาของท่านเจ้าภาพทุกประการ เทอญ

ท. เลียงพิบูลย์

๕๕๒ ถนนเพชรบุรี
พระนคร

คุณแม่เจียม รอดสมบุญ

ชาตะ วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕

มตะ วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

คุณแม่เจียม รอดสมบุญ

คุณแม่เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่บ้านตลาดใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรหัวปี ของคุณยายทันและคุณตาฉาย มีน้อง ๒ คน คือ

นางเสงี่ยม จาดสวัสดิ์ และ

นางทองม้วน อุนสวัสดิ์

คุณแม่ได้ทำการสมรส กับ คุณพ่อเพิ่ม รอดสมบุญ มีบุตรด้วยกัน ๗ คน คือ

ร้อยเอกสวัสดิ์ สุวรรณมัย (ถึงแก่กรรม)

นางไสว จาตะเสม

นายแสวง รอดสมบุญ

นางฉอ้อน บุณยมัย

นางสุภาพ เพชรดี (ถึงแก่กรรม)

ด.ญ. ลออ รอดสมบุญ (ถึงแก่กรรม)

ด.ญ. สุดใจ รอดสมบุญ (ถึงแก่กรรม)

คุณแม่ป่วยกระเสาะกระแสะ ด้วยโรคชรามาแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ และได้ให้แพทย์ทำการรักษาเรื่อยมา อาการมีแต่ทรงกับทรุด จนถึงวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ คุณแม่ก็ได้ถึงแก่กรรม ด้วยอาการสงบ รวมอายุได้ ๘๔ ปี

คำไว้อาลัยคุณแม่

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๐๘ เป็นวันที่ลูก ๆ ทุกคนต้องได้รับความเศร้าโศกอย่างสุดซึ้ง เพราะต้องสูญเสียคุณแม่อันเป็นที่รัก และเคารพยิ่งของลูก ๆ ไป พระคุณของคุณแม่ที่ได้เลี้ยงลูก ๆ ทุกคนมาแต่เยาว์วัยนั้นมากมายสุดที่จะรำพัน ถึงแม้ลูก ๆ จะมีครอบครัวกันไปแล้ว คุณแม่ก็ยังมีความกังวลห่วงใยต่อทุกข์ของลูก ๆ อยู่เสมอ ซึ่งทำให้เป็นที่รู้สึกอบอุ่นและร่มเย็นเป็นสุขเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทร ยามลูกมีทุกข์ก็ช่วยปลอบใจ และให้คำแนะนำแก้ไขตามควรให้ผ่อนคลายความทุกข์ ยามมีสุขก็ร่วมแสดงความยินดีปรีดาด้วยความจริงใจ มีแต่ความเมตตากรุณาแก่ลูก ๆ เป็นเนืองนิจ ลูก ๆ ทุกคนยังรำลึกถึงคุณแม่อยู่ทุกคืนวันมิได้จืดจาง ถ้าวิญญาณของคุณแม่สถิตอยู่ ณ แห่งใด ลูก ๆ ขอตั้งจิตอธิษฐานให้ได้หยั่งทราบในส่วนกุศล ที่ลูก ๆ อุทิศถึง และขอได้อนุโมทนาการให้บังเกิดความสุขเกษมสำราญแก่คุณแม่ในสัมปรายภพจงทุกประการ และถ้าชาติหน้ามีจริง ลูกขอให้ได้เกิดเป็นลูกของคุณแม่ทุกชาติไป

จากลูก

บทละครเรื่อง

สิ้นเวร

เบื้องหลังละครเรื่องสิ้นเวร

ก่อนอื่น ท่านควรจะทราบเบื้องหลังบทละครเรื่อง "สิ้นเวร" เสียก่อน ต้นเรื่องมาได้อย่างไร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ข้าพเจ้าเริ่มเขียนหนังสือ "ชุดทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" และต่อมาได้พิมพ์แจกในงานทอดกฐินวัด ทางจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นครั้งแรก ก็ได้รับความชมเชยจากพระมหาเถระผู้ใหญ่สมเด็จพระวันรัต (ขณะนั้นยังเป็นพระธรรมวโรดม) เป็นจดหมายฉบับแรก ท่านเจ้าประคุณได้ให้กำลังใจข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง และหนังสือชุดเรื่องที่เขียนมาก และต่อมาก็มีจดหมายส่งมามากมาย พร้อมทั้งส่งเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตของท่านผู้นั้น มีผู้อื่นมาเล่าให้ฟังด้วยตนเองและทางจดหมาย ครั้งนั้นได้มีเพื่อนผู้อาวุโสผู้หนึ่งเป็นผู้สนับสนุน และสนใจในการเขียนของข้าพเจ้ามาก ได้เล่าเรื่องสมัยโบราณคล้ายนิยายให้ฟังต่อหน้าเพื่อนฝูงหลายท่านด้วยกันในเวลารับประทานอาหารเที่ยง เมื่อเล่าเสร็จแล้วก็ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนเป็นบทละคร เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนต่อไป จึงได้บันทึกเนื้อเรื่องเอาไว้ ข้าพเจ้าไม่ถนัดในการที่จะเขียนบทละคร รู้ตัวว่าเขียนไม่ได้ดี แต่เห็นว่าเนื้อเรื่องเป็นคติดีกินกว่าควรจะลองพยายามเขียนดู ตามความต้องการของเพื่อน แต่ยังไม่ทันลงมือเขียน ภรรยาของเพื่อนผู้นั้นก็ถึงแก่กรรมลง เพื่อนก็ได้มาขอหนังสือเพื่อเตรียมพิมพ์แจกในงานเผาศพภรรยาของแก เมื่อครบร้อยวัน แต่แล้วยังไม่ทันลงมือพิมพ์ เพื่อนผู้นั้นก็ถึงแก่กรรมลงอีกผู้หนึ่ง เรื่องบทละครก็ต้องวางมือทอดทิ้งไว้หลายปี จับเขียนเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่บทละครต่อไป ต่อมาคืนหนึ่งได้ฝันเห็นเพื่อนผู้นั้นได้เดินยิ้มเข้ามาหา ในฝันข้าพเจ้ารู้ว่าเพื่อนได้ตายไปแล้ว แต่ข้าพเจ้าก็มีปัญหาหลายอย่างที่ต้องการทราบอยากจะถามผู้ที่ตายไปแล้ว จึงเริ่มถามเพื่อไม่ให้เสียเวลาเพราะกลัวจะตื่นก่อนที่จะทราบ จึงถามว่า "เวลาจิตจะดับนั้นรู้สึกว่ามีความเจ็บปวดทรมาน ลำบากเพียงไรหรือเปล่า" เพื่อนหัวเราะ

อย่างขบขันที่รู่ ๆ ก็ถูกถามปัญหานี้ขึ้นมา จึงตอบว่า "เวลาวิญญาณจะออกจากร่าง หัวใจจะหยุดเต้น เป็นเวลาที่สบายที่สุด ไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไรทั้งนั้น แค่นี้พอใจหรือยัง" แต่ข้าพเจ้าจะถามปัญหาต่อไปเพื่อนก็ยกมือขึ้นห้ามหัวเราะแล้วพูดขึ้นว่า "พอที ที่มานี่ก็ไม่ตั้งใจจะมาตอบปัญหา ความตั้งใจจะมาทวงหนี้" ข้าพเจ้าตกใจ ประหลาดใจ เพราะไม่เคยเป็นหนี้สินอะไรต่อกันมาก่อน เมื่อเพื่อนยังมีชีวิตอยู่ จึงลืมปัญหาที่ตั้งใจจะถามแล้วจึงพูดไปว่า "หนี้สินอะไรกัน เราไม่เคยมีหนี้กันเลย" เพื่อนหัวเราะแล้วพูดว่า "เรื่องบทละครอย่างไร ทำไมยังไม่จัดการให้เรียบร้อยสักทีล่ะ" เมื่อข้าพเจ้าได้ฟังเช่นนั้นก็สะดุ้งนึกได้จึงตอบไปว่า "เขียนได้คงไม่ดี อยากจะศึกษาก่อนจึงยังไม่ได้เขียน" เพื่อนหัวเราะแล้วพูดว่า "คิดดูให้ดีมีทางจะเป็นบทละครนึกดูซิ" ข้าพเจ้าจึงถามว่า "นี่เป็นวิญญาณของเพื่อนจริง ๆ หรือเปล่าก็ไม่รู้ มีอะไรที่แสดงว่าไม่เป็นภาพหลอก" เพื่อนบอกว่า "จริงซิ ทำบทละครให้เถิด" พูดแล้วก็บอกเลขท้ายสลากกินแบ่งรัฐบาลสามตัวให้ ๒ ชุด และเลขท้ายสองตัวให้ ๑ ชุด แล้วก็ย้ำบอกสามครั้งเพื่อกันลืมเพื่อให้ข้าพเจ้าจำได้ จนตื่นยังจำเลขได้ดี ในเช้าวันนั้นข้าพเจ้านึกถึงความฝัน แล้วก็บอกเพื่อน ๆ หลายคนเมื่ออยู่พร้อมหน้ากันเวลารับประทานอาหารเที่ยง

ต่อจากนั้น เราก็หาซื้อล็อตเตอรี่ตามเลขที่ฝันครบสามใบ สำหรับสลากกินแบ่งนี้ข้าพเจ้าก็ไม่ค่อยจะเชื่อมากนัก ตามปกติข้าพเจ้าก็ไม่สนใจ แต่เมื่อวิญญาณมาบอกทั้งทีก็ลองดู ถึงเวลาออกสลากกินแบ่ง ก็ปรากฏว่าไม่มีเลขท้ายสามตัวสองตัวตรงกับที่บอกไว้เลย ข้าพเจ้าก็อดนึกไม่ได้ว่าวิญญาณที่ตายไปแล้วก็ยังมาบอกให้เพื่อน ๆ เสียเงิน จากนั้นก็ไม่สนใจ ต่อมาอีกงวดหนึ่งก็ปรากฏว่าเลขท้ายสามตัวออกครั้งที่หนึ่งตรงกับเลขสามตัวที่วิญญาณของเพื่อนบอกเรียงทุกตัว แต่ข้าพเจ้าก็อดคิดไม่ได้ว่าเป็นเพราะบังเอิญออกตรงกันเท่านั้น แล้วก็ไม่ได้สนใจต่อไป อีกงวดต่อมาก็ปรากฏว่าออกครั้งที่ ๔ เลขตรงกับวิญญาณของเพื่อนบอกตรงกันทุกหลัก นับว่าประหลาดมาก คราวนี้ยังเหลือเลขท้ายอีกสองตัว ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะไม่มีเหตุบังเอิญถึงสามครั้งติดต่อกันแน่ จึงมิได้สนใจ แต่เหตุอัศจรรย์เกิดขึ้น เพราะงวดหลังนี้ออกเลขท้ายตรงกันกับเลขท้ายสองตัวของเพื่อนที่บอกไว้ไม่ผิด จึงทำให้ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าวิญญาณของเพื่อนมาแสดงให้รู้ว่าไม่ใช่ภาพมายาหลอกลวงหรือฝันลม ๆ แล้ง ๆ ที่ไม่มีเหตุผล จึงได้รีบหยิบบทละครขึ้นมาพิจารณา

อีกครั้งหนึ่ง แต่บทละครเรื่องนี้จะเกิดขึ้นในครั้งใดสมัยใดแผ่นดินใด ไม่สามารถจะบอกได้ ตลอดจนชื่อเสียงตัวละครในเรื่องข้าพเจ้าได้แต่งเติมเสริมขึ้นตามเค้าเรื่องเดิม หากท่านจะค้นหาประวัติศาสตร์ก็คงจะไม่พบ เพราะข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะหารายละเอียดและข้อข้องใจก็ไม่สามารถจะสอบถามเจ้าของเค้าเรื่องเดิมได้ ความไม่สันทัดทำให้ข้าพเจ้าหนักใจในเรื่องบทละครนี้มาก หากกำลังแรงในวิญญาณของเพื่อนได้มาทวงในฝันจึงทำให้ข้าพเจ้าเกิดกำลังใจขึ้น เมื่อมาคิดดูก็นึกถึง ฯพณฯ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้เคยมีความกรุณานำเรื่อง "ทานชีวิต" และ "คนมีบาป" ในชุด ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไปแต่งเป็นบทละครมอบให้ยุวพุทธิสมาคม นำนักศึกษาไปแสดงในหอประชุมจุฬาลงกรณ์ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗ เพื่อเก็บเงินเข้ากองการกุศล องค์พระประมุขของชาติได้เสด็จทอดพระเนตรทั้งสองพระองค์ พร้อมทั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าชายหญิง เมื่อนึกได้เช่นนั้นก็เกิดปีติขึ้นมา แต่มาคิดทบทวนดูอีกครั้งหนึ่งก็ท้อใจ เพราะ ฯพณฯ ท่านหาเวลาว่างยาก เพราะกิจการงานทางราชการมัดตัวท่านอยู่ตลอดเวลา คงจะหาเวลาว่างไม่ได้ แม้แต่จะขอพบก็ต้องโทรศัพท์บอกนัดล่วงหน้า เมื่อคิดแล้วทำให้เหนื่อยใจ เพราะมองเห็นแต่ทางยังไม่สว่างนัก

ทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน เผอิญ เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม พ. ศ. ๒๕๐๘ ข้าพเจ้าได้พบกับ ฯพณฯ ท่านในงานสโมสรแห่งหนึ่ง ได้กราบเรียนปรารภกับท่านถึงเรื่องนี้ ฯพณฯ ท่านแสดงความยินดีจะช่วยให้สมตามประสงค์ รู้สึกว่าความหนักอกที่ค้างมาแรมปีได้สิ้นสุดลงด้วยความกรุณาของ ฯพณฯ ท่าน ม.ล. ปิ่น มาลากุล รัฐ-มนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และบัดนี้เป็นที่น่ายินดี ฯพณฯ ท่านได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ายิ่ง ซึ่งปกติ ฯพณฯ ก็หาเวลาว่างไม่ได้มาช่วยตรวจแก้ตัดต่อเพิ่มเติมให้เป็นที่เรียบร้อย ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านไว้ในที่นี้ด้วย และหวังว่าวิญญาณผู้ให้เค้าเรื่องคงจะหายห่วงในเรื่องนี้ต่อไปเช่นเดียวกัน หากละครเรื่องนี้เกิดกุศลขึ้น ก็ขอบันดาลให้ดวงวิญญาณเจ้าของเค้าโครงเรื่องนี้ ไปสู่สุคติตามความปรารถนาของข้าพเจ้าทุกประการเทอญ ฯ

"ละครเรื่อง สิ้นเวร"

ฉากหนึ่ง

เปิดฉาก เป็นป่า มีถนนเป็นทางเกวียนข้างทางเป็นป่า มีกลดสำหรับพระธุดงค์กางอยู่แต่รวบชายขึ้นแล้ว มีพระธุดงค์กำลังนั่งอยู่ ข้าง ๆ ท่านมีเครื่องอัฐบริขารสำหรับสงฆ์ใช้เดินทางไกล อีกด้านหนึ่งมีเด็กชายวัยรุ่นคนหนึ่งกำลังเดินออกมา ในมือหิ้วถุงท่าทางหนัก ส่วนมืออีกข้างหนึ่งถือคันธนูหน้าไม้ พบเห็นพระธุดงค์ก็เดินตรงเข้าไปหานั่งลงวางถุงและคันธนูแล้วก้มลงกราบ

พระ เออ ไปไหนมาแต่เช้าเจ้าหนู เจ้าเอาถุงอะไรมาล่ะ นี่ดูเหมือนจะเป็นถุงของหลวง

เด็ก ผมออกจากบ้านเพื่อจะไปล่าสัตว์ป่า มาตามทางเกวียน พอดีพบถุงเงินของใครไม่ทราบครับหลวงพ่อทำตกทิ้งไว้กลางทาง ผมจึงเก็บมา ยังไม่ได้คิดว่าจะทำอย่างไรดี ก็มาพบหลวงพ่อนี่แหละครับ ผมจึงอยากจะนำไปคืนเจ้าของเดิม ผมจึงแวะเข้ามาหาหลวงพ่อ ช่วยกรุณาแนะนำด้วยว่าผมจะนำไปคืนเจ้าของเงินเขาได้อย่างไร

พระ เออ เห็นจะเป็นของพวกขุนคลัง ที่ไปเก็บส่วยสาอากร เพื่อนำส่งเมืองหลวง เมื่อตอนเช้ามืดได้ยินเสียงฝีเท้าม้าผ่านมาทางนี้ คิดว่าคงไปไม่ไกลมากนัก ป่านนี้คงหยุดพักหุงหาอาหารกิน เมื่อสำรวจดูเห็นว่าเงินหาย ก็คงจะหวนกลับมาติดตามหาก็ได้

เด็ก ผมก็อยากจะคืนให้เจ้าของเขาไป หลวงพ่อช่วยแนะนำผมทีเถิดครับ จะให้ผมตามไปถึงที่พักเขาเลยดีไหมครับ

พระ ไม่ต้องหรอกอ้ายหนู สาย ๆ หน่อยเขาก็คงตามมาถึงที่นี่เอง เจ้าคอยอยู่ที่นี่แหละ เออแล้วบ้านของเจ้าอยู่ที่ไหนล่ะ ตัวเราและพ่อแม่ชื่ออะไร

เด็ก ผมชื่อชัยครับหลวงพ่อ พ่อผมชื่อช่วง แม่ชื่อนิ่ม บ้านอยู่ทุ่งส้มป่อย พ้นหัวดงนี่ไปหน่อยเดียว มีทางเลี้ยวเข้าหมู่บ้าน พ่อผมเป็นหัวหน้าหมู่บ้านครับ

พระ เออ ชื่อดี หน่วยก้านเจ้าไม่เลวเลย ซ้ำยังเป็นเด็กซื่อ ท่าทางก็คมคายดีมาก เจ้าไม่คิดอยากไปเรียนวิชาในกรุงบ้างหรือ คนซื่ออย่างเจ้านี้ถ้าได้รับราชการก็จะมีชื่อเสียงดี มีความเจริญเพราะเป็นที่ไว้วางใจของเจ้านายได้ดี

ชัย ผมอยากเรียนมากครับ หลวงพ่อ อยากเรียนมานานแล้ว แต่ไม่มีโอกาสครับ

พระ เจ้าอยากเรียนอะไร วิชาไหนล่ะที่เจ้าชอบ บางทีจะช่วยเจ้าได้บ้าง เพราะเจ้าเป็นคนซื่อดี

ชัย ผมอยากเรียนวิชาฟันดาบครับ อยากเรียนกับอาจารย์คง ผมคิดมานานแล้ว

พระ (หัวเราะ) เออ รู้จักอาจารย์คงด้วยหรือ เจ้าชัย เจ้าเคยรู้จักเขาตั้งแต่เมื่อไหร่ล่ะ

ชัย เปล่าหรอกครับหลวงพ่อ ผมไม่เคยรู้จักตัวอาจารย์คง แต่ได้ยินพ่อเล่าให้ฟัง และคนอื่นเขาลือกันว่า อาจารย์คงมีฝีมือทางดาบยอดเยี่ยมอย่างหาตัวจับยากผู้หนึ่งในแผ่นดิน พ่อเล่าว่าอาจารย์คงเป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ท่านอาจารย์คงไม่ชอบราชการงานเมือง ไม่ชอบมียศมีศักดิ์ แม้พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระประสงค์จะให้รับราชการในเมืองหลวง แต่งตั้งให้เป็นใหญ่เป็นโตไม่ยอมรับ ขอช่วยราชการเป็นครั้งเป็นคราว หากถึงเวลามีศึกสงครามเมื่อใด อาจารย์คงก็จะรับอาสาออกศึกทุกทีไป หากบ้านเมืองสงบ อาจารย์ก็ท่องเที่ยวไปตามป่าตามเขาจำศีลภาวนา ไม่ค่อยอยู่เป็นที่เป็นทาง

พระ เออ เจ้ารู้เรื่องดีมาก เจ้าชัย เจ้าแน่ใจหรือว่าอยากจะเป็นลูกศิษย์อาจารย์คง

ชัย แน่ใจครับ หลวงพ่อ ผมอยากเป็นลูกศิษย์ท่านมานานแล้ว นอนฝัน เสมอว่าคงได้พบอาจารย์คงเข้าสักวันหนึ่ง ผมอยากจะเดินทางไปเมือง กรุง แต่ก็ไม่ทราบว่าท่านอยู่ที่ไหน เพราะระหว่างนี้บ้านเมืองสงบท่าน ก็ท่องเที่ยวไป

พระ เออ สำคัญมากเจ้าชัย ถ้าอาจารย์คงรับเจ้าไว้เป็นศิษย์ เจ้าก็ต้องปฏิบัติ ตามข้อบังคับของอาจารย์คง ไม่เช่นนั้นคงไม่สำเร็จแน่ เพราะศิษย์ของ อาจารย์คงทุกคนจะต้องปฏิญาณตน

ชัย คำปฏิญาณตนของอาจารย์คง มีอะไรบ้างครับหลวงพ่อ ผมจะปฏิบัติตาม ทุกอย่าง หลวงพ่อช่วยกรุณานำผมไปฝากอาจารย์คงด้วยนะครับ

พระ ถ้าเจ้าปฏิบัติได้เจ้าก็มีหวังจะได้เป็นลูกศิษย์ ฟังนะเจ้าชัย คนที่เป็น ลูกศิษย์อาจารย์คงต้องปฏิบัติตนและต้องปฏิญาณดังนี้

๑. จะต้องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๒. จะต้องมีความกตัญญูต่อผู้มีคุณ เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น

๓. จะต้องดับโมโห ไม่มีโทสะอยู่ในตัว ฝึกใจให้อดทน ใครจะทำ อย่างไรจะว่าอย่างไรจะไม่โกรธ

๔. จะต้องไม่มีความอาฆาตพยาบาท ทำจิตใจให้เที่ยงธรรม รู้ให้อภัย รู้แพ้รู้ชนะ

๕. จะต้องถือศีลห้า ไม่ยอมเอาวิชาความรู้ไปก่อกรรมทำชั่วในทางทุจริต

เมื่อเจ้าปฏิบัติข้อบังคับทั้งห้าข้อนี้ ให้เป็นที่พอใจแล้ว เจ้าก็จะได้เป็น ลูกศิษย์อาจารย์คงแน่

ชัย ผมขอรับรองครับ หลวงพ่อ ว่าผมปฏิบัติได้ หลวงพ่อช่วยพาผมไปฝาก อาจารย์คงเถิดครับ

(ทันใดนั้น ขุนคลังก็เดินออกมาพร้อมด้วยทหารรับใช้อีกสองคน เมื่อ เห็นพระกำลังสนทนาอยู่กับเด็กก็ตรงเข้าไปกราบพระ)

ขุนคลัง	กระผมไม่นึกไม่ฝันว่าจะมาพบพระคุณเจ้าที่นี่ เมื่อเช้าขี่ม้าผ่านมาทางนี้ เห็นมีกลดกางลงอยู่ไม่ทราบพระคุณเจ้าจำวัดอยู่ จึงมิได้ลงมานมัสการ

พระ	ขอบใจท่านขุนมาก อาตมาพักอยู่ที่นี่สองเวลาแล้ว คิดว่าพรุ่งนี้ก็จะเดินทางต่อไป ท่านขุนคลังมาตามหาเงินที่หายไม่ใช่หรือ

ขุนคลัง	ถูกแล้วพระคุณเจ้า กระผมมาหาเงินที่ตกหาย เพราะเมื่อเช้าสำรวจเงินดูตอนพักเพื่อหุงหาอาหารก็พบว่าเงินหายไป ๑ ถุง ทำไมพระคุณเจ้าจึงทราบว่าผมมาตามหาเงินที่หาย

พระ	(ชี้ไปที่ชัยซึ่งกำลังนั่งดูอยู่) นี่ เด็กคนนี้เป็นคนเก็บได้กำลังจะตามหาเจ้าของ มาขอความเห็นจากอาตมาว่าจะนำคืนได้อย่างไร อาตมาจึงบอกให้รออยู่ที่นี่ คิดว่าพอสาย ๆ หน่อยก็จะมีคนมาตามเอง (แล้วหันมาพูดกับชัย) นี่แหละเจ้าชัย ท่านขุนคลัง เจ้าจงคืนเงินไปตามความประสงค์ของเจ้าเถิด (ชัยนำถุงเงินมามอบให้ขุนคลังอย่างนอบน้อม)

ขุนคลัง	ดีมากหลานชาย เจ้าเป็นเด็กซื่อ ดูหน่วยก้านเจ้าก็เฉลียวฉลาดดี น่าจะหาวิชาความรู้สมัครเข้ารับราชการจะได้ดีต่อไปในภายหน้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประสงค์คนอย่างเจ้ามาก ๆ เพื่อเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย บ้านเมืองจะได้อยู่เย็นเป็นสุข

ชัย	กระผมอยากจะไปศึกษาวิชากับอาจารย์คง นักดาบฝีมือหนึ่งของแผ่นดินไทยครับ กำลังขอให้หลวงพ่อนำไปฝาก

ขุนคลัง	(หัวเราะ) เจ้าหลานชายคนที่เจ้าพูดอยู่ด้วยนั่นแหละอาจารย์คงนักดาบตัวลือของแผ่นดินไทยละ

ชัย	(ตรงเข้าไปกราบขุนคลัง) ขอท่านอาจารย์ช่วยเมตตารับไว้เป็นลูกศิษย์สักคนเถิดครับ

ขุนคลัง	(ทำท่าตกใจ) ไม่ใช่ ไม่ใช่ โน่นท่านนั่งอยู่โน่น (ชี้มือไปทางพระรูปนั้น) นั่นแหละอาจารย์คงจำไว้เถิดอ้ายหลานชาย ไปกราบท่าน และขอเป็นลูกศิษย์ท่านเดี๋ยวนี้

ชัย (หันไปมองพระทีหนึ่ง หันกลับไปมองขุนคลังทีหนึ่งอย่างไม่แน่ใจ ขุนคลังขยิบตาทำมือบอกใบ้ให้ จึงหันไปก้มกราบพระแล้วพูดว่า) ขอท่านอาจารย์จงรับผมไว้เป็นลูกศิษย์สักคนเถิดครับ ผมมานมัสการท่านเป็นนานแล้ว แต่หาทราบไม่ว่าท่านคืออาจารย์คง กรุณารับผมไว้เป็นศิษย์ด้วยเถิดครับ

ขุนคลัง พระคุณเจ้าก็เห็นแล้วว่าเด็กคนนี้เป็นคนดี มีจิตใจซื่อตรง คงจะเป็นศิษย์ที่ดีของพระคุณเจ้าต่อไปเป็นแน่ และต่อไปภายหน้าก็จะได้เป็นกำลังของชาติไทย กระผมเองก็ชักจะชอบเด็กคนนี้เสียแล้วสิ

อาจารย์คง อาตมาเองเห็นหน่วยก้านเด็กคนนี้แล้ว ก็พอใจเหมือนกัน แต่จะรับเขาไว้โดยไม่บอกพ่อแม่เขานั้น อาตมาทำไม่ได้ แต่ถ้าได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่เขาแล้วอาตมาก็เต็มใจรับไว้

ชัย (แสดงอาการดีใจ ตรงเข้าไปกราบอาจารย์คงอีกครั้งหนึ่ง) กระผมจะรีบไปบอกขออนุญาตพ่อแม่แล้วจะเดินทางไปกับอาจารย์เลยทีเดียวครับ

ขุนคลัง โชคเจ้าดีมาก เจ้าหลานชาย (พลางหยิบดาบกล่ำทองยื่นให้ชัย) เอ้านี่อาว์ให้เจ้าเป็นอาวุธคู่มือตอบแทนความดีของเจ้า ที่มีต่ออาว์ครั้งนี้ อาว์รักเจ้าที่เจ้าเป็นคนซื่อตรงไม่เห็นแก่ได้ จงรักษาความดีอันนี้เอาไว้ให้ดี ถ้าเจ้าเข้ากรุงแล้วไปถามหาบ้านอาว์ คนในกรุงเขารู้จักบ้านอาว์กันทั้งนั้น เมื่อพบแล้วส่งดาบให้คนเฝ้าประตูเขาดู เมื่อเห็นแล้วเขาจะพาไปพบอาว์เอง (หันไปพูดกับอาจารย์คง) กระผมต้องนมัสการลาพระคุณเจ้าไปก่อน เพราะพวกหัวหมู่ทหารรออยู่แล้ว จะได้รีบเดินทาง (พลางคลานเข้าไปกราบอาจารย์คง พร้อมกับทหารสองคนที่มาด้วย)

อาจารย์คง อาตมาขอให้ท่านขุนคลัง จงไปโดยปลอดภัย มีความเจริญในหน้าที่ราชการ

ขุนคลัง (กราบรับพร แล้วถอยออกมาหันไปทางชัย) อาว์ไปละนะหลานชาย เจ้าจงปฏิบัติต่ออาจารย์ให้จงดี แล้วอนาคตของเจ้าจะรุ่งเรือง

(ชัยก้มลงกราบท่านขุนคลังด้วยความเคารพ ขุนคลังเดินออกไป ชัยกลับเข้ามานั่งใกล้อาจารย์คงอีก)

ชัย กระผมดีใจมากที่ได้ทราบว่าหลวงพ่อคืออาจารย์คง นึกว่าฝันไป เพราะไม่เคยนึกว่าจะพบอาจารย์ กระผมจะไปขออนุญาตพ่อ พ่อคงจะไม่ขัดข้อง และคงดีใจมาก ที่กระผมจะได้เป็นลูกศิษย์ท่าน เพราะพ่อเคยพูดความดีของอาจารย์ให้ลูก ๆ ฟังอยู่เสมอ แม้พ่อจะไม่เคยรู้จักตัวอาจารย์ก็ตาม แต่ความดีที่ลือไปทั่วเมืองไทย ทำให้พ่อเคารพท่านอาจารย์อยู่เสมอ นี่หากพ่อทราบว่าอาจารย์บวชเป็นพระภิกษุเดินทางมาพักใกล้ ๆ บ้านเช่นนี้ คงดีใจมาก และต้องมานมัสการแน่ ๆ

อาจารย์คง เออ ดีแล้ว เจ้าจงไปบอกพ่อว่าเจ้าได้เป็นลูกศิษย์อาจารย์คงแล้ว และปฏิญาณว่าจะปฏิบัติตามกฎข้อบังคับห้าข้อของเรา เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ก็เตรียมตัวไปพร้อมกับเราในวันพรุ่งนี้

ชัย กระผมขอขอบพระคุณที่กรุณารับผมไว้เป็นศิษย์ กระผมจะปฏิบัติตามกฎห้าข้อ ของท่านอาจารย์ทุกประการ กระผมจะรีบไปบ้านเดี๋ยวนี้

(ชัยก้มลงกราบพระภิกษุคง แล้วลุกออกมาด้วยความดีใจ ทันใดนั้น พิณทองลูกสาวเฒ่าพงษ์กับเจ้ามิ่งเดินเข้ามา นำขันข้าวมาสำหรับถวายพระ ชัยหยุดยืนมองดูพิณทองครู่หนึ่งแล้วก็เดินไป โดยไม่พูดว่ากระไร พิณทองกับเจ้ามิ่งวางของลงแล้วกราบพระภิกษุคง

อาจารย์คง เออ เจ้ามิ่ง วันนี้เฒ่าพงษ์ไม่มาหรือ

มิ่ง มาครับ กำลังเดินมา

(เฒ่าพงษ์กับนายพันธ์ลูกชายเดินเข้ามา นำสำรับกับข้าว มาสำหรับถวายพระ เช่นเดียวกันทั้งสองคนเหลียวดูชัยซึ่งเดินลับกายไปสักครู่นึ่ง)

พงษ์ โอ๊ะ เอ๊ะ เจ้าพันธ์ นั่นมันเจ้าชัยลูกตาช่วงนี่หว่า

พันธ์ ใช่จ้ะพ่อ เจ้าชัยลูกตาช่วง มันคงมาหาพระเหมือนกัน

(เมื่อสองพ่อลูกเดินมาถึงกลดพระก็วางสำรับและขันข้าวลง ก้มลงกราบพระแล้วยกสำรับและของต่าง ๆ ขึ้นประเคน)

พงษ์ พระคุณเจ้าจำวัดเมื่อคืนสบายดีหรือครับ

อาจารย์คง ขอบใจโยม อาตมาสบายดีตามสภาพของผู้บำเพ็ญศีล โยมล่ะสบายดีหรือ

พงษ์ ก็สบายดีดอกครับ แต่วันนี้ร้อนจัด เดินมาก็เหนื่อยเลยให้ลูกพิณทองกับเจ้ามิ่งนำหน้ามาก่อน

อาจารย์คง อาตมาก็รู้สึกว่าวันนี้ร้อนอยู่เหมือนกัน

พงษ์ ถ้าพระคุณเจ้าพักไม่สบาย ก็นิมนต์ไปพักใกล้หมู่บ้านคุ้งพยอมก็ได้ พวกกระผมขอปวารณาตัวต่อพระคุณเจ้า

อาจารย์คง อาตมาอยู่ห่างจากหมู่บ้านสบายกว่า ไม่อยากให้ใกล้หมู่บ้านนัก มันไม่ค่อยสงบ จำศีลภาวนาไม่สะดวก

พงษ์ เมื่อกี้ดูเหมือนเจ้าชัยลูกตาช่วงบ้านทุ่งส้มป่อยใช่ไหม พระคุณเจ้า

อาจารย์คง ใช่แล้ว โยม เขาอยากเป็นลูกศิษย์ของอาตมา และจะติดตามอาตมาไป

พงษ์ เจ้าชัยมันเป็นเด็กดี แต่ตระกูลของมันกับตระกูลของผม เป็นตระกูลคู่อาฆาตจองเวรกันมาตั้งแต่เดิมครั้งปู่ย่าตายาย

อาจารย์คง อาฆาตจองเวรกันด้วยเรื่องอะไรล่ะโยม บางทีจะมีการเข้าใจผิดกันละมัง คนรุ่นเก่าคิดอะไรผิด ๆ ก็มี

พงษ์ ทำอย่างไรได้พระคุณเจ้า เรื่องมันเกิดมาหลายชั่วอายุคนแล้ว มันเป็นเรื่องของต้นตระกูล เราเป็นลูกเป็นหลานก็ต้องรับมรดกอันนี้เพื่อจะปฏิบัติกันต่อไปจนที่สุด

อาจารย์คง อาตมาคิดว่ามรดกอย่างนี้ไม่น่าจะรับไว้ มันให้โทษแก่คนรุ่นหลัง ทำไมไม่ลองปรองดองกันเล่าโยม มันจะเกิดความดีด้วยกันทั้งสองฝ่ายต่างก็จะมีความสุข เวลานี้เปรียบเหมือนมีหนามยอกอกอยู่ทั้งสองข้าง หาความสุขความสบายใจไม่ได้ แล้วทำไมไม่บ่งหนามในอกทิ้งเสียล่ะโยม

พงษ์ เห็นจะไม่มีหวังหรอกพระคุณเจ้า มันจะต้องคอยจองล้างจองผลาญกันตลอดชาติ

(พงษ์พูดแล้วแสดงอาการไม่พอใจจนออกมานอกหน้า แล้วชวนลูกชายกับเจ้ามิ่งเข้าไปรับสำรับถ่ายใส่บาตรแล้ว ก้มลงกราบลาพระภิกษุคง รีบเดินออกมาสู่หมู่บ้านทันที)

จบฉากหนึ่ง

ฉากสอง

ป่าใกล้ที่พระภิกษุคง

เปิดฉาก มีนายพันธ์ลูกพ่อเฒ่าพงษ์หัวหน้าหมู่บ้านคุ้งพยอมพร้อมด้วยพรรคพวก คือเจ้าชมเจ้ามิ่ง ทุกคนมีอาวุธเตรียมพร้อม ต่างก็รอคอยเพื่อจะทำร้ายชัย

พันธ์ เจ้าชัยมันจะไปในกรุงเพื่อเรียนวิชา ข้าว่าถ้ามันไปได้ดีมา พวกหมู่บ้านเราก็ต้องเดือดร้อนแน่ เพราะฉะนั้นข้ากับพ่อจึงตกลงกันว่าจะต้องไม่ให้มันไป และอยากจะจัดการกับมันเสียวันนี้

มิ่ง จริงอย่างว่า ถ้าเจ้าชัยมันไปได้ดีขึ้นมา ได้เป็นขุนนางวางน้ำแล้วพวกเราก็จะไม่มีความสุขแน่ ท่าทางหน่วยก้านมันดีเสียด้วย เจ้านี่

ชม แล้วนี่เราจะเอามันสักแค่ไหน เอาถึงตายเชียวหรือ ถ้าหากพ่อมันหรือพวกมันรู้เข้ามิแห่กันมาเล่นงานพวกเราทั้งหมู่บ้านหรือ

พันธ์ เฮ้ย ไม่ต้องกลัวหรอกน่า ข้าไปรู้มาว่ามันจะเดินทางเข้ากรุงวันนี้ เมื่อเราฆ่ามันคนทางบ้านมันก็คงนึกว่ามันไปอยู่ในกรุง ไม่มีใครสงสัยแล้วเราค่อยไปฝังหรือเผามันในป่าก็ได้ แค่นี้มันก็ไม่มีพยานหลักฐานเหลืออยู่

ชม ดูมันก็ง่ายดีหรอก แต่เวลาเอาจริง ๆ มันจะไม่ง่ายอย่างที่พูดมา เพราะเจ้าชัยนี่ฝีมือมันไม่ใช่ย่อยเลย เราสามคนนี่กว่าจะเอามันลงก็เต็มแย่เชียวนะ

มิ่ง จริงอย่างชมมันว่านา พ่อพันธ์ ทำไมไม่เอาคนของเราที่มีฝีมือดี ๆ มาอีกสักสองสามคนล่ะ เราจะได้แน่ใจ

พันธ์ ไม่ได้หรอก มิ่ง ถ้ามันมากคนความลับมันก็แตกซิวะ มีแต่อ้ายพวกปากโว ถ้าทำสำเร็จแล้วมันไปเที่ยวพูดพวกเราก็แย่ เอ็งกับเจ้าชมก็มีฝีมือไม่เลวนี่หว่า ข้าก็ชย่ทั้งคน ข้าคิดว่าสำหรับเจ้าชัยข้าคนเดียวก็ดูเหมือนจะปราบมันอยู่

มิ่ง แต่ข้าก็ยังไม่ไว้ใจหรอก คิดว่าเราสามคนนี่กว่าจะเอามันอยู่ไม่ใครก็ใครคงไม่ได้อยู่ดูหน้ากันแน่

พันธ์ เฮ้ย อ้ายมิ่ง เอ็งอย่าพูดเป็นลางอย่างนั้นซิวะ เอาอย่างนี้ก็แล้วกันนะ เราจะเอามันเวลามันเผลอ พวกเองหลบหลังต้นไม้ก่อน จะได้ไม่ต้องต่อสู้ให้เสียเวลาเสียกำลัง ข้าจะชวนมันคุย พอมันเผลอพวกเอ็งก็โดดออกมาช่วยกันรุมเลย เป็นยังไงวะ

ชม หยุดพูดเถิด โน่นมันมาแล้วสะพายห่อผ้ามาด้วย มันเห็นเราแล้วซิ ตาไวชมัดเลยอ้ายนี่ หลบก็ไม่ทันแล้วมัวพูดเพลินอยู่ได้

พันธ์ ช่างมัน ไม่ต้องหลบ ข้าจะเข้าไปทักมันเองแล้วก็หาเรื่องมัน พวกเอ็งคอยดูนะ ถ้าข้าชักดาบก็รุมกันเลย

(ชัยถือดาบ พร้อมทั้งสะพายห่อผ้าเดินมาถึงพอดี พอเห็นพันธ์กับพวกที่ยืนอยู่ ก็ระวังตัวคอยจับตาดูกิริยาพวกของพันธ์อยู่ตลอดเวลา)

พันธ์ เฮ้ย ชัย เอ็งจะไปไหนวะ ดูหอบผ้าหอบผ่อนเหมือนจะเดินทางไกล

ชัย เออ ข้าจะเข้ากรุง แล้วพวกเอ็งนี่จะไปไหนกันวะ

พันธ์ พวกข้าเหรอ อยากจะมาลองเพลงอาวุธเล่นในป่านี่แหละวะ ชัยหรือเอ็งจะลองกับข้าสักสองสามเพลงก็ได้นะ

ชัย ไม่ละโว้ย พันธ์ ข้าจะต้องรีบไป เชิญพวกเอ็งลองกันตามสบายเถิด

พันธ์ พวกข้าลองกันแล้วไม่ค่อยสนุก เพราะมือมันอ่อนกว่าข้ามาก ข้าอยากจะลองกับเอ็ง ฝีมือดี ๆ สักพักหนึ่งคงสนุกแน่

ชัย ขอเสียทีเถิด พันธ์เอ๋ย ข้าไม่มีเวลาว่างหรอก จะรีบไป

พันธ์ เอ ไอ้นี่พูดเหมือนตัวเมีย เพียงแต่ขอลองฝีมือหน่อยเท่านั้นไม่สู้ ไปเอาผ้านุ่งผู้หญิงมานุ่งเถิดวะ

ชัย พันธ์เอ๋ย ข้าบอกว่ามีธุระ ถ้าอยากจะลองกับข้าก็รอคราวหน้าดีกว่าวะ เอ็งว่าข้าอย่างไรข้าไม่โกรธเอ็งหรอกพันธ์ ถึงผู้ใหญ่เขาจะโกรธกัน ข้าก็ไม่โกรธกับใคร ข้าอยากให้ลุงพงษ์กับพ่อข้าเป็นเพื่อนรักกันมากกว่า

พันธ์ ถุย ไอ้ชัย เอ็งกลัวกูเรอะ พวกกูไม่มีวันดีกับพวกมึงหรอกวะ อ้ายหน้าตัวเมีย ดาบที่มึงถือเอามาจากไหนวะ สวยดีเอามาให้กูเถิดอ้ายชัย กูชอบใจเสียแล้ว ส่งมาให้กูเสียดี ๆ ถ้ามึงรักจะเป็นมิตรกับกู

ชัย ขอเสียทีเถิดวะพันธ์ ดาบเล่มนี้ไม่ใช่ของข้า มีคนเขาให้ข้า และท่านเป็นผู้ที่ข้าเคารพนับถือมาก

พันธ์ ของใครก็ช่าง ข้าไม่ต้องการรู้ เอ็งต้องส่งมาให้ข้าเดี๋ยวนี้ ถ้าไม่ส่งมาก็ระวังให้ดี

ชัย ข้าให้เอ็งไปไม่ได้หรอกพันธ์ ถ้าเอ็งต้องการอย่างนี้ข้าจะหาส่งมาให้เอ็งทีหลังให้เหมือนเล่มนี้ แต่เล่มนี้ข้าให้เอ็งไม่ได้ แม้เอ็งจะทำอย่างไรกับข้าก็ตาม

พันธ์ เอ็งไม่ให้ข้าแน่หรือวะ ชัย

(ว่าแล้วพันธ์ก็ชักดาบออกจากฝัก โดดเข้าฟันชัยทันที แต่ชัยคอยทีอยู่แล้วสลัดห่อผ้าออกจากไหล่ชักดาบออก โดดเข้าไปเอาหลังพิงต้นไม้ใหญ่รับดาบของพันธ์ทันที ส่วนมิ่งกับชมก็ชักดาบออกวิ่งเข้ามาช่วยพันธ์ ชัยไม่ได้แสดงกิริยาเกรงกลัว แต่ยกดาบขึ้นยืดป้องคมดาบของคนทั้งสองอย่างว่องไว ฟันกันไปครู่หนึ่งพันธ์ก็เสียหลักถูกชัยฟาดจนดาบกระเด็นออกไปไกล แต่แทนที่ชัยจะฟันซ้ำด้วยดาบกลับชกเข้าที่คางของพันธ์จนพันธ์ล้มลงสลบไป ระหว่างนี้มิ่งกับชมมัวแต่ตกตลึงทำอะไรไม่ถูก ชัยเอาดาบจ่อคอพันธ์แล้วเอาเท้าเหยียบอกพร้อมกับร้องสำทับให้มิ่งกับชมทิ้งดาบเสีย มิฉะนั้นจะแทงคออ้ายพันธ์ทันที ทั้งสองตกใจรีบโยนดาบทิ้งแล้วนั่งลงยกมือไหว้ชัย เพื่อขอชีวิตลูกพี่ของตัว)

ชัย เจ้ามิ่งกับเจ้าชม เจ้าไม่ต้องกลัวข้าหรอก ข้าไม่ฆ่าใคร เอ็งจงพยุงเจ้าพันธ์นายของเอ็งกลับไปบ้านเถิด แล้วบอกเมื่อเวลามันได้สติด้วยว่าข้าไม่โกรธมันหรอกที่มันคิดร้ายต่อข้า แต่ฝีมือดาบมันยังอ่อนมากนัก ให้มันฝึกซ้อมมาก ๆ ให้ดีกว่านี้ แล้วค่อยมาซ้อมกับข้าใหม่ พวกเอ็งก็เหมือนกันฝีมือยังใช้ไม่ได้ ยกโทษให้ข้าด้วยที่ข้าทำรุนแรงไป นี่ถ้าข้าไม่รับปากกับท่านอาจารย์ ข้าคงโกรธมากที่พวกเอ็งมารุมข้าคนเดียว ป่านนี้พวกเอ็งคงได้เป็นผีเฝ้าป่ากันบ้างแล้ว

(เจ้ามิ่งกับเจ้าชมช่วยกันพยุงร่างของพันธ์ ซึ่งไม่ได้สติเดินกลับเข้าไป ชัยเอาดาบใส่ฝักแล้วก้มลงหยิบห่อผ้าขึ้นสะพายบ่า เตรียมจะออกเดินก็พอดีพระภิกษุคง ซึ่งแฝงตัวคอยดูเหตุการณ์อยู่ข้างต้นไม้เดินออกมา ชัยเห็นเช่นนั้นก็ก้มลงกราบ)

ชัย หลวงพ่อคงเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วกระมังครับ ผมไม่ได้เป็นคนก่อเหตุ ผมได้ยึดมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับหลวงพ่อทุกอย่าง

อาจารย์คง เออ ข้าได้ยิน ได้เห็นหมดแล้ว ฝีมือเจ้าไม่เลวเลย แล้วเจ้ายังรักษาสัญญาได้อย่างดี เจ้าชนะใจตนเองแล้ว ความไม่โกรธทำให้เป็นคนมีสติไม่ประมาท มีเวลาพิจารณาดูว่าตนกำลังจะทำสิ่งที่ดีหรือชั่ว และตัดสินใจได้เช่นนี้ย่อมได้เปรียบศัตรู จงรักษาไว้ตลอดไปแล้วเจ้าจะเป็นศิษย์ของข้า

ชัย ครับหลวงพ่อ กระผมจะรักษาตลอดไป ครั้งนี้ผมได้ทราบระแคะระคายมาล่วงหน้าว่าพวกนั้นมันจะคอยทำร้ายผม จึงได้ระวังตัว แต่หลวงพ่อทราบได้อย่างไรว่ามันจะมาคอยทำร้ายผม

อาจารย์คง ข้านั่งอยู่มองเห็นเจ้าสามคนเดินผ่านไปท่าทางมีพิรุธ เข้าใจว่ามันคงจะไปก่อเหตุคอยแอบทำร้าย เพราะตระกูลทั้งสองไม่ถูกกันอยู่แล้ว เมื่อรู้ว่าเจ้าจะไปเมืองหลวงมันจึงอิจฉา กลัวเจ้าจะได้ดี ข้าจึงตามไปแอบดู ครั้งแรกก็คิดว่าจะออกมาห้ามมันก็คงไม่กล้าทำร้ายเจ้า แต่มาคิดดูอีกทีก็อยากจะเห็นว่า เจ้าจะแสดงอาการท่าทางอย่างไรเมื่อถูกรุมทำร้าย เจ้าจะรักษาสัญญาที่ให้ไว้กับข้าได้ไหม และคิดว่าเจ้าคงรักษาตัวรอดได้ เมื่อเห็นเจ้าได้ปฏิบัติไปเช่นนี้ข้าก็พอใจ เพราะฝีมือเจ้าไม่เลว และเจ้าเพียงแต่ป้องกันตัวไม่ได้ทำอะไรรุนแรงลงไป นี่เป็นความดีของเจ้าที่จะติดเป็นนิสัยต่อไป บอกพ่อแม่หรือยัง ได้รับอนุญาตแล้วรึ

ชัย พ่อผมดีใจมาก และอยากจะมานมัสการท่านอาจารย์ แต่บังเอิญจะรีบด่วนไปธุระที่บ้านไร่ถึงสามสี่วันจึงจะกลับ แล้วจะเลยเข้ากรุงไปกราบนมัสการท่านอาจารย์

อาจารย์คง เออ ดีแล้ว ถ้าอย่างนั้นเตรียมตัวจะเดินทางต่อไป

จบฉากสอง

ฉากสาม

เปิดฉาก เป็นภายในห้องของพ่อเฒ่าพงษ์ ตัวละครมีสาวพิณทองกับลุงมั่นกำลังนั่งสนทนากันอยู่

พิณทอง วันนี้เป็นอะไรไปนะคะลุง พวกผู้ชายจึงหายหน้ากันไปหมด ข้าไปบ้านป้าพลอยกลับมาเดินผ่านบ้านไหนก็ไม่เห็นมีใครอยู่ พี่พันธ์ เจ้ามิ่ง เจ้าชมก็หายไป เห็นเหลืออยู่แต่พ่อข้ากับลุงเท่านั้น

ลุงมั่น อ้าว เอ็งไม่รู้ดอกหรือ กรมการอำเภอเขาประกาศส่งคำสั่งหมายเกณฑ์มาให้พ่อเจ้าซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน นำชายฉกรรจ์ไปประชุมที่ลานวัดกลางก่อนเวลาเพล แล้วรายงานตัวต่อท่านแม่กอง ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็จะถือว่ามีความผิดฐานขัดขืน

พิณทอง เกิดอะไรขึ้นนะคะลุง มีศึกเสือเหนือใต้กันหรือ

ลุงมั่น ยังดอกหลาน แต่บ้านเมืองต้องเตรียมตัวไว้ พระเจ้าอยู่หัวท่านทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แม่กองออกไปตามหัวเมืองน้อยใหญ่เพื่อเกณฑ์ชายฉกรรจ์เข้าไปฝึกเพลงอาวุธ และอบรมสั่งสอนให้มีความชำนาญในการต่อสู้ศัตรู ตั้งเป็นหมวดหมู่ กรมกอง จัดตั้งทัพหน้า ทัพหลวงเพื่อเตรียมไว้รับศึกสงครามภายนอก พระราชทานดาบอาญาสิทธิ์ให้แม่กองมีอำนาจลงโทษผู้ฝ่าฝืน ไม่ทำตามคำสั่งแม่กองมีสิทธิสั่งที่จะพิจารณาโทษถึงประหารได้

พิณทอง แต่ลุงกับพ่อทำไมไม่ไปล่ะคะ

ลุงมั่น ลุงน่ะแก่แล้ว เขายกเว้นให้ เพราะไปก็ไปไม่ไหว แต่พ่อเจ้านั่นแหละเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องไป ลุงวิตกอยู่ว่าจะเกิดเป็นความผิดขึ้นได้

พิณทอง ทำไมล่ะคะลุง ทำไมพ่อข้าจึงไม่ไป

ลุงมั่น เรื่องมันสลับซับซ้อน หลานเอ๋ย เป็นเรื่องอาฆาตจองเวรกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย เอ็งก็รู้อยู่แล้ว พ่อเอ็งจะไม่ยอมเคารพนบไหว้ท่านแม่กอง เพราะท่านแม่กองคือ ออกญาพิชัยราชภักดิ์

พิณทอง (ตกใจ) ออกญาพิชัยราชภักดิ์

ลุงมั่น ถูกแล้ว ออกญาพิชัยราชภักดิ์

พิณทอง ออกญาพิชัยราชภักดิ์ก็คือ ลูกชายพ่อเฒ่าช่วงบ้านทุ่งส้มป่อยไม่ใช่หรือคะลุง

ลุงมั่น เอ็งรู้จักเขาหรือ

พิณทอง จะเรียกว่ารู้จักก็ไม่ได้ แต่ข้าเคยเห็นเมื่อสิบปีก่อนโน้น ก่อนที่เขาจะเดินทางเข้ากรุง

ลุงมั่น ถูกแล้ว เมื่อสิบปีก่อนโน้น เจ้าชัยลูกเฒ่าช่วงบ้านทุ่งส้มป่อย เดินทางเข้ากรุงไปฝึกฝนวิชาเพลงอาวุธ ศึกษาตำราพิชัยสงครามกับอาจารย์คง เจ้าชัยเป็นเด็กปัญญาดี มีความเฉลียวฉลาดและขยันเล่าเรียนวิชา มีความเพียร ดังนั้นก็เล่าเรียนวิชาสำเร็จ ทั้งดาบสองมือและอาวุธอื่นๆ รอบรู้สิ้นทั้งตำรับตำราพิชัยสงคราม ทั้งยังมีความซื่อสัตย์กตัญญู เป็นที่เอ็นดูรักใคร่ของอาจารย์คง อาจารย์คงจึงได้นำเข้าถวายตัวต่อพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงชุบเลี้ยง แต่งตั้งให้เป็นมหาดเล็กใกล้ชิดพระองค์ เจ้าชัยก็ปฏิบัติราชการด้วยความขยันขันแข็ง มีความอดทน ซื่อสัตย์สุจริต ทั้งมีความจงรักภักดีจนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยและโปรดปรานมาก จนถึงต้นปีนี้โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ ให้เป็นออกญาพิชัยราชภักดิ์ ทั้งๆ ที่ยังมีอายุน้อย

พิณทอง ข้าก็ได้ทราบมาอย่างนั้น และทราบว่าออกญาพิชัยราชภักดิ์เป็นคนมีใจเป็นธรรม แต่ข้าก็อดนึกเป็นห่วงพ่อไม่ได้ ออกญาพิชัยราชภักดิ์ได้รับ

พระราชทานดาบอาญาสิทธิ์ พ่อข้าจะเป็นอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ (พ่อเฒ่าพงษ์เดินออกมา มีนางแสงภรรยาตามออกมาด้วยท่าทางเป็นทุกข์มาก ต่อว่าสามีอย่างรุนแรง)

นางแสง ข้าว่าแกมันก็ดื้อถือทิฏฐิมานะเกินตัว ชาวบ้านใคร ๆ เขาก็ลงความเห็นว่า แกควรจะต้องไป แต่แกก็ไม่ยอมไป เอาแต่อารมณ์ เอาแต่ความโกรธพยาบาทอาฆาตจองเวรอย่างไม่ลืมหูลืมตา ไม่รู้จะอาฆาตกันไปถึงไหนหาทุกข์ใส่ตัวแท้ ๆ ขืนเอาแต่อารมณ์อย่างนี้คงจะอยู่ไม่ติดย่า เพียงแต่ไปยกมือไหว้เคารพในฐานะเป็นแม่กองขุนนางผู้ใหญ่ มันจะเสียเกียรติแกอะไรนัก

ลุงมั่น แม่แสงว่าถูกแล้ว พ่อพงษ์เชื่อเมียเถิด

เฒ่าพงษ์ พี่มั่นก็เป็นไปด้วยอีกคนหนึ่ง แกไม่รู้หรือว่าข้าเป็นคนซื่อ ปากกับใจตรงกัน ใจข้าคิดอย่างไร กิริยาของข้าก็เป็นอย่างนั้น ข้าฝืนความรู้สึกของข้าไม่ได้ แล้วข้าก็พูดไว้แล้วว่าจะไม่ยอมไหว้ไอ้เด็กเมื่อวานซืนนี้ ใจข้าไม่ยอมมือข้าก็ยกขึ้นไหว้ไม่ได้ ข้าแกล้งทำไม่ได้จริง ๆ

นางแสง เพราะแกทำไม่ได้น่ะซี เวลานี้เงาหัวแกไม่มีแล้ว เขามีอำนาจสิทธิ์ขาด เขาอาจจะตัดหัวแกได้รู้ไหม

พิณทอง โธ่ แม่ขา อย่าไปขู่เข็ญพ่อแกนักเลย ไหน ๆ พ่อก็ทำผิดไปแล้วค่อย ๆ คิดอ่านแก้ไขดีกว่า เชื่อลูกเถิด ลูกคิดว่าท่านออกญาพิชัยราชภักดีคงไม่มีจิตใจโหดร้ายหรอก ข่าวเขาลือกันว่าท่านเป็นคนดีมีศีลธรรม มีใจเที่ยงตรง และพวกทุ่งส้มป่อยเขาก็ไม่ได้คิดว่าเราเป็นศัตรูกับพวกเขา เราต่างหากที่มีความอาฆาตพยาบาทคิดว่า เขาเป็นศัตรูกับเราตลอดมา ไม่เคยคิดในทางดีเลย

เฒ่าพงษ์ เอ็งรู้ได้อย่างไรวะอีหนู ว่าเขาจะไม่คิดเป็นศัตรูกับเรา ข้าว่าสัญชาติศัตรูแล้วมันไม่มีดีกันได้ตลอดชาติ

พิณทอง รู้ซิจ๊ะพ่อ ใคร ๆ เขาก็รู้กันทั้งนั้นแหละ

นางแสง จริงวะ อีหนูพ่อเอ็งเป็นคนขวางโลก ไม่ยอมฟังเสียงใคร งมงายหลงเอาแต่ใจตัวเองเป็นใหญ่มองคนอื่นในแง่ร้ายเสมอ คิดแล้วน่าเจ็บใจจริง ๆ (เฒ่าพงษ์นิ่งฟังภรรยาเทศนาแล้วก็ค่อยรู้สึกตัว)

พิณทอง อย่าว่าพ่อข้านักเลย พ่อคงรู้สึกตัวแล้ว เมื่อคืนนี้ข้าฝันเห็นพ่อถูกเขาจองจำใส่โซ่ตรวนขื่อคา แล้วเขาพาตัวเที่ยวตระเวน ในฝันนั้นข้าได้ยินเขาว่าจะเอาพ่อไปฆ่า ข้าตกใจวิ่งเข้าไปกอดขาพ่อไว้ แต่พ่อข้าก้มหน้านิ่งไม่ยอมพูดกับข้า พวกผู้คุมเขาไล่ให้ข้าออกไปห่างจากพ่อ ข้าไม่ยอมร้องไห้ใหญ่ (นางแสงทำตาแดง ๆ)

นางแสง แล้วเขาทำอย่างไรอีกล่ะลูก เขาเอาพ่อเอ็งไปฆ่าไหม พอฟังเอ็งฝันแล้วก็ไม่สบายใจ

พิณทอง ลูกกอดขาพ่อไว้แน่นไม่ยอมให้เขาฉุดข้าออกจากพ่อ ข้าบอกกับผู้คุมว่าขอให้ข้าไปตายกับพ่อด้วยข้ายอมตาย ขณะที่พวกผู้คุมกำลังฉุดกระชากข้าให้ออกห่างจากพ่ออยู่นั้น ก็มีเทวดาแต่งตัวสวยงามลงมาห้ามให้พวกผู้คุมหยุด ให้ปล่อยพ่อ พวกนั้นเกรงกลัวมาก รีบช่วยกันถอดขื่อคาโซ่ตรวนออกจากตัวพ่อ เทวดาบอกกับพ่อข้าว่าต่อไปนี้พ้นผิดแล้ว ข้ากับพ่อดีใจก้มลงกราบเทวดา

นางแสง เออ พ้นเคราะห์ไปที อีหนู เพียงแต่เอ็งฝันแม่ก็ใจไม่ดีอยู่แล้ว เห็นจะต้นร้ายปลายดีเพราะว่ามีเทวดามาช่วย และเทวดาท่านก็ไม่ช่วยคนง่าย ๆ เสียด้วย

เฒ่าพงษ์ อีหนู ที่เอ็งเล่ามานั้นก็ทำให้พ่อไม่สบายใจ เพราะเอ็งมันฝันเหมาะกับเวลาเสียด้วย พ่อรู้ว่าโซ่ตรวนขื่อคามันมีจริง ๆ แล้วความผิดของพ่อก็มีด้วย แต่เทวดาที่เอ็งพูดนั้นไม่มีจริง เอ็งจะไปหาเทวดาที่ไหนในเมืองมนุษย์นี้

พิณทอง เทวดาไม่มีจริง ๆ ก็คงมีคนมาช่วยพ่อในเวลาอับจน ข้าคิดว่าคนที่ดีมีศีลธรรมก็เหมือนเทวดา

นางแสง ขอให้เป็นเช่นนั้นจริง ๆ เถิดเจ้าประคุณ แต่พ่อเอ็งเขาคือออกอย่างนี้ แม่ก็มองไม่เห็นว่าเทวดาที่ไหนท่านจะมาช่วย

(ทันใดนั้นเจ้ามิ่งก็เข้ามาอย่างรีบร้อนรน เมื่อทุกคนเห็นกิริยาท่าทางของเจ้ามิ่งก็ตกใจว่าคงมีเหตุร้ายเกิดขึ้น)

มิ่ง พ่อพันธุ์บอกให้ข้ารีบมาส่งข่าวให้นายท่านทราบโดยด่วนว่า บัดนี้ท่านออกญาพิชัยราชภักดีกำลังจะมาที่คุ้งพยอมนี้ ขอให้นายท่านเตรียมตัวไว้ให้ทันการ

เฒ่าพงษ์ (แสดงอาการตกใจ) อ้ายมิ่งเอ็งรู้หรือเปล่าว่า ท่านแม่กองจะมาบ้านเราทำไม

มิ่ง โธ่ ข้าไม่รู้เรื่องอะไรเลย เขาให้ข้ามาส่งข่าวข้าก็รีบมาโดยด่วน รู้แต่ว่าท่านจะมาบ้านคุ้งพยอม

เฒ่าพงษ์ ถ้าอย่างนั้นเขาคงจะมาลากเอาตัวข้าไปลงโทษแน่ เจ้าพันธุ์ลูกข้าจึงได้ให้มาบอกด่วนเช่นนี้

นางแสง โธ่ พ่ออ้ายหนู แกอย่าเพิ่งตื่นไปก่อนไข้เลยน่า ท่านออกญาอาจมาดีก็ได้

เฒ่าพงษ์ ข้าว่ามันมาร้ายแน่ ต้องมาจับตัวข้าไปลงโทษ ศัตรูที่ไหนมันจะมาดี เมื่อมันมีอำนาจก็คงรีบฉวยโอกาสแก้แค้นเราแน่

มิ่ง ข้าก็จนใจจริง ๆ ที่ไม่รู้ว่าท่านจะมาดีมาร้ายอย่างไร แต่ข้าคิดว่าเราควรจะจัดสถานที่ไว้ต้อนรับดีกว่า

เฒ่าพงษ์ ข้าฟังดูพวกเอ็งนี่ ทุกคนพูดยกย่องออกญาอย่างเลิศลอยเหมือนเทวดา พวกเอ็งนึกหรือว่าเขาจะดีกับพวกเรา เมื่อเขามีโอกาสอันดีที่พอหาเรื่องแก้แค้นเราได้ เขาก็คงจะไม่ละโอกาส จะไปคิดเอาความกรุณาปรานีจากพวกศัตรูนั้นไม่มีหวังแน่ เขาจะต้องเอาข้าไปเป็นนักโทษแน่ ข้าไม่จัดการต้อนรับอะไรทั้งนั้น

นางแสง โธ่ แกไม่ฟังเสียงใครเลย เอาแต่ทิฏฐิมานะดื้อดึงถือใจตัวเองเป็นใหญ่ขึ้นทำอย่างนี้คงจะทำให้พวกลูกเมียบ่าวไพร่เดือดร้อนไปตาม ๆ กัน เมื่อแกไม่จัดการข้าจะจัดการเอง เอ้า เจ้ามิ่ง ไปหาผ้ามาปูแท่น อีหนูไปจัดขันน้ำพานรอง เชี่ยนหมาก กระโถน หมอนขวาน มาตั้งบนแท่น

(ทุกคนรีบไปจัดแจงตามที่นางแสงสั่ง)

พิณทอง เพียงเท่านี้ ก็เห็นจะพอแก้หน้าไปได้นะจ๊ะแม่ เพราะมันกระทันหัน

นางแสง แค่นี้ก็ยังดีกว่าไม่จัดอะไรเสียเลย

เฒ่าพงษ์ ข้ารู้สึกหมดอาลัยตายอยากในชีวิตเสียแล้ว เกิดมากับเขาชาติหนึ่งก็มีแต่ความอัปยศอดสู จะอยู่ไปทำไม ให้ได้รับความอายชาวบ้านชาวเมืองที่อ้ายเฒ่าพงษ์ต้องไปก้มหัวนบนอบอ้ายเด็กเมื่อวานซืน

(ทันใดนั้น เจ้าชมก็รีบเข้ามาอย่างลุกลี้ลุกลนว่าออกญากำลังเดินทางมุ่งตรงมายังหมู่บ้านคุ้งพยอมแล้ว)

ชม พ่อพันธุ์ให้รีบมาบอกให้นายสั่งคนเตรียมรับรองท่านออกญา ถ้าช้าคงไม่ทันการ

เฒ่าพงษ์ ข้ากำลังจะตกเป็นนักโทษอยู่แล้ว ข้าไม่รู้จะทำอะไรดี ข้าทำไม่ถูก พวกเอ็งจัดการกันเถิด ข้าไม่ยุ่งด้วย

นางแสง เราจะทำอย่างไรดีล่ะ พี่มั่น เมื่อพ่ออีหนูยังคงดื้อดึงเหมือนคนบ้าอยู่เช่นนี้

ลุงมั่น ข้าเองก็ไม่รู้เหมือนกัน หากท่านแม่กองมาพบสภาพของพ่อพงษ์เป็นเช่นนี้ก็ไม่รู้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นแก่หมู่บ้านเรา ข้าคิดว่าเตรียมผู้คนไปคอยรับที่ปากทางจะเข้าหมู่บ้านก่อนจะดีกว่า

นางแสง จริง ข้าเห็นด้วย รีบสั่งเข้าเถอะเดี๋ยวจะไม่ทันการ

ลุงมั่น เจ้ามิ่ง ข้านั้นจะไปก็ไปไม่ไหว เอ็งไปเกณฑ์พวกเราในหมู่บ้านให้รีบแต่งตัวให้เรียบร้อย แล้วไปคอยต้อนรับท่านแม่กอง ที่ปากทางจะเข้าหมู่บ้านเร็ว ๆ เข้า

นางแสง พ่ออ้ายหนู รีบแต่งตัวไว้ต้อนรับท่านแม่กองเถิด เราไม่มีทางเลือกแล้ว จะผิดถูกอย่างไรค่อยคิดกันทีหลัง

เฒ่าพงษ์ ข้าบอกแล้วว่าข้าไม่ต้อนรับ

(ทันใดนั้นพันธ์เข้ามาอย่างรีบร้อน)

พันธ์ ข้ารีบล่วงหน้ามาก่อน เวลานี้ท่านแม่กองออกเดินทางมาเกือบจะเข้าเขตหมู่บ้านเราแล้ว ถามว่าพิณทองน้องข้าอยู่หรือเปล่า

เฒ่าพงษ์ อะไรวะ ถามถึงลูกสาวข้าทำไม จะมาลากตัวข้าไปเป็นนักโทษยังไม่พอ มันจะมาลากตัวลูกสาวข้าไปทำอนาจารอีก ข้าไม่อยากอยู่เป็นผู้เป็นคนอีกต่อไปแล้ว (พูดแล้วเฒ่าพงษ์ก็คว้าดาบขึ้นมาจะแทงตัวเองให้ตาย พอดีสาวพิณทองหันมาเห็นเข้าจึงร้องเอะอะขึ้น พร้อมกับวิ่งถลาเข้าฉุดมือไว้ ทุกคนต่างวิ่งเข้ามาช่วยกันแย่งดาบออกจากมือเฒ่าพงษ์ เฒ่าพงษ์แสดงกิริยาฮึดฮัด)

พิณทอง ทำไมพ่อข้าถึงได้คิดสั้นอย่างนี้ล่ะ โธ่ พ่อไม่น่าเลย จงเห็นแก่ลูก เห็นแก่แม่และพวกชาวบ้านเถิด

เฒ่าพงษ์ พ่อคิดว่าตายเสียดีกว่าที่จะอยู่อย่างอัปยศอดสู ดูหน้าคนทั้งหลายเขาไม่สนิท เขาจะพากันดูหมิ่น พ่อตายเสียดีกว่าที่จะต้องขายหน้า

นางแสง โธ่ อย่าคิดสั้นเลย ข้าคิดว่าเรื่องคงไม่หนักหนาอะไรหรอกน่า แกจะทิ้งข้าและลูก ๆ ไปได้ลงคอเชียวหรือ ไม่สงสารบ้างเลยหรือ มีเสียแรงอยู่กันมาจนแก่เฒ่า ข้าเองก็ไม่เคยขอร้องอะไรแกเลย คราวนี้ข้าขอร้องอย่าให้แกคิดสั้น

เฒ่าพงษ์ เออ ยายแสง ข้าไม่คิดสั้นอีกแล้วเพื่อเห็นแก่ลูกเมียและพวกลูกบ้านของข้า ข้ากำลังคิดจะมอบตัว

(ขณะนั้นพอดีเจ้ามิ่งเข้ามาบอกชาวบ้านเตรียมตัวพร้อมแล้ว กำลังคอยอยู่ข้างนอก)

พันธ์ เออ ข้าเป็นห่วงพ่อที่คิดสั้น ช่วยกันดูแลพ่อให้ดี ๆ นะ ข้าจะพาผู้คนออกไปต้อนรับทางเข้าหมู่บ้าน (พูดแล้วก็เดินออกไปอย่างรีบร้อน)

เฒ่าพงษ์	กตกลงใจแล้วว่า จะเข้าไปรับผิดกับท่านแม่กอง อ้ายมิ่ง อ้ายซม แต่ข้าจะไม่ยอมกราบไหว้ มา พวกเอ็งไปเอาเชือกมามัดมือไขว้หลังไป เข้าไปมัดกันในบ้านก่อนที่ออกญาจะมาถึง
นางแสง	เออ แปลก ทำไมนะ จะเข้ามอบตัวเฉย ๆ ไม่ต้องมัดมือไม่ได้หรือ
เฒ่าพงษ์	ไม่ได้ ถ้าไม่มัดมือก็ไม่ใช่นักโทษ แต่ข้าก็อยากให้มัดมือทั้งสองข้าง ข้าจะได้ไม่ต้องยกมือไหว้
	(พูดแล้วต่างก็ชวนกันเข้าโรงไปทั้งหมด เหลือแต่นางแสงและพิณทอง)
นางแสง	อีหนู เอ็งแอบมีเรื่องรักใคร่กับออกญาพิชัยราชภักดิ์ตั้งแต่ครั้งยังเป็นเจ้าชัยเมื่อสิบปีก่อนโน้นหรือ เขาจึงถามเจ้าพันธ์ว่าเอ็งอยู่หรือเปล่า
พิณทอง	เปล่าจ้ะแม่ ข้าไม่เคยรักใคร่กับใครเลย
	(พูดแล้วทั้งแม่ลูกก็ตามคนอื่นเข้าโรงไป พอดีมีผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนออกมา เพื่อคอยต้อนรับออกญา ขณะนั้นพันธ์ได้เดินนำหน้าท่านออกญาเข้ามา มีทหารเดินตามมาข้างหลัง ผู้คนที่คอยต้อนรับพากันนั่งลงกับพื้น ยกมือไหว้ พันธ์เชิญออกญาขึ้นไปนั่งบนแท่น)
ออกญา	พี่น้องชาวบ้านคุ้งพยอมทั้งหลาย ขอให้เราเป็นกันเอง คิดว่าตัวของข้าพเจ้าเวลานี้คือเจ้าชัยเด็กลูกบ้านทุ่งส้มป่อย มาเยี่ยมเพื่อแสดงความเคารพพวกท่านผู้ใหญ่ และพ่อลุงพงษ์หัวหน้าบ้านคุ้งพยอม มิได้มาในนามของออกญาพิชัยราชภักดิ์ ตำแหน่งแม่กองซึ่งเป็นตำแหน่งในหน้าที่ราชการ ขอให้พี่น้องทั้งหลาย อย่าได้เดือดร้อนถือขนบธรรมเนียม อย่าได้ต้อนรับให้มากเกินไป ขอให้ลุกนั่งตามสบายทุกคนเสมอกัน
พันธ์	ข้าพเจ้าในนามของชาวบ้านคุ้งพยอม ได้รับเกียรติอันสูงที่ท่านแม่กองออกญาพิชัยราชภักดิ์สละเวลามาเยี่ยมพวกเรา นับว่าเป็นบุญของชาวบ้านคุ้งพยอม ที่ได้ขุนนางผู้ใหญ่ ผู้มีชื่อเสียงในทางที่ดี เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของชาวเมืองทั่ว ๆ ไป พวกเรามีความปีติยินดีขอต้อนรับแม่กองด้วยความจริงใจ หากมีอะไรขาดตกบกพร่องไม่สมเกียรติขออภัยด้วย หากมีความประสงค์สิ่งใด เราชาวบ้านคุ้งพยอมจะรับใช้ท่านด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทุกประการ

ออกญา ขอบใจพ่อแม่พี่น้องชาวบ้านคุ้งพยอมมาก ที่มีจิตใจยินดีที่เรามาเยี่ยมครั้งนี้ ยังดีนี้เรามีความประสงค์จะมาเยี่ยมทำความเคารพพ่อลุงพงษ์ ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กมาเคารพผู้ใหญ่ ขอให้ท่านได้กรุณาพาข้าพเจ้าไปพบด้วยเถิด

(ออกญาพูดจบ ก็มีเสียงซุบซิบพึมพัมดังขึ้น ทันใดนนเฒ่าพงษ์ก็เดินนำหน้าออกมาโดยถูกมัดมือไพล่หลัง มีเจ้ามิ่งเจ้าชมเดินตามมาข้างหลัง พอออกญามองเห็นก็ตกตะลึง และแสดงอาการตกใจ เมื่อเฒ่าพงษ์ออกมานั่งก้มหน้าแล้ว เจ้าชม เจ้ามิ่งก็นั่งลงไหว้ท่านออกญา แล้วชี้แจงให้ทราบ)

มิ่ง ยังดีนี้พ่อเฒ่าพงษ์นายข้า ขอมอบตัวเป็นนักโทษของท่านแม่กอง สุดแต่ท่านจะพิจารณาตามความผิด

ออกญา นี่เรื่องอะไรกัน ถ้าจะเข้าใจผิดกันไปใหญ่แล้ว พ่อลุงของข้าไม่มีโทษอะไรที่จะต้องมอบตัว

(ว่าแล้วออกญาก็ลุกขึ้นมาพยุงเฒ่าพงษ์ขึ้นไปนั่งบนแท่น แล้วกล่าวต่อไป) ข้าอ้ายชัยนี้ตั้งใจจะมาเคารพพ่อลุงฐานเด็กเคารพผู้ใหญ่ มิได้นึกว่าจะเกิดความเข้าใจผิดกันเช่นนี้เลย ทั้งนี้เป็นความผิดของข้าคนเดียว ฉะนั้นข้าจึงกราบขออภัยขอให้พ่อลุงยกโทษให้ข้าด้วย

(พูดพลางออกญาก็ก้มลงกราบเฒ่าพงษ์ ทุกคนที่อยู่ในที่นั้นต่างตกตะลึง)

เฒ่าพงษ์ อย่า อย่ากราบข้าผู้เป็นนักโทษของท่านแม่กอง ข้ามีศักดิ์ต่ำต้อยไม่สมควรที่ท่านจะกรุณาข้ามากมายถึงเพียงนี้

ออกญา พ่อลุงไม่ได้มีผิดอะไร (ทหารคนสนิทของออกญาสองคนจะขึ้นไปแก้เชือกที่มัดไพล่หลังเฒ่าพงษ์ออก แต่ออกญาห้ามไว้) อย่า ขอให้ตัวเรานี้ได้แก้เชือกที่ผูกมัดมือของพ่อลุงด้วยมือของเราเอง เพื่อจะขอให้อโหสิให้หลุดพ้นจากการจองเวรจองกรรมกันต่อไป

(แล้วออกญาก็ตรงเข้าแก้เชือกที่มัดข้อมือออก เฒ่าพงษ์รีบจัดแจงยกมือไหว้ แล้วยังทำท่าจะก้มลงกราบ)

เฒ่าพงษ์ ข้าเฒ่าพงษ์ นายบ้านคุ้งพยอม ขอกราบบูชาคุณความดีของท่านออกญาแม่กองด้วยความตื้นตันใจจนน้ำตาไหลที่ท่านมีความกรุณาต่อข้า ทำให้ข้ามองเห็นชีวิตใหม่ (พูดแล้วก็ทำท่าจะกราบ ออกญาทำท่าตกใจ รีบลุกขึ้นมาพยุงไว้)

ออกญา พ่อลุงอย่ากราบข้าเลย เวลานี้ขอให้นึกว่าข้าเป็นเพียงเจ้าชัยลูกหลานของพ่อลุงก็แล้วกัน

เฒ่าพงษ์ ไม่ได้หรอก ท่านเป็นถึงออกญา และมีตำแหน่งใหญ่โตได้เป็นถึงแม่กอง ข้าเป็นเพียงคนธรรมดา ท่านกรุณาถ่อมตัวมาเยี่ยมเยียน และทั้งไม่เอาโทษเอาทัณฑ์ก็เป็นพระคุณยิ่งแล้ว เฒ่าพงษ์ไม่สามารถตีตัวเสมอได้

ออกญา พ่อลุงอย่านึกว่าข้าเป็นออกญาแม่กองเลย ขอให้นึกว่าข้าเป็นหลานชายจริง ๆ ข้าจะดีใจมาก

เฒ่าพงษ์ ถ้าท่านต้องการอย่างนั้นลุงก็ขอบใจ แล้วนี่พ่อหลานชายไม่เอาโทษลุงจริง ๆ หรือ ที่จริงหลานชายมีโอกาสที่จะลงโทษความผิดของลุงได้ แล้วก็ยังมีความผิดเมื่อคราวเจ้าพันธ์ลูกชายของลุง และเจ้ามิ่ง เจ้าชมได้ไปคอยดักทำร้ายตอนที่พ่อหลานชายจะเข้ากรุง พ่อหลานชายไม่นึกโกรธบ้างเลยหรือ

ออกญา หลานลืมมันหมดแล้ว อย่าไปนึกถึงมันอีกเลย พระท่านสอนว่า "การไม่มีความอาฆาตพยาบาทจองเวรทำให้เป็นสุข หากผู้ใดมีความอาฆาตพยาบาทมาดร้ายอยู่ในจิตใจของผู้นั้น ผู้นั้นมีความทุกข์"

เฒ่าพงษ์ ลุงไม่เคยคิดเลยว่าพ่อหลานชายจะดีอย่างนี้ ลุงคิดว่าหลานจะมาลากตัวลุงไปลงโทษ ที่ได้รับพระราชทานอำนาจอาญาสิทธิ์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะลุงหลบหลีกไม่ได้พาลูกบ้านไปประชุมที่ลานวัดกลาง แล้วก็จะเลยมาลากตัวอีหนูลูกสาวของลุงไป

ออกญา จริงซี แม่พิณทองลูกสาวของพ่อลุงอยู่ที่นี่หรือเปล่า ข้านึกอยู่ในใจสียี่มาแล้วว่ามีโอกาสมาบ้านคุ้งพยอมเมื่อใด ข้าจะต้องตามหาแม่พิณทองผู้ที่เคยมีบุญคุณแก่ข้า ข้าไม่เคยลืมบุญคุณของใครเลย

เฒ่าพงษ์ อีหนูลูกของลุงมีบุญคุณแก่พ่อหลานชายอย่างไร ลุงไม่เข้าใจ นึกว่าจะลากตัวเอาไปทำลวนลามเสียอีก

ออกญา ตรงกันข้าม พ่อลุงคงจะไม่ทราบว่าแม่พิณทองมีบุญคุณแก่ข้าเมื่อสิบปีก่อนโน้นวันที่ข้าจะเดินทางเข้ากรุง แม่สาวพิณทองใช้ให้ไอ้จุกวิ่งไปดักคอยบอกข้าว่าจะมีคนจะลอบทำร้าย ข้าจึงได้ระวังตัว ลำพังคนสองสามคนสู้กับข้าต่อหน้า ข้าไม่เคยกลัวเลย แต่ถ้าลอบทำร้ายกันข้างหลังข้าคงตายเป็นผีเฝ้าป่าไปเสียนานแล้ว แม่สาวพิณทองช่วยชีวิตข้าไว้ ข้าจึงนึกถึงบุญคุณ เมื่อมาถึงบ้านคุ้งพยอมข้าจึงอยากจะมาขอบใจและบอกว่าถ้าแม่สาวพิณทองประสงค์สิ่งใดถ้าข้าจัดหาให้ได้ก็จะจัดให้ทั้งสิ้น เพื่อตอบแทนบุญคุณที่ได้มีต่อข้า พ่อลุงก็เหมือนกัน ถ้าต้องการสิ่งใดก็ขอให้บอกข้าเถิด

เฒ่าพงษ์ ลุงเพิ่งประจักษ์ความจริงในวันนี้เองว่า เหตุใดจึงมีผู้ยกย่องสรรเสริญว่าท่านออกญาเป็นผู้ที่มีศีล มีใจเที่ยงตรงสมกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัย ลุงปลื้มใจเหลือเกิน มันเหมือนนอนหลับฝันร้ายแล้วตื่นขึ้นมากลายเป็นดี ลุงหลงผิดมานานแล้ว ต่อไปนี้จะเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของลุง

ออกญา ขอบใจพ่อลุงมากที่มีความรู้สึกในทางที่ดี ทุกอย่างไม่มีอะไรแน่นอน ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่ขอให้เปลี่ยนไปในทางดี

เฒ่าพงษ์ ต่อไปนี้หลานมีอะไรที่จะใช้ลุงได้โปรดสั่งมา ลุงจะยอมทำตามที่สั่งทุกอย่างไม่ว่ายากหรือง่าย พวกเราชาวบ้านคุ้งพยอมพร้อมอยู่แล้วที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง (พูดแล้วก็หันไปทางพวกชาวบ้านที่นั่งอยู่ในที่นั้น) จริงไหมพวกเรา

(พวกชาวบ้านหลายคน) จริงแล้วท่านนายบ้าน มีอะไรสั่งมา พวกเราจะทำตามทุกอย่าง

ออกญา ขอบใจทุก ๆ คนในที่นี้ และอยากจะขอพูดว่าตัวข้าพเจ้านี้ได้เป็นข้าแผ่นดิน ได้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาว่าจะซื่อตรงจงรักต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ จะขอใช้ชีวิตและร่างกายเพื่อทำนุบำรุงให้แผ่นดินเจริญรุ่งเรือง เพื่อพี่น้องชาวไทยจะได้อยู่ด้วยความสงบสุข ฉะนั้น เมื่อเห็นว่าสิ่งใดจะนำความเสื่อมเสียมาสู่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์แล้ว ก็จะขอป้องกันแก้ไขให้สิ่งร้ายกลายเป็นดี แม้จะเสียสละเลือดเนื้อและชีวิตก็ยอม

เฒ่าพงษ์ พวกเราชาวคุ้งพยอมขอร่วมสละเลือดเนื้อและชีวิต เพื่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ และเพื่อความสุขของชาวไทยทุกคน

ออกญา ในนามของตัวเราซึ่งเป็นข้าแผ่นดินไทย ขอขอบใจพ่อลุงและพี่น้องชาวบ้านคุ้งพยอม สิ่งที่เราจะแก้ไขในเวลานี้ ก็ได้แก่ความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกัน ขออย่าให้พวกเราแตกแยกกันเพราะมีความอิจฉาริษยามีความอาฆาตพยาบาทอยู่ในอารมณ์ เห็นใครดีก็กลัวว่าจักดีเกินหน้าเกินตาไป คอยแต่จ้องทำลายทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้ย่อยยับไป อยากเห็นความพินาศฉิบหายของคนอื่นเป็นความพอใจของตัว นี่เป็นความวิปริตทางจิตใจ ไม่เคยนึกหรือรู้เลยว่าคนชาติเดียวกันนั้นก็เปรียบเหมือนอวัยวะที่รวมอยู่ในร่างกายคน ๆ เดียวกัน หยิกเล็บก็ต้องเจ็บเนื้อ หาก มือ เท้า ปาก หู ตา เกิดริษยาชิงดีชิงเด่นกัน ร่างกายของคนนั้นก็ไม่สามารถดำรงอยู่อย่างเป็นสุขได้ เหมือนคนในชาติเดียวกัน ถ้ามัวแตกแยกเป็นพวกเขาพวกเราชาติบ้านเมืองก็อ่อนแอ ถ้ามีศัตรูจู่โจมเข้ารุกราน คนในชาติขาดความสามัคคีก็ต้องพ่ายแพ้ทางกำลังใจอย่างไม่ต้องสงสัย มีตัวอย่างมาแล้วแต่อดีตว่าชาติไทยถูกทำลายอย่างย่อยยับก็เพราะชาติเราขาดความสามัคคี ไม่ได้รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จึงนำความล่มจมมาสู่ชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ คนในชาติก็ต้องเดือดร้อน ไม่มีใครอยู่ได้อย่างสุขสบาย

เฒ่าพงษ์ จริง ๆ อย่างหลานว่า ต่อไปนี้ลุงสัญญาว่าจะร่วมความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนพี่เหมือนน้อง จะไม่มีความอิจฉาริษยาคอยจองเวร

จองกรรมกันอีกต่อไป ลุงเป็นหนี้ชีวิตพ่อหลานชาย หลานทำให้ลุงหูตาสว่างขึ้น นึกถึงคำพระที่สอนไว้ว่า "เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร" ลุงเห็นจริงแล้ว ต่อไปนี้เราชาวบ้านคุ้งพยอมจะขอกอดคอกับพวกบ้านทุ่งส้มป่อยขอเป็นเพื่อนร่วมตายกัน (เฒ่าพงษ์หันไปทางพวกชาวบ้านอย่างขอความเห็น) พวกเราพี่น้องทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไรที่ข้ากับท่านออกญาได้พูดกันมานี้

(เสียงชาวบ้านอึงขึ้นด้วยความดีอกดีใจ เมื่อได้ทราบข่าวว่าชาวบ้านทั้งสองพวกจะมารวมเป็นมิตรสนิทร่วมตายกัน ต่างก็มีความสุขสบายใจ)

ชาวบ้าน พวกข้าทั้งหลายมีความยินดี และเห็นชอบด้วยกันทุกคน ต่อไปนี้เราก็จะอยู่กันด้วยความสงบสุขไม่มีหนามยอกอกอีกแล้ว (จากนั้นต่างก็โห่ร้องแสดงความยินดีเป็นการฉลองกัน จนเต็มลานบ้าน ในหมู่คนที่มานั้นแลเห็นพิณทองแอบมาอยู่ด้วย ท่าทางยิ้มแย้มแจ่มใสและสบายใจ)

ฉากสี่สุดท้าย

เปิดฉากตัวละครมีออกญาพิชัยราชภักดี กับนายโชติผู้เป็นน้องชายกำลังนั่งสนทนากันอยู่ในบ้านพ่อเฒ่าช่วงบิดาที่ตำบลทุ่งส้มป่อย

โชติ พี่ชายรู้หรือเปล่าทีแรกพวกเราชาวบ้านทุ่งส้มป่อยต่างไม่พอใจในการที่ไม่ลงโทษพ่อเฒ่าพงษ์ เพราะพวกชาวบ้านส่วนมากอยากจะเห็นเฒ่าพงษ์ได้ถูกพี่ลงโทษตามความผิดที่แกหยิ่งยะโสอวดดีไม่กลัวอำนาจ แต่พี่ก็ไม่ลงโทษและกลับทำใจดี และให้ความนับถือเหมือนญาติผู้ใหญ่ พวกชาวบ้านเราต่างก็ผิดหวังไม่พอใจ

ออกญา พี่รู้อารมณ์ของพวกเราชาวบ้านดีว่า เขารู้สึกอย่างไร เขาอยากจะให้พี่ใช้อำนาจในหน้าที่ลงโทษแก้แค้นพ่อลุงพงษ์ และพวกคุ้งพยอม ซึ่งคิดว่าเราเป็นศัตรูต่อกัน แต่พี่จะทำเช่นนั้นไม่ได้ เพราะพี่เป็นขุนนางข้าแผ่นดินด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระทัย อย่าถือว่าเรามีอำนาจจะใช้

ลงโทษผู้คนได้ตามใจชอบ พี่เองก็ไม่อยากจะใช้อำนาจหากว่ามีทางอื่น คือว่า ก่อนจะลงโทษผู้ใด จำเป็นจะต้องใช้สติปัญญาพิจารณาดูให้ละเอียดถี่ถ้วนหาเหตุผลสมควรหรือไม่ สำหรับพ่อลุงพงษ์นั้น ก็ไม่ได้มีความผิดร้ายแรงอะไรถึงขนาดขายชาติคิดกบฏต่อแผ่นดิน หากแต่ความผิดเนื่องด้วยมีทิษฐิมานะ เรื่องของตระกูลในหมู่บ้านทั้งสองเป็นอริกันมาเก่าก่อน จะถือเอาเรื่องส่วนตัวเป็นต้นเหตุ เอาอำนาจหน้าที่ลงโทษพี่ทำไม่ได้ พี่ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ต่อพระพุทธรูปในวัดพระศรีสรรเพชญก็ต้องซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในศีลธรรม มีจิตใจเที่ยงตรง จะไม่ทำความเสียหายมาสู่ชาติศาสนา ไม่ให้มัวหมองถึงองค์พระมหากษัตริย์และแผ่นดินไทย จะไม่ถือเรื่องส่วนตัวมาทำลายความเที่ยงธรรม

โชติ ข้าดีใจมากที่พี่ชายมีจิตใจเที่ยงธรรม ไม่ปฏิบัติตามความเห็นของชาวบ้านเราที่เขาปัญญา เพราะพวกนี้อยากพึ่งบารมีของพี่ใช้อำนาจตำแหน่งหน้าที่จัดการกับพวกศัตรู คือพวกคุ้งพยอมและพ่อลุงพงษ์ เพราะข้าเองก็ไม่อยากให้มีการแก้แค้นแบบนี้ ข้าดีใจที่พี่มีใจหนักแน่นเที่ยงตรง ข้าภูมิใจในตัวพี่

ออกญา ดีแล้ว ที่น้องชายของพี่ไม่เห็นด้วยกับคนส่วนมาก ไม่ใช่ความเห็นของคนส่วนมากจะถูกเสมอไป พวกนั้นเขาไม่ได้คิดถึงเหตุการณ์ข้างหน้านึกว่าพี่เวลานี้มีตำแหน่งใหญ่โต จะต้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านทุ่งส้มป่อยตลอดไป เพราะใครก็กลัวอำนาจตำแหน่งหน้าที่ และถ้าพี่พลอยเห็นดีเห็นชอบไปด้วยตามใจคนในทางผิด ไม่ช้าก็จะมีคนใจชั่วบางคนถืออำนาจอวดอ้างว่าเป็นคนของพี่ไปเที่ยวข่มเหงรังแกชาวบ้านให้ได้รับความเดือดร้อน คิดว่าผู้ถูกรังแกไม่กล้าฟ้องร้อง เพราะคิดว่าพี่มีอำนาจวาสนา ไม่ช้าก็จะนำความเสื่อมเสียมาสู่พี่และทำลายความดีให้ย่อยยับ พวกที่ถูกข่มเหงรังแกก็มีแต่การแช่งด่าพี่โดยไม่รู้ตัว พวกถูกข่มเหงก็มีแต่ความขมขื่นโกรธแค้นอัดไว้ในใจไม่กล้าร้องเรียน เพราะกลัวอำนาจ ไม่คิดว่าเราไม่รังแกเขา เขาก็ไม่รังแกเรา ถ้าเรารักใคร่นับถือเขา เขาก็

รักใคร่นับถือเรา นี่เป็นความรู้สึกของสามัญชนทั่วไป ถ้าใครมีความรู้สึกผิดกว่านั้น คนนั้นก็มีจิตวิปริตผิดธรรม ถ้าเรารังแกเขาเวลานี้ เขาก็คอยเวลาต่อไปด้วยความพยาบาท คิดว่าวันหนึ่งคงจะเป็นวันของเขาจะมีโอกาสได้แก้แค้นบ้าง เพราะทุกอย่างไม่มีอะไรแน่นอน เป็นกงเกวียนกำเกวียน หนีกฎแห่งกรรมไม่พ้น วันนี้เรามีอำนาจวาสนา แต่ถ้าเราเสื่อมในวันข้างหน้า เขาอาจมีอำนาจวาสนาขึ้นมาบ้างก็จะผลัดกันแก้แค้นไม่มีที่สิ้นสุด ชั่วลูกชั่วหลานตลอดไป ทำไมไม่คิดว่าทำอย่างไรเราจะทำให้สุดสิ้นเวรกัน อโหสิกรรมเสียที่จะได้อยู่กันด้วยความสงบสุข ไม่ต้องเป็นหนามยอกอกทั้งสองฝ่าย ทำไมคนเราไม่คิดว่า ลาภยศอำนาจวาสนาก็ไม่แน่นอน มีทางที่จะเสื่อมลงไปได้ทุกเวลา สังขารร่างกายย่อมจะแตกดับไปตามธรรมชาติ หนีไม่พ้นความแก่ ความเจ็บ ความตาย มิใช่ว่าตัวพี่นี้จะต้องอยู่ไม่รู้จักแก่ จักตาย อยู่เพื่อมีอำนาจวาสนาที่จะคอยคุ้มครองป้องกันชาวบ้านลูกหลานพวกทุ่งส้มป่อยตลอดไป ไม่คิดว่าวันหนึ่งถ้าพี่ตาย ลาภยศ อำนาจวาสนาสิ้นสุดลงแล้ว คิดดูซิว่า ถ้าเขาเกิดมีอำนาจวาสนาเป็นขุนนางขึ้นมาบ้าง เขาก็จะแก้แค้นลูกหลานของเราต่อไปไม่สิ้นสุด

โชติ พวกเราบางคนเห็นแก่ตัว ไม่เห็นไกลเหมือนพี่มีความรู้สึกนึกคิดไปในทางโง่ ๆ เขาปัญญา ไม่คิดเห็นกาลล่วงหน้าเหมือนพี่ชัย อยากจะทำอะไรไปตามอารมณ์ ไม่คิดหน้าคิดหลัง ข้ามีความยินดีที่เวลานี้พี่ชัยได้ทำให้ชาวบ้านทั้งสองตำบลซึ่งเมื่อก่อนเป็นศัตรูต่อกันเหมือนขมิ้นกับปูนให้ประสานสามัคคีเข้ากันได้อย่างสนิทสนม และรวดเร็ว คำพูดของพี่ชัยศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านทุกคนเชื่อถือ ทำให้คนที่เห็นแก่ตัวดื้อดึงว่าง่ายมีศีลธรรมขึ้น พี่ชัยจึงเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของชาวบ้านทั่วไป เหมือนพระโพธิสัตว์มาโปรดให้ศัตรูคู่อาฆาตคืนดีกัน ทำให้ข้ามีความปลื้มปีติยินดีภูมิใจที่ได้มาเป็นน้องพี่ชัย

ออกญา พี่ก็มีความยินดี ที่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามใจนึกได้บารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงไว้วางพระทัยแต่งตั้งให้เป็นใหญ่มีอำนาจ จึงได้ผลทั้งฝ่ายราชการแผ่นดินและส่วนตัว

โชติ ที่พี่ชัยพูดว่าการทำของพี่ทำให้ได้ประโยชน์ทั้งทางราชการ และส่วนตัวนั้น ข้ายังไม่เข้าใจ

ออกญา ถ้าน้องอยากทราบพี่จะชี้แจงให้ทราบ การที่พี่ได้ทำไปในครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านคุ้งพยอมและชาวบ้านทุ่งส้มป่อย ประนีประนอมรักใคร่สนิทสนมด้วยความสุจริตจริงใจ หากว่าถ้าพี่จัดการลงโทษลุงพงษ์ ชาวบ้านคุ้งพยอมก็จะเป็นไม้เบื่อไม้เมากับตัวพี่ และชาวบ้านทุ่งส้มป่อยตลอดไป แม้ว่าพี่จะเกณฑ์พวกนี้เข้าทำหน้าที่ทหารของชาติเราก็เกณฑ์ได้แต่ตัวมาเท่านั้น เพราะเขากลัวอำนาจอาญาสิทธิ์ ส่วนจิตใจนั้นเราไม่สามารถจะบังคับได้ เขาคงมีความโกรธแค้นกรุ่นอยู่ในหัวใจยากที่จะไว้วางใจ และคงจะเป็นทหารที่ไม่มีสมรรถภาพ ทหารของชาติก็มีกำลังอ่อนแอและทำให้ขาดความเข้มแข็ง แต่บัดนี้พี่ได้ทหารของชาติที่เข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ และให้ความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต และมีความรักชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมที่จะพลีชีพเพื่อชาติ นี่ก็เกิดจากความสามัคคีกลมเกลียวกัน เขาพากันรักใคร่นับถือพี่ เพราะพี่ไม่จองเวรลงโทษพ่อลุงพงษ์เป็นต้นเหตุ

ที่ว่าส่วนตัวนั้นก็คือ บัดนี้พ่อเฒ่าพงษ์นายบ้านคุ้งพยอมได้เลิกการพยาบาทจองเวรจองกรรมหมดสิ้นลงแล้ว กลับมีความรักใคร่เคารพนับถือในตัวพี่ยิ่งกว่าญาติที่สนิท และพวกคุ้งพยอมกับพวกทุ่งส้มป่อย เมื่อก่อนมีแต่ความอาฆาตจองเวรกันตลอดมา บัดนี้ก็มีความรักใคร่ปรองดองกันอย่างสนิทสนมไปมาหาสู่กันเหมือนพี่เหมือนน้อง เพราะเราถือว่าชาติไทยด้วยกัน เรื่องอดีตเก่า ๆ เหมือนหนามที่ยอกอกไม่มีความสุขมานานแล้ว บัดนี้ได้ถอนออกหมด ที่สุดหมู่บ้านทั้งสองก็สิ้นเวรกันเสียที นับแต่นี้ต่อไปก็จะตั้งหน้าทนุบำรุงหมู่บ้านให้รุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข

(ทันใดนั้นพ่อเฒ่าช่วงแอบฟังอยู่ก็เดินเข้ามาด้วยหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส)

ช่วง พ่อรู้สึกดีใจมากที่ลูกได้แก้ปัญหา ให้ชาวบ้านทั้งสองตำบลได้รักใคร่ปรองดองเหมือนพี่น้องกันได้อย่างสนิทสนม พ่อเฒ่าพงษ์ได้ยกย่องสรรเสริญลูกไม่หยุดปากว่าลูกของพ่อเป็นคนดีมีศีลธรรมไม่ผูกพยาบาท ทั้งชาวบ้านทั้งสองตำบลก็ยกย่องลูกของพ่อว่าเป็นคนดี ได้แก้ไขความโกรธพยาบาทให้สูญสิ้นไป กลับเป็นความรักใคร่สนิทสนมเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อเช้านี้พ่อพงษ์เขามาหาพ่อแต่เช้า

ออกญา เมื่อเช้าพ่อลุงพงษ์มาหาพ่อด้วยเรื่องอะไร

ช่วง เมื่อมาถึงก็ถามถึงลูก พ่อบอกว่าลูกอยากจะออกไปเดินดูแถวทางเกวียนที่เคยพบอาจารย์คงเมื่อสมัยก่อน เพราะเป็นทางเริ่มต้นเข้าสู่ในกรุง และอีกไม่กี่วันก็จะเดินทางเข้ากรุงแล้ว เฒ่าพงษ์ดีอกดีใจบอกว่า เมื่อคืนก่อนนอนหลับฝันเห็นผีปู่ย่าตายายของแกมาเข้าฝันบอกว่า บัดนี้พวกผีเหล่านั้นสบายใจขึ้น เพราะได้ทราบว่าลูกหลานทางเมืองมนุษย์เลิกอาฆาตจองเวรกันแล้ว ทั้งสองฝ่ายมีความรักใคร่สามัคคีกันแล้ว และขอให้เลิกการจองเวรกันตลอดไป แกบอกว่าตื่นขึ้นมาขนลุกไปหมดทั้งตัว ดีใจที่ผีปู่ย่าตายายสนับสนุน แกบอกว่าก่อนที่ลูกจะกลับเข้ากรุง แกอยากจะมีงานฉลองเลี้ยงดูกันให้สนุกสนานเป็นการใหญ่ระหว่างหมู่บ้านทั้งสองตำบล แกจะรับเป็นเจ้าภาพทุกอย่าง ทั้งอาหารการกิน เหล้ายาสาโท

ออกญา แล้วพ่อได้ตกลงไปกับพ่อลุงพงษ์ว่าอย่างไร

ช่วง แกขอให้พ่อมาถามลูกว่าจะทำงานเลี้ยงฉลองกันอย่างไรจึงจะถูกใจลูก แล้วให้คนส่งข่าวไปบอกที่คุ้งพยอม พ่อเฒ่าพงษ์ยินดีจะทำตามทุกอย่าง เพราะเวลานี้พ่อเฒ่าพงษ์หายใจเป็นออกญาราชภักดี ไปที่ไหนพูดยกย่องอยู่เสมอไม่ขาดปาก

ออกญา ถ้าอย่างนั้นก็ดีแล้ว พ่อช่วยให้คนไปบอกว่าขอให้การเลี้ยงนี้จงเป็นประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย คือทั้งคนตายไปแล้วและคนที่ยังอยู่ ตามที่พ่อลุงพงษ์ฝันเห็นผีบรรพบุรุษมาแสดงความพอใจที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้

และกลับมารักใคร่ปรองดองกันเช่นนี้นับว่าเป็นนิมิตอันดีต่อไป ที่พ่อลุงพงษ์ขอเลี้ยงฉลองก็เป็นความคิดที่ดี แต่อยากออกความเห็นให้หมู่ญาติพี่น้องในแต่ละครัวเรือนจัดอาหารครัวละหม้อนำอาหารมาพร้อมกัน แล้วนิมนต์พระมาให้ศีล และขอให้ทุกคนรับศีลห้า จัดถวายอาหารเพลแก่พระสงฆ์แล้วก็สวดมนต์ พอเสร็จแล้วขอให้ชาวบ้านทั้งสองฝ่ายตั้งใจกรวดน้ำแผ่ส่วนบุญไปให้ปู่ย่าตายายพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว คนที่ล่วงลับไปแล้วเมื่อได้รับส่วนกุศลที่บุตรหลานแผ่ไปให้ก็คงจะอนุโมทนาให้ศีลให้พรบุตรหลานอยู่เย็นเป็นสุข ต่อจากนั้นก็ขอให้เลี้ยงดูกันอย่างสนุกสนาน ส่วนเหล้ายาสาโทนั้นขอให้งดเพราะทุกคนถือศีล เท่าที่ลูกพูดมานี้คิดว่าพ่อลุงพงษ์คงจะเห็นด้วย

ช่วง สำหรับพ่อเห็นดีด้วยที่ลูกคิดแต่ในทางที่ดีเป็นสิริมงคล เฒ่าพงษ์นั้นเลื่อมใสในตัวลูกมาก สิ่งใดที่ลูกเห็นดีแล้วเฒ่าพงษ์ก็คงยินดีปฏิบัติให้เป็นที่ถูกอกถูกใจทุกอย่าง นอกจากนั้นพ่อเฒ่าพงษ์ยังยกย่องลูกอยู่เสมอว่าเป็นคนดีมีศีลธรรมสูง ต่อนี้ไปคงจะมีคำพูดเพิ่มเติมว่ามิใช่แต่มนุษย์ธรรมดาจะยกย่องสรรเสริญ แม้แต่ผีสางเทวดาก็ยกย่องถูกอกถูกใจด้วย เมื่อได้ทราบความคิดในงานฉลองของชาวบ้านเราแล้ว คงมีความปีติยินดีขึ้นอีกไม่น้อย

ออกญา ลูกมีความปลื้มใจ ดีใจมาก ที่ทุกคนในหมู่บ้านทั้งสองต่างก็เข้าใจกันดีมีความสามัคคีกลมเกลียว ต่อไปก็จะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคลตลอดไป เมื่อท่านพระอาจารย์คงรู้เรื่องนี้ก็คงพลอยยินดีไปด้วย

ช่วง พ่อเองก็ไม่เคยดีใจอะไรมากที่สุดเหมือนครั้งนี้ ที่ลูกได้ทำความดีไว้แก่วงศ์ตระกูล ให้เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของคนทั่วไป พ่อคิดว่าจะรีบนำข่าวตามความคิดของลูกแนะนำให้พ่อเฒ่าพงษ์จัดงานฉลองลูกให้เป็นประโยชน์หลายฝ่ายทั้งโลกและธรรมในทางศาสนา และกรวดน้ำให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับเป็นความคิดที่เฒ่าพงษ์เพื่อนเกลอของพ่อ เมื่อทราบก็คงจะพอใจและดีใจมาก (พูดแล้วเฒ่าช่วงก็รีบออกไปตามความคิด)

โชติ ชื่อเสียงของพี่ชัยกำลังจะทวีความดีหอมฟุ้งไปทั่ว ความดีของพี่ชัยคราวนี้คงจะอยู่ในความทรงจำของลูกหลานอีกหลายชั่วคน นี่หากเชื่อความเห็นของชาวบ้านเราจัดลงโทษพ่อเฒ่าพงษ์ เรื่องมันคงเป็นไม้เบื่อไม้เมากันไปจนตายคอยจองเวรไม่มีที่สิ้นสุด (ทันใดนั้นมีคนเข้ามาบอกว่า ยัดนี้ชาวบ้านทั้งทุ่งส้มป่อยและคุ้งพยอมก็ขนของ มีทั้งของกินของใช้ผลไม้มากมายตามนิสัยของชาวไทยแต่โบราณ เพื่อนำมาคำนับท่านออกญา เพราะทราบว่ากำหนดวันจะกลับเข้ากรุง และมีผู้แทนชาวบ้านทั้งสองฝ่ายจะขอเข้าพบ ออกญาให้นำมาพบได้ แต่สิ่งของที่นำมาให้ไว้ข้างนอก ในไม่ช้าผู้แทนชาวบ้านฝ่ายละสามคนเข้ามาต่างก็ก้มลงกราบออกญา)

ออกญา ขอให้พี่น้องเราทั้งหลายอย่าถือขนบธรรมเนียมให้มากเลย จงลุกนั่งตามความสบายเถิด มีเรื่องข้องใจสิ่งใดก็ให้สนทนาได้ตามความสะดวกสบาย อย่ามัวแต่เกรงใจเรา เวลานี้อย่านึกว่าเราเป็นขุนน้ำขุนนางเลย

ผู้แทนชาวบ้านคุ้งพยอม ข้าแต่ท่านออกญาพิชัยราชภักดิ์ ผู้ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรม จิตใจเหมือนแม่น้ำกว้างใหญ่ แผ่ความร่มเย็นให้แก่ฝูงสัตว์และมนุษย์ทั่วไป ได้มีความเมตตากรุณาปรานีเอ็นดู พวกเราชาวบ้านคุ้งพยอมได้ทราบข่าวว่าพระเดชพระคุณจะจากพวกเรากลับเข้ากรุงเสียแล้ว พวกเราจึงมีความอาลัยเสียดายยิ่งนัก ความดีของพระเดชพระคุณได้ประทับใจพวกเราชาวบ้านคุ้งพยอมไม่รู้ลืม หากมีสิ่งใดที่จะใช้ให้พวกเราปฏิบัติพวกเราก็พร้อมแล้ว ไม่ว่าสิ่งนั้นจะยากง่ายอย่างไร แม้แต่ชีวิตก็จะยอมพลีเพื่อบูชาความดีของท่าน

ออกญา ขอขอบใจพี่น้องคุ้งพยอมทั้งหลายด้วย และพี่น้องทุ่งส้มป่อยจะมีอะไรก็ขอให้พูดได้ตามความประสงค์

ผู้แทนทุ่งส้มป่อย ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนชาวบ้านทุ่งส้มป่อย พวกเรารู้สึกว่าเคยเข้าใจผิดในตัวท่านออกญา ครั้งแรกที่พากันไม่พอใจที่ท่านไม่ได้ลงโทษคนผิดตามอำนาจที่ท่านจะทำได้ ความรู้สึกของชาวบ้านทั่วไปอยากจะเห็นคนผิด

ได้รับโทษ บัดนี้เหตุการณ์ทุกอย่างได้สงบลงโดยเรียบร้อย มีแต่สิ่งดีที่เป็นมงคล การไม่ลงโทษครั้งนี้ยังเกิดผลดีทำให้ทั้งสองตำบลมีความสนิทสนมสมานสามัคคีกันอย่างแนบแน่น ศัตรูคู่จองเวรก็กลับเป็นมิตรที่ดี พวกเราชาวบ้านที่โง่เขลาเบาปัญญามาคิดได้ต่างก็เห็นคุณความดี สติปัญญาที่เห็นการณ์ไกลของท่านจึงได้ส่งกระผมเป็นผู้แทนมาขออภัยโทษต่อท่านออกญาผู้มีคุณธรรมอันสูงยิ่ง พร้อมทั้งได้ทราบว่าท่านจะออกเดินทางกลับเข้าสู่กรุงในไม่ช้านี้ พวกชาวบ้านทุ่งส้มป่อยจึงมีความอาลัยในตัวท่านยิ่งนัก จึงได้พากันจัดหาสิ่งของตามมีตามเกิด ขอท่านออกญากรุณาให้อภัยแก่พวกเราชาวบ้านทุ่งส้มป่อยด้วย คำของท่านจะเป็นปกาสิตที่เราทุกคนจะได้ปฏิบัติตาม

ออกญา เราได้ยินคำที่ชาวบ้านพี่น้องทั้งสองตำบลกล่าวมานี้เป็นที่จับใจ และมีความปีติยินดีนัก การที่เข้าใจผิดย่อมจะเกิดขึ้นได้เสมอ แต่ก็ไม่เกิดความเสียหายอะไร จึงไม่ถือว่าผิด สำหรับจะออกเดินทางเข้ากรุงในเร็ววันนี้ ก็เพราะว่าราชการเมืองทุกอย่างได้สุดสิ้นด้วยความเรียบร้อย เพราะอาศัยความสามัคคีมีความกลมเกลียวช่วยเหลือของประชาชาวไทยที่มีจิตใจรักชาติได้ร่วมใจกันทำให้ราชการงานเมืองสำเร็จได้โดยเร็วสมความตั้งใจ แม้ว่าตัวเราจะมีความเหน็ดเหนื่อยอย่างไรก็ยังมีความปีติยินดีอย่างยิ่งในชีวิตที่ได้เห็นชาวบ้านเรามีความสามัคคีกัน รักใคร่ปรองดองกัน บัดนี้เราได้ทหารที่ดีตามความประสงค์แล้ว เราได้ทั้งร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมสูง พร้อมที่จะพลีชีพเพื่อแผ่นดินและชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ที่รักยิ่งของเรา ต่อไปนี้พวกเราให้หมั่นฝึกซ้อมเพลงอาวุธ เมื่อเวลามีข้าศึกศัตรูมารุกราน ก็จะได้มีโอกาสแสดงความสามารถได้พร้อมเพรียงกัน ฉะนั้นเราจะขอฝากข้อคิดให้แก่พี่น้องชาวไทยเราไว้ เพื่อพิจารณาว่า "ยามศึกเราปฏิบัติในทางโลก ยามสงบเราปฏิบัติในทางธรรม"

พวกชาวบ้านทั่วไป พวกเราชาวบ้านทั้งหลายจะปฏิบัติตามคำของท่านออกญาทุกประการ

(ชาวบ้านต่างแสดงความยินดีเข้าวิสาสะกันอย่างสนิทสนม ทันใดนั้นพ่อเฒ่าช่วงกับพ่อเฒ่าพงษ์ ก็ออกมาด้วยกันพลางจูงมือ เมื่อชาวบ้านเห็นนายตนทั้งสองสนิทสนมกันเช่นนี้ ชาวบ้านก็โห่ต้อนรับด้วยความดีใจ ออกญาก็ลุกขึ้นต้อนรับพ่อเฒ่าพงษ์ พ่อเฒ่าพงษ์ก็เข้าสวมกอดออกญาด้วยความรักใคร่ แล้วก็ขอยืนพูดกับชาวบ้านทั้งสองฝ่ายว่า)

เฒ่าพงษ์ บัดนี้ตัวเรา เฒ่าพงษ์ ซึ่งเป็นนายบ้านคุ้งพยอมรู้สึกมีความยินดีมากที่ได้เห็นพี่น้องสองตำบลได้มีจิตใจรักใคร่สนิทสนม เป็นนิมิตดีที่เป็นสิริมงคลแก่ชาติของเราต่อไป เราอยากจะขอพูดว่าเมื่อก่อนเรามีจิตใจอิจฉาริษยาเห็นใครดีแล้วรู้สึกเหมือนหนามยอกอก ไม่มีความสบายใจตลอดเวลา มาคิดได้เมื่อหลานชายออกญาพิชัยราชภักดี ได้เอาความดีมาชนะจิตใจของเรา จึงได้ทำลายความอิจฉาริษยาอาฆาตจองเวรลงหมดสิ้น จึงรู้สึกว่าคนเราเมื่อมีใจอิจฉาริษยาก็เหมือนแบกเอาทุกข์เข้าไว้ จะนั่งนอนเดินยืนก็หาความสุขสบายใจไม่ได้ มีแต่ความทุกข์ ความเจ็บใจ ที่ตัวเรามีวาสนาสู้เขาไม่ได้ แต่บัดนี้ความอิจฉาไม่มีอยู่ในใจเราแล้ว ความทุกข์ได้หลุดพ้นออกจากอกไปหมด เรามีแต่ความสบายใจ เราเป็นหนี้บุญคุณท่านออกญาหลานชายมาก และขอประกาศให้พี่น้องทั้งหลายทราบว่า วันมะรืนนี้เราจะมีงานใหญ่ฉลองเพื่อระลึกถึงคุณความดีของท่านออกญาพิชัยราชภักดี ก่อนที่จะเดินทางกลับเข้ากรุง ขอให้พี่น้องชาวบ้านทั้งหลายจงร่วมใจร่วมแรงกันจัดให้เป็นที่สนุกสนานเป็นประวัติการณ์ในหมู่บ้านเราทั้งสองเถิด (เสียงชาวบ้านโห่ร้องกันด้วยความยินดี แล้วไม่ช้าก็มีชาวบ้านทั้งหญิงและชายเข้ามาสมทบร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนานเป็นการแสดงความยินดีทั่วหน้ากัน)

ความกตัญญู

โดย ท. เลียงพิบูลย์

ความกตัญญู

อันความกตัญญูกตเวทีของชาวไทยเรานั้นเป็นประเพณีมีมาตั้งแต่โบราณกาล เราจะพบได้จากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเมืองสุโขทัย ดังที่ข้าพเจ้าจะได้อัญเชิญคำจารึกเป็นลายสือไทย ที่ท่านผู้ชำนาญในทางโบราณคดีได้พยายามอ่านจนได้ใจความ ข้าพเจ้าขอคัดตอนหนึ่งว่า

เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้มหมากหวานอันใดกินอร่อยดี กูเอามาแก่พ่อกู กูไปตีหนังววัช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง ได้เงินได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตายยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู ดังบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม

นี่ก็เป็นหลักฐานที่จะชี้ให้เห็นว่า ประเพณีไทยถือความกตัญญูเป็นหลักใหญ่ในสมัยโบราณ คล้ายจะเป็นมรดกตกทอดเก่าแก่มาก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกรุงสุโขทัย เมื่อมาถึงในยุคปัจจุบันนี้รู้สึกว่าประเพณีศีลธรรมอันดีของชาวไทยได้เสื่อมทรามลง ดังจะได้เห็นได้รู้จากข่าวสารทั้งในหนังสือพิมพ์ประจำวัน และข่าวกระจายเสียงวิทยุอยู่เป็นประจำ เป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจอย่างที่เรา ๆ ท่าน ๆ ได้รู้กันแล้ว และสลดใจที่เราได้สามารถรักษาประเพณีนี้ตลอดมาถึงรัชสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถือความกตัญญูรู้คุณบิดามารดาปู่ย่าตายายและครูบาอาจารย์ทั้งผู้มีพระคุณทั้งหลาย ถือเป็นหลักสำคัญควรปฏิบัติ แต่บัดนี้ประเพณีอันดีงามของชาติไทย กำลังจะหมดความหมายลงทุกที ท่านผู้เฒ่าผู้แก่ที่เกิดในรัชกาลที่ ๕ ต่างก็มีความรู้สึกเศร้าใจ บางท่านก็พูดว่า "ถ้าหากว่าต่อไปผู้คนขาดศีลธรรม ขาดความกตัญญูรู้คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ผู้มีพระคุณทั้งหลายมากขึ้นกว่านี้ บ้านเมืองก็จะเกิดมิคสัญญี ความเดือดร้อนจะเกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้า เพราะคนชั่วมากกว่าคนดี ถ้าคนเราได้ละทิ้งประเพณีที่ดีงามมาแต่ยุคโบราณ บ้านก็จะไม่เป็นบ้าน เมืองก็จะไม่เป็นเมือง" ข้าพเจ้าเคยอ่านพบหลักฐานชาวต่างประเทศบันทึกไว้

ต่อจากศิลาจารึกยุคพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย ก็ได้หลักฐานในยุคสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีจดหมายเหตุบันทึกของเอกอัครราชทูตพิเศษของสมเด็จพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินประเทศฝรั่งเศสสมัยนั้น ท่านเอกอัครราชทูตพร้อมคณะได้เดินทางมาเจริญราชไมตรีในพระนครศรีอยุธยา ท่านผู้นั้นคือ มองสิเออร์ เดล ลา ลูแบร์ ท่านได้บันทึกในจดหมายเหตุในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ ได้บรรยายถึงเรื่องราวของคนไทยในสมัยนั้นอย่างชัดเจน มีเหตุผลแน่นอนกว่าฝรั่งอื่น ๆ ที่เคยเขียนมาก่อน ข้าพเจ้าขอคัดมาเล่าสู่กันฟัง คงจะเกิดประโยชน์บ้างเพื่อจะได้มีโอกาสพิจารณาศึกษานิสัยของคนไทยในครั้งสมัยโบราณ ในความเห็นของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในกรุงสยามได้กล่าวชมเชยไว้ว่า

กรุงศรีอยุธยาประเทศสยามนั้น ชาวไทยมีนิสัยใจคอความประพฤติในความรู้สึกว่าบุตรมีความรักใคร่เคารพอยู่ในโอวาทของบิดามารดา เป็นคนว่านอนสอนง่าย เชื่อถ้อยฟังคำที่บิดามารดาสั่งสอน ส่วนบิดามารดาก็วางตนอยู่ในศีลธรรม มีน้ำใจดี มีความเมตตากรุณาให้ความเอ็นดูอ่อนโยนต่อบุตร ไม่ข่มขู่บังคับบุตรจนเกินไป วางตนให้เป็นที่รักใคร่นับถือเป็นที่พึ่งของบุตร จะกล่าวถ้อยคำอันใดก็ล้วนแต่มีเหตุผลทางศีลธรรม ฉะนั้น โอวาทของพ่อแม่ทั่วไปของชาวไทย จึงมีอานุภาพเป็นคำปกาศิตที่บุตรจะต้องปฏิบัติ เพราะเป็นการฝึกตนให้เป็นคนดี บิดามีอำนาจปกครองรับผิดชอบในครอบครัว หากบุตรไปก่อเหตุร้าย มีคดีอาญาใด ๆ เกิดขึ้นในแผ่นดินแล้ว ถ้าบุตรหลบหนีไปตามจับไม่ได้ บิดามารดาก็จะร่วมรับโทษถูกเฆี่ยนโบย และถูกจองจำจนกว่าบุตรจะเข้ามามอบตัวรับโทษเพื่อไถ่แทนบิดา มารดา ส่วนบุตรเมื่อหลบหนีไปแล้ว เมื่อได้ทราบว่าบิดามารดาต้องรับโทษแทนตัวก็มีจิตใจสงสาร ไม่สามารถจะหลบหลีกต่อไปด้วยความรักใคร่เคารพกตัญญู ก็หวนกลับมามอบตัว แม้จะถูกโบยถูกฆ่าก็ยอมรับชะตากรรมให้ทางการพิจารณาโทษของตนต่อไป ท่านลา ลูแบร์ คงจะซาบซึ้งถึงชีวิตคนไทยในสมัยนั้นที่บุตรมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา จึงได้เขียนยกย่องไว้อย่างจับใจว่า "แม้บุตรจะมีโอกาสที่จะหนีเอาตัวรอดไปได้ เพราะเกรงกลัวโทษที่จะต้องได้รับ แต่บุตรก็ไม่ยอมเห็นแก่ตัวทำเช่นนั้น และไม่มีบุตรคนใดที่จะยอมปล่อยให้บิดามารดาตกเป็นนักโทษถูกจองจำ

แทนตน แม้จะเกรงกลัวในโทษที่ตนจะได้รับก็ตาม แต่ความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณสูงเหนือกว่าชีวิตจึงเป็นที่น่ายกย่องสรรเสริญ"

พูดถึงในด้านการอบรมซึ่งบิดามารดามีต่อบุตร ท่านเอกอัครราชทูต ลา ลูแบร์ สังเกตเห็นจึงได้กล่าวไว้ว่า "คนไทยตั้งใจอบรมฝึกฝนให้บุตรประพฤติตนอยู่ในที่ชอบ ให้ได้การศึกษาเล่าเรียน มีอัธยาศัยดีงาม มีความสงบเสงี่ยมเจียมตน พอใจที่จะสงบปากสงบเสียงจะไม่กล่าวถ้อยคำอันใดที่เป็นการก้าวร้าวให้เป็นที่กระทบกระเทือนจิตใจของผู้อื่น และไม่เป็นที่พอใจของผู้ฟัง สำหรับแขกเมือง หรือชาวต่างประเทศ คนไทยมักจะปริปากพูดน้อย จะไม่ยอมพูดอะไรออกมาโดยไม่ได้คิดเสียก่อน และจะไม่ยอมพูดในสิ่งที่ไม่จำเป็น ฉะนั้นคำพูดของคนไทยจึงอ่อนหวาน เป็นที่เชื่อถือได้ว่ามีสัจจะ เพราะพูดออกมาด้วยน้ำใสใจจริง

คนไทยมีภาษาที่จะใช้แสดงความเคารพยกย่องให้เกียรติ เป็นคำผิดแผกกว่าคำธรรมดาสามัญ สำหรับผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ดีกว่าภาษาฝรั่งเศส เป็นคำที่ใช้กับเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ และคณะชาวฝรั่งเศสที่มาในนามของราชทูตก็ได้รับเกียรติได้รับคำยกย่องอันสูง"

เมื่อพูดถึงการศึกษาเล่าเรียนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ท่านลาลูแบร์ได้กล่าวว่า "การเล่าเรียนศึกษาวิชาในครั้งนั้น พระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนทั้งอ่านและเขียน ทั้งได้อบรมสั่งสอนให้เป็นผู้อยู่ในศีลธรรม สอนให้รู้หลัก ทางพระพุทธศาสนา ตลอด จน พุทธประวัติ ยัง สอน ภาษาบาลี ตลอด จนกฎหมายทางบ้านเมือง ตามธรรมดาพระภิกษุสงฆ์ต้องอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นเวลานานปี ได้ศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ซึ้งเชี่ยวชาญทั้งทางโลกและทางธรรม ฉะนั้นคนไทยจึงนิยมส่งบุตรเข้าวัด เพื่อรับการศึกษาหาวิชาความรู้ต่าง ๆ จากพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นอาจารย์ บางคนก็ให้บุตรหลานของตนเข้าบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อศึกษาด้านศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนาหาความรู้ต่อไป"

นี่ก็เป็นหลักฐานแสดงว่าคนไทยเราได้ยึดถือความกตัญญูกตเวทีเป็นหลัก นับแต่สมัยดึกดำบรรพ์ตลอดมา จึงมีความอยู่ดีกินดี บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ มีทรัพย์ในดิน

สินในน้ำ เป็นเมืองแห่งพระบวรพุทธศาสนา เป็นหลักแห่งความจริง ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติธรรมได้เห็นทันตา และตลอดมาจนรัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ได้มีหลักฐานของนักการทูตชาวอังกฤษผู้หนึ่งมีนามว่า ด๊อกเตอร์ ยอห์น ครอเฟิด ท่านผู้นี้ได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้พบได้เห็นอย่างสนใจของเมืองไทยในรัชสมัยแผ่นดินของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๔ ท่านด๊อกเตอร์ยอห์น ครอเฟิด ได้รับคำสั่งจากท่านผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียของอังกฤษในสมัยนั้นให้เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม ได้กล่าวไว้ว่า "คนไทยในประเทศสยามมีขนบธรรมเนียมประเพณี และอารยธรรมสูงสุดในบรรดาชาวชาติต่าง ๆ ในเอเชียแถบร้อน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างประเทศอินเดีย และประเทศจีน" นี่เป็นหลักฐานพอที่จะเชื่อได้ว่าการบันทึกในสายตาของชาวต่างประเทศชั้นปัญญาชนในยุคนั้น ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมไทยสูงเด่นเป็นที่ยกย่องของผู้ที่รู้เห็นของชาวต่างประเทศที่ได้คบค้ากับชาวไทยทั่วไปในสมัยโบราณ ยิ่งกว่านั้นมาถึงยุคปัจจุบันซึ่งโลกกำลังปั่นป่วน เพราะชาวโลกกำลังเสื่อมโทรมแห่งศีลธรรม มีจิตใจเหี้ยมโหดดุร้าย ต่างก็คอยแย่งชิงอำนาจ เห็นแก่ตัว โลกต้องการสันติภาพ แต่ความสงบสุขสันติภาพจะมีได้ก็จะต้องให้ชาวโลกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันและย่อมจะต้องอาศัยศีลธรรม มีความเมตตาปรานีเป็นข้อใหญ่ ถ้าจิตใจมนุษย์ยังโลภหลงคอยเอารัดเอาเปรียบไม่มีสัจจะ มีแต่ความหลอกลวง สัญญาใดก็ไม่เกิดผล ตราบใดตราบนั้นโลกก็จะอยู่ไม่เป็นสุข เรื่องเล็กน้อยก็จะกลายเป็นเรื่องใหญ่โต หากต่างให้ความเห็นอกเห็นใจ มีศีลธรรมรักษาสัจจสัญญา เรื่องใหญ่ก็จะกลายเป็นเรื่องเล็ก เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น แต่ในปัจจุบันนี้ศีลธรรมและประเพณีก็ยังไม่สุดสิ้น วัฒนธรรมและประเพณีเก่าแก่หาได้สูญสิ้นไปไม่ ยังมีผู้ยึดถือไว้ฝึกอบรมกุลบุตรให้ปฏิบัติได้ตลอดมา ข้าพเจ้านึกถึงเรื่องความกตัญญูนี้ก็เพราะว่า

วันหนึ่งเพื่อนที่รักใคร่นับถือกับข้าพเจ้ามาเก่าแก่แต่วัยรุ่นได้มาหา เราไม่ได้พบกันเป็นเวลาช้านาน แม้เราจะอยู่ในพระนครด้วยกัน เพราะต่างคนก็มีภารกิจที่จะต้องรับผิดชอบ ไม่เหมือนเมื่อครั้งวัยหนุ่มไม่มีภารกิจที่จะต้องกังวล เราได้แต่ท่องเที่ยวขึ้นเหนือล่องใต้หัวหกก้นขวิด เพราะห่วงภาระยังไม่เกิดขึ้น เรายังมีตำแหน่งต่ำ ๆ ในทาง

ญาติเป็นเพียงลูกและน้อง และพี่น้าอาอย่างสูง แต่ต่อมาเราก็ได้รับตำแหน่งสูงขึ้น เป็นพ่อเป็นลุง ซึ่งเป็นตำแหน่งภาระหนักเบาตามจำนวนสายโลหิต ซึ่งเป็นพลเมืองอยู่ในความรับผิดชอบของเรา และในปัจจุบันนี้เราได้รับตำแหน่งสูงขึ้นเป็นตาเป็นปู่ ซึ่งแม้ว่าเราไม่อยากจะรับ มันหมายถึงความชราเป็นไม้ที่ใกล้ฝั่ง แต่ธรรมชาติก็ยัดเยียดให้เรารับจนได้ นี่แหละทำให้เราเหินห่างกันไปนาน ๆ จึงจะได้พบกันสักครั้ง เพราะเราต่างมีอาชีพไปคนละทาง วันนั้นเพื่อนได้สนทนากันในเรื่องความกตัญญูของคนในยุคปัจจุบัน จึงได้ทราบว่าเพื่อนเคยไปอเมริกา และการไปอเมริกาคราวนั้นก็ถือโอกาสไปในงานรับปริญญาของบุตรชาย และไปแสดงความขอบคุณพวกครูบาอาจารย์ที่ลูกได้จดหมายยกย่องมาว่าได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือทุกสิ่งทุกอย่างจนได้เรียนจบ ข้าพเจ้าฟังแล้วก็พลอยปลื้มใจ บางครั้งเพื่อนเล่าถึงเหตุการณ์ของบุตรชายเมื่ออยู่ในอเมริกาให้ฟัง ทำให้ข้าพเจ้าตื่นตันใจไปด้วย ฉะนั้นจึงคิดว่าความกตัญญูผู้ใดยึดถือไว้ได้ย่อมจะเป็นศิริมงคลแก่ตนเองและเป็นที่รักใคร่เอ็นดูของผู้อื่น เช่นเรื่องบุตรของเพื่อนข้าพเจ้าเป็นต้น

เพื่อนได้เล่าว่า "ก่อนที่ผมจะส่งบุตรไปศึกษาต่อต่างประเทศนั้น ผมได้อบรมสั่งสอนถึงความประพฤติในสิ่งใดควรไม่ควร สอนให้มีความกตัญญูกตเวทีให้รู้บุญคุณให้เคารพผู้เฒ่าผู้แก่ นี่เป็นหลักสำคัญที่ประเพณีอันงามของเราชาวไทย ผมเองก็ได้รับการอบรมจากพ่อแม่มาเหมือนกันจึงสอนลูก อย่าได้ทิ้งหลักอันนี้ ขอให้นึกว่าเราเพียงแต่ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้มิใช่จะไปเอาอย่างประเพณีของเขามาด้วย เพราะโลกได้ยกย่องนับถือว่าวิชาความรู้ทางโลกทางวิทยาศาสตร์ของเขาเจริญก้าวหน้ามาก เป็นที่รู้กันทั่วไป แต่ประเพณีของเราสอนให้มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณมีศีลธรรมซื่อสัตย์สุจริตนั้น เป็นที่ยกย่องนับถือของชาวต่างชาติ แต่ครั้งโบราณมาแล้ว บุตรชายของผมคนโตได้ศึกษาสำเร็จได้ปริญญาโท และเข้ารับราชการชั้นเอกในปัจจุบันนี้ คนที่สองได้ทำวิทยานิพนธ์ได้รับการยกย่องในหนังสือพิมพ์ทางอเมริกา และบุตรชายคนเล็กได้จากกรุงเทพ ฯ ไปเรียนต่อที่อเมริกา เมื่อปี ๑๙๕๙ เมื่อไปถึงก็เข้าศึกษาที่คอฟฟีวิลล์วิทยาลัยเมืองแคนซัส สหรัฐอเมริกา เป็นครั้งแรก และไปหาบ้านเช่าก็ไปได้บ้านของผู้เฒ่าสองสามีภรรยา จึงตกลงเช่าห้องอยู่ตลอดมา ท่านผู้เฒ่าทั้งสองนี้ฝ่ายสามีเป็นช่างไม้

รับซ่อมแซมสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่าที่คนอายุมากจะทำได้ ส่วนรายได้ก็พอเลี้ยงชีพโดยไม่ฝืดเคืองนัก ต่อมาชายชราผู้เป็นสามีก็ถึงแก่กรรมลง บุตรของผมก็ช่วยเหลือทุกอย่างในงานศพเท่าที่พอจะช่วยได้

ในงานศพของชายผู้เป็นสามีของหญิงชรานั้น ได้มีพวกบุตรหลานทั้งชายหญิงจากรัฐต่าง ๆ มาในงานฝังศพตามประเพณีครั้งนี้พร้อมหน้ากัน บุตรของสามีภรรยาชราคู่นี้ต่างก็เติบโตมีครอบครัวแยกย้ายกันไปมีหลักฐานในการงานอาชีพต่าง ๆ กัน บ้างก็เป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัย บุตรทั้งชายหญิงต่างก็มีรถยนต์ส่วนตัวด้วยกันทุกคน เมื่อมางานฝังศพผู้เป็นบิดาเสร็จแล้ว พวกลูก ๆ ต่างก็พากันแยกย้ายกลับไปที่อยู่ของตน มิได้เหลียวแลและสนใจหญิงชราผู้เป็นมารดาว่าความเป็นอยู่จะเป็นอย่างไร คล้ายกับเป็นคนอื่นที่ไร้ญาติขาดมิตร ไม่ใช่มารดากับบุตร ปล่อยให้หญิงชราผู้เป็นแม่ได้รับความเศร้าโศกเสียใจว้าเหว่อยู่แต่ผู้เดียว แต่ก็ได้อาศัยนักเรียนไทยบุตรชายของผมผู้อยู่ใกล้ชิด เป็นผู้คอยช่วยเหลือปลอบโยนให้คลายความเศร้าโศกระลึกถึงสามีที่ตายจากไป และความว้าเหว่ให้น้อยลง บุตรของผมได้ปฏิบัติแม่เฒ่าผู้นี้คล้ายกับแกเป็นญาติผู้ใหญ่อันสนิทของเรา ให้ความเคารพนับถือให้ความเห็นอกเห็นใจ ทำให้แกเกิดความรักใคร่เห็นความดีที่บุตรของผมเอาใจใส่ปฏิบัติ ช่วยทุกอย่างที่จะช่วยได้ จึงทำให้แกคลายความเศร้าโศกลงได้ แกจึงรักใคร่ยิ่งกว่าบุตรของแกในความรู้สึกขณะนั้นเวลานั้น

การที่ต้องเสียสามีของหญิงชราทำให้รายได้การครองชีพฝืดลง แม้จะมีรายได้จากรัฐบาลให้การสงเคราะห์คนชราก็ไม่มากนัก มิได้ทำให้อยู่ในฐานะกินดีอยู่ดีฉะนั้น นอกจากความว้าเหว่แล้วการเงินก็อยู่ในขั้นไม่เพียงพอ ที่สุดต่อมาหญิงชราก็ได้ขายบ้านที่เป็นสมบัติชิ้นเดียวนำเงินไปฝากประจำในธนาคาร เพื่อหวังดอกเบี้ยเป็นค่าเลี้ยงชีพต่อไป แล้วมาเช่าบ้านอยู่อีกแห่งหนึ่ง และบุตรชายของผมก็ได้มาเช่ารวมอยู่ด้วยอย่างใกล้ชิดกับหญิงชรา เพราะสงสารว่าแกอยู่อย่างโดดเดี่ยว จึงคอยเอาใจใส่ดูแลคอยปลอบโยนให้แกมีชีวิตแช่มชื่นขึ้น แม้แต่จะขายบ้านแล้วได้นำเงินไปฝากธนาคารหวังดอกเบี้ยก็ยังไม่พอการใช้จ่าย ความสนิทสนมของหญิงชรากับบุตรของผม (ซึ่งเป็นนักเรียนไทยนั้น) ทำให้แกมีชีวิตสดชื่นขึ้นบ้าง ที่มีคนเอาใจใส่ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิดไม่ต้องขอร้อง และไม่หวังสิ่งใดตอบแทน หญิงชราซาบซึ้งถึงความดีของบุตรชายผมผู้นี้

ตลอดมา บางครั้งหญิงชราคิดถึงพวกลูก ๆ หลาน ๆ อยากจะพบอยากจะเห็นจึงได้เขียนจดหมายไปถึง ขอให้ลูกพาหลาน ๆ ไปหาแกบ้าง เพราะแกว้าเหว่ แต่ก็ได้รับคำตอบจากพวกลูกว่าเสียเวลาเพราะทางไกล ถ้าคิดถึงหลานจริง ๆ ก็ให้หญิงชราผู้แม่ขึ้นรถประจำทางไปหา วันหนึ่งหญิงชราได้ปรารภขึ้นกับบุตรชายของผมว่า เงินที่ได้จากการสงเคราะห์คนชรา และเงินที่ขายบ้านฝากไว้ในธนาคารประจำเพื่อได้ดอกเบี้ยมาใช้จ่ายก็ดี แต่ยังไม่พอกับค่าครองชีพประจำเดือน จะขอเงินพวกลูก ๆ ก็เกรงจะผิดหวัง จะขายหน้า บุตรชายผมจึงบอกว่า "ตามประเพณีของเรานั้น บุตรจะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อเวลาแก่เฒ่า เป็นการตอบแทนที่บิดามารดาเลี้ยงบุตรมา และให้การศึกษา ถ้าบุตรมีฐานะดีก็จะนำบิดามารดาไปอยู่ร่วมบ้านให้ความสุขสบาย ฉะนั้นการที่จะออกปากกับบุตรนั้นไม่เป็นสิ่งที่ควรละอาย บิดาผมก็เคยเลี้ยงดูคุณปู่ คุณย่าให้มีความสุขมาแล้ว และก็ได้สั่งสอนให้ลูก ๆ ปฏิบัติตาม แม้ผมจะมาศึกษาอยู่ในอเมริกาแล้ว บิดาผมก็ยังตักเตือนมาทางจดหมายให้รักษาศีลธรรม และประเพณีไว้เสมอ" หญิงชราพูดขึ้นว่า "ทำไมประเพณีที่บ้านเมืองของเธอถึงได้มีวัฒนธรรมดีเช่นนี้ ทำไมฉันจะได้รู้จักกับบิดามารดาของเธอที่ได้อบรมสั่งสอนเธอได้ดี เหมือนพระเจ้าส่งเธอมาให้เป็นลูกฉันเมื่อยามชรา เมื่อลูกอันแท้จริงของฉันเขาต่างไม่สนใจ ฉันอยากจะจดหมายไปขอบใจบิดาของเธอ ซึ่งทำให้ฉันมีลูกที่ดียิ่งสุภาพเรียบร้อยเป็นคนไทย ฉันรักเธอมาก และซาบซึ้งถึงคุณความดีคิดว่าเธอเป็นลูกรักของฉันตลอดไป ทำไมประเพณีของเธอผิดกับประเพณีของเราจะเล่าให้ฟังได้ไหม" บุตรชายของผมได้บอกว่า "ขนบธรรมเนียมประเพณีของเราชาวไทยมีมาแต่โบราณกาลแล้วว่า ให้บุตรมีความเคารพนับถือบิดามารดา มีความกตัญญูกตเวทีให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุเหมือนญาติสนิท เมื่อจะทำสิ่งใดเป็นที่จะช่วยเหลือได้ก็ช่วยเหลือด้วยความเคารพและเต็มใจไม่มีความรังเกียจ นี่ถ้าเป็นเมืองไทยพวกบุตรจะต้องมีหน้าที่คอยดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อวัยชราให้มีความสุข ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนใดๆ ไม่ให้บิดามารดาวัยชราต้องว้าเหว่ จะต้องแวดล้อมไปด้วยบุตรหลาน จะคอยระวังไม่ทำอะไรให้เป็นที่กระทบกระเทือนจิตใจ เราถือว่าบิดามารดาเป็นพระเจ้าของลูก ๆ" เมื่อหญิงชราได้ฟังเช่นนั้นก็ร้องไห้พลางพูดว่า "ประเพณีของเราเขาไม่สนใจกับคนแก่ เขาปล่อยไว้ให้อยู่ตามยถากรรมตามลำพัง" บุตรของผมก็มีความสงสารขอร้องให้หญิงชรา

เร่งให้มีจดหมายไปบอกพวกลูกให้มาพร้อมหน้ากันที่บ้านแก บอกว่ามีเรื่องสำคัญจะปรึกษาหารือด้วย ถ้าพวกลูก ๆ มาถึงก็ขอให้แกชี้แจงเหตุผลให้ลูก ๆ ช่วยเหลือ หญิงชรานั้นแรก ๆ ก็ไม่ค่อยจะกล้าเขียนจดหมายไปนัดพวกลูก ๆ เพราะกลัวพวกลูก ๆ จะปฏิเสธก็จะได้อาย แต่ก็ทนคำวิงวอน และรับรองจากบุตรชายของผมว่าคนอเมริกันกับคนไทยก็มีจิตใจคล้ายกัน ที่มีจิตเมตตากรุณาหากขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติมานั้นผิดแผกแตกต่างกัน แต่ก็จะปรับปรุงให้เข้ากันได้ในทางที่ดีงาม คิดว่าบุตรชายหญิงของแกผู้มีความรู้คงจะพิจารณาหาเหตุผล แล้วก็คงจะเห็นดีเห็นงามด้วย เมื่อหญิงชราได้ฟังและทนคำอ้อนวอนรบเร้าบุตรชายของผมไม่ไหว ทั้งแกก็มีความเกรงใจ และรักใคร่เหมือนบุตรในไส้ จึงได้จำต้องเขียนจดหมายไปบอกลูกตามคำขอร้อง ครั้นถึงวันกำหนดนัดพวกลูก ๆ ชายหญิงก็มาพร้อมหน้าตามเวลานัดไว้ เมื่อบุตรมาพร้อมกันแล้ว หญิงชราก็พูดขึ้นว่า การที่แม่เรียกมาพร้อมหน้ากันนี้เป็นความคิดของนักเรียนไทยซึ่งได้ปฏิบัติแม่ คอยปลอบโยนแม่ให้หายจากความว้าเหว่ และได้เล่าถึงประเพณีของคนไทยบุตรจะต้องรับเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อยามชราไม่ให้ได้รับความอนาทรร้อนใจในบั้นปลายของชีวิต และพูดถึงความดีของบุตรผมว่า แม้เขาจะเป็นคนละชาติกับเราแต่เขาก็ปฏิบัติแม่และช่วยเหลือทุกอย่างเท่าที่จะทำได้มิได้มีความรังเกียจ เมื่อเขาเห็นว่าแม่มีรายได้เล็กน้อยไม่เพียงพอกับรายจ่าย ก็ขอร้องให้แม่มีจดหมายเรียกร้องไปให้พวกลูก ๆ มาพร้อมหน้ากัน เพื่อจะหาทางที่จะช่วยเหลือให้แม่พ้นจากความยากลำบาก เพราะแม่อายุมากแล้วจะอยู่รบกวนพวกลูก ๆ ไปอีกไม่นานก็จะจากไป แม่เองก็เกรงใจพวกลูก ๆ ไม่อยากจะรบกวน ไม่กล้าจะจดหมายไปบอก แต่นักเรียนไทยผู้นี้ได้รบเร้าให้แม่จดหมายไปบอก ทั้งเขาบอกว่าเขารู้จิตใจคนอเมริกันดีว่าเป็นคนมีเหตุผล และศีลธรรม นิสัยคล้ายคนไทย ฉะนั้นแม่จึงกล้าเขียนไปบอกลูกให้มา นี่แหละเป็นต้นเหตุ ขอให้ลูก ๆ พิจารณาหาทางให้แม่ได้รับความสบายใจในบั้นปลาย เพื่อให้แม่มีชีวิตอยู่ต่อไปได้โดยไม่ยากแค้นเท่านั้นก็พอใจแล้ว"

พวกลูก ๆ ได้ฟังแม่กล่าวเช่นนั้นก็มองดูตากันแล้วก็ขอเวลาประชุมตกลงขอความเห็นกันก่อนว่าควรจะทำอย่างไรดี เมื่อพวกลูก ๆ ของหญิงชราได้ขอความเห็นจาก

พวกพี่ ๆ น้อง ๆ ต่างก็ลงความเห็นว่าคนชาติอื่นมีประเพณีคุณธรรมได้มาช่วยเหลือมารดาทุกอย่างทุกทาง เพื่อให้คนแก่รู้สึกมีชีวิตจิตใจสดชื่น ซึ่งพวกเราผู้เป็นลูก ๆ ต่างก็ทอดทิ้งมิได้มาดูแลความทุกข์สุขของแกเลย ฉะนั้นต่อไปนี้ขอให้แบ่งหน้าที่ผลัดกันมาเยี่ยมเยียนแกเดือนละครั้ง ส่วนการที่จะช่วยค่าครองชีพนั้นต่างคนต่างตกลงสมัครใจจะออกค่าเลี้ยงดู บางคนมีฐานะดีก็ออกเงินเดือนละ ๓๐ ดอลล่าร์ และบางคนก็ออกให้เดือนละ ๒๐ ดอลล่าร์ เมื่อรวบรวมแล้วหญิงชราก็ได้เงินจากลูก ๆ อีกประมาณเกือบสองร้อยดอลล่าร์ต่อเดือน เมื่อได้บวกกับดอกเบี้ยที่ได้จากทางธนาคารและเงินสงเคราะห์คนชราก็เกือบสามร้อยดอลล่าร์แล้ว เมื่อพวกลูก ๆ ได้ตกลงกันเป็นที่เรียบร้อย และบอกให้แกทราบ หญิงชราดีใจจนน้ำตาไหลเพราะแกมองเห็นอนาคตที่จะพ้นความทุกข์ยากลำบาก เที่ยวกอดพวกบุตรสาวบุตรชายแสดงความขอบใจตื้นตัน และมีความยินดี ต่อจากนั้นหญิงชราก็ไม่ว้าเหว่ เพราะพวกลูกหลานผลัดกันมาเยี่ยมเยียนดูแล ทั้งการเงินก็มิได้ขัดสนเหมือนแต่ก่อน ปลายชีวิตก็คล้ายกับชาวไทยผู้หนึ่งไม่แห้งแล้งในชีวิตมีความสดชื่นกว่าแต่ก่อนมาก นับว่านักเรียนไทยได้ทำประโยชน์แก่ตัวแกยิ่ง

ต่อมาเมื่อปี ๑๙๖๐ บุตรชายของผมก็ได้ทำปริญญาสำเร็จวิชาบริหารธุรกิจ บี.เอส.ซี. บุตรชายได้จดหมายแจ้งมาถึงผมว่า พวกครูบาอาจารย์ต่างชื่นชมยินดีที่ได้ทราบข่าวที่แกได้ทำให้หญิงชราได้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากอย่างหญิงชราทั่ว ๆ ไปในอเมริกามากลายเป็นหญิงชราที่ยังมีบุตรหลานเอาใจใส่ และทุกคนช่วยค่าเลี้ยงชีพนอกจากเงินที่ได้จากสงเคราะห์คนชราแล้วก็ยังมีพวกลูก ๆ ช่วยเหลือประจำเดือน ผู้รู้และหญิงชราต่างก็มีความยินดียกย่องถึงผมผู้เป็นบิดา ที่ได้อบรมให้ความรู้ในประเพณีศีลธรรมแก่บุตรจนได้สร้างกรรมดีไว้ทางจิตใจมนุษย์ด้วยขนบประเพณีของไทยจนเป็นที่น่าชื่นชมยินดี นี่เป็นต้นเหตุที่ผมไปรับบุตรชายเมื่อได้รับปริญญา และถือโอกาสได้ไปเยี่ยมครูบาอาจารย์ที่ได้รักใคร่บุตรชายของผม และหญิงชราที่โอดครวญถึงคุณความดีในตัวบุตรชายของผมอย่างฝังจิตใจ ผมได้รับการต้อนรับจากพวกครูบาอาจารย์ของบุตรชายด้วยการมารับที่สนามบิน และมีการเชิญเลี้ยงอาหาร และแสดงความยินดีแม้แต่พวกลูก ๆ ของหญิงชราต่างก็มาต้อนรับแสดงความยินดีกับผมด้วย

สิ่งที่เศร้าใจผมอย่างไม่รู้ลืมในครั้งนั้นก็คือ เมื่อหญิงชราพอรู้ว่าผมจะพาบุตรชายกลับเมืองไทยแกก็เสียอกเสียใจตัดพ้อร้องไห้รำพันออกมาอย่างหมดสติว่า "โธ่ นี่จะเอาลูกชายของฉันไปไหน ลูกชายที่เป็นคนไทยที่ฉันรักยิ่งชีวิต ถ้าฉันไม่มีลูกชายคนนี้ฉันต้องตายแน่" แต่เมื่อแกได้สติแกก็แสดงความเสียใจที่แกพูดอะไรออกมาอย่างไม่รู้ตัว น้ำตาของหญิงชราไหลนองหน้า บุตรชายของผมและตัวผมเองก็อดกลั้นน้ำตาไม่ได้ และได้พยายามปลอบใจแกว่า เมื่อกลับไปถึงเมืองไทย แล้วจะพยายามหาโอกาส มาเยี่ยม แกอีก จะไม่ยอมลืมแกเป็นอันขาด เมื่อถึงวันที่เราจะออกเดินทางกลับก็มีพวกครูบาอาจารย์และชาวบ้านต่างมีจิตใจอันงามได้มาส่งที่สนามบิน หญิงชราอุตส่าห์มาส่ง แต่แสดงความเสียอกเสียใจร้องไห้อาลัยในตัวบุตรชายของผม เราต้องปลอบโยนแกให้สร่างคลายความเศร้าโศกสัญญาว่าจะส่งข่าวทางจดหมายมาถึงแกเดือนละครั้งเป็นอย่างน้อยตลอดไป ในวันที่ผมเดินทางออกจากอเมริกานั้น เป็นภาพที่ประทับใจในชีวิตของผมอย่างไม่รู้ลืมตลอดไป

นี่แหละเป็นต้นเหตุทำให้ผมเดินทางไปรับลูกที่อเมริกา และหญิงชราและบุตรชายของผมก็ได้มีจดหมายโต้ตอบส่งข่าวทุกข์สุขถึงกันเสมอตลอดมา.

ดงบาป

โดย ท. เลียงพิบูลย์

ดงบาป

วันหนึ่งในเดือนกันยายน อากาศเยือกเย็นท้องฟ้าฉ่ำฝนเมฆลอยลงต่ำ ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงยังมองไม่เห็นแสงตะวัน ฝนก็ลงเม็ดหยุด ๆ หาย ๆ เป็นพัก ๆ โชคดีที่วันนั้นเป็นวันหยุดไม่ต้องไปทำงาน หลังอาหารเที่ยงแล้ว ข้าพเจ้าจึงมีเวลาเข้าห้องเขียนหนังสือ เขียนต่อจากที่เขียนค้างไว้ตอนเช้า มิได้วิตกกังวลสนใจต่อดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน เพราะไม่มีธุระจะออกจากบ้านไปไหน

เมื่อเขียนหนังสือได้สักครู่หนึ่ง เด็กขึ้นมาบอกว่ามีคนมาหา กำลังนั่งรออยู่ที่ห้องรับแขก นึกในใจว่าใครหนอ ดินฟ้าอากาศวิปริตเช่นนี้ยังอุตส่าห์มาคงมีธุระจำเป็น จึงรีบจัดแจงรวบรวมงานหนังสือเก็บไว้เป็นที่ แล้วรีบลงมาพบกับผู้ที่กำลังนั่งคอย ก็ได้พบกับท่านผู้สูงอายุผู้หนึ่งซึ่งยังไม่เคยรู้จักพบเห็นมาก่อน จึงรีบทำความเคารพท่านก่อน เพราะข้าพเจ้ามีอาวุโสน้อยกว่า ท่านได้กรุณาแนะนำตนเองและแจ้งอายุให้ทราบว่าเลยหกรอบไปนานแล้ว เมื่อได้พิจารณาดูท่าทางร่างกายของท่านยังสมบูรณ์แข็งแรง ท่านบอกว่าเที่ยวเดินหาบ้านแต่เช้าแล้ว แต่หาไม่พบเพราะเลขบ้านเดินตามดูแล้วก็ขาดหายไปไม่เรียงกัน เดินไปมาหลายเที่ยวเกือบจะหมดความพยายาม แต่เมื่อตั้งใจว่าจะต้องหาให้พบจึงต้องอดทน หลังเที่ยงจึงกลับย้อนมาหาใหม่เข้าตรอกเข้าซอยไม่ให้เลขบ้านพ้นสายตาไปได้ ที่สุดก็หนีความพยายามไปไม่พ้น พบจนได้ จึงมีความยินดีมาก ข้าพเจ้าเห็นใจท่านที่ต้องทำให้ท่านผู้มีอายุแล้วต้องเที่ยวหาบ้านด้วยความลำบาก ที่ได้อุตส่าห์มาหาเสียเวลาหลายชั่วโมงในยามฝนตกและอากาศชื้นแฉะเช่นนี้ ท่านได้ตอบว่า ท่านต้องการมาในวันหยุดเวลาอากาศเช่นนี้ คิดว่าคงพบง่ายคงจะไม่ออกจากบ้านไปไหน ข้าพเจ้าอดที่จะขอบคุณในความศรัทธาของท่านมิได้

จึงบอกท่านว่าข้าพเจ้ามีความเสียใจและกราบขออภัยที่ทำให้ท่านลำบาก ท่านหัวเราะอย่างอารมณ์ดีพลางบอกว่า ท่านต่างหากที่ควรจะต้องเป็นผู้ขออภัยต่อข้าพเจ้าที่ท่านมารบกวนให้ข้าพเจ้าเสียเวลา ฟังแล้วก็ชื่นใจอดคิดไม่ได้ว่า ท่านผู้สูงอายุผู้นี้มี

คุณธรรมสูงเป็นผู้ดีเก่าย่อมจะใช้คำพูดที่ทำให้ผู้ฟังแล้วหวานจับใจไม่รู้หาย อดนึกถึงผู้ดีเก่า ๆ หรือเจ้านายสมัยก่อนที่ข้าพเจ้าเคยพบเคยเห็น ส่วนมากมีผู้รับใช้ที่ซื่อสัตย์สุจริตอยู่พึ่งบุญด้วยความพอใจตลอดกาลจนแก่เฒ่า เมื่อนึกถึงแล้วก็ตื้นตันใจและข้าพเจ้ารับปากกับท่านว่าจะแจ้งตำบลบ้านให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะมีหลายท่านที่ต้องเสียเวลาในการหาบ้านข้าพเจ้าด้วยความลำบาก

เมื่อเราได้สนทนากันจึงได้ทราบว่าท่านอุตส่าห์มาให้กำลังใจ ส่งเสริมให้ข้าพเจ้าเขียนหนังสือชุด "กฎแห่งกรรม" ต่อไป เพราะเป็นตัวอย่างความดีความชั่วในยุคปัจจุบันนี้ยังมีอีกมาก ส่วนท่านเองเมื่อได้อ่านเรื่อง "กีฬาที่ผิดศีล" แล้วรู้สึกพอใจมาก ท่านก็มีเรื่องเมื่อครั้งท่านยังรับราชการทหารอยู่พอที่จะนำมาเป็นตัวอย่างได้ดี ซึ่งมีผู้รู้เห็นหลายท่านแต่ก็ไม่เคยมีใครคุ้ยเขี่ยมาเขียน จนบัดนี้ท่านที่รู้เห็นได้ล้มหายตายจากไปเกือบจะหมดตัวแล้ว ฉะนั้นท่านจึงอยากจะมอบเรื่องนี้ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียนขึ้น คงจะได้ประโยชน์ในคติธรรมไม่มากก็น้อย ดังเรื่องที่ท่านได้เล่าต่อไปนี้

เมื่อต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชสมบัติในแผ่นดินประเทศสยามในเวลานั้นเป็นรัชกาลที่ ๖ ในพระบรมราชวงศ์จักรี

ในสมัยนั้นผมยังเป็นหนุ่มมีเพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมกันมากผู้หนึ่ง เราต่างออกมารับราชการพร้อมกันเป็นนายทหารรุ่นเดียวกัน เวลานั้นเราต่างมียศเป็นร้อยเอก เพื่อนผมได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงชาญชิงไชย ส่วนผมได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไวยเชิงยุทธ เพื่อนของผมผู้นี้เกิดมาในตระกูลขุนนางเก่าแก่ของกรุงรัตนโกสินทร์และเป็นตระกูลผู้ดีที่มั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติมากมาย เป็นมรดกตกทอดมาหลายชั่วคน ผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงย่อมจะมีกุศลบารมีที่เคยสร้างสมไว้ในอดีตชาติจึงเกิดมาเพียบพร้อมด้วยชาติตระกูล มั่งคั่งในทรัพย์สินพร้อมทั้งยศบรรดาศักดิ์ มีความสุขอันมนุษย์ซึ่งยังอยู่ในกิเลสยังเมามัวในรูปรสกลิ่นเสียง ซึ่งยังมีโลภ รัก โกรธ หลง ยังพึงปรารถนาทางโลกสุข เพราะมีสัมมาอาชีวะที่มีเกียรติ ผู้คนเคารพนับถือ สุขเพราะมีทรัพย์สินเงินทองจับจ่ายไม่รู้สิ้น สุขเพราะมีศรีภรรยาที่รักและถูกใจ ซงเป็นสตรีที่

เพียบพร้อมลักษณะเบญจกัลยาณีเป็นแม่ศรีเรือนที่เชิดชูเกียรติของสามี สุขเพราะมีบุตรชายที่น่ารักน่าเอ็นดูและเป็นทายาทต่อไป สุขเพราะมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติเพื่อกำจัดทุกข์ นี่เป็นความสุขของคนไทยทุกคนมีความปรารถนา

มนุษย์เราแม้จะมีความสุขมากมายเพียบพร้อมเพียงไรแต่ก็ยังไม่เพียงพอ ไม่มีขอบเขตของความต้องการ ความอิ่มความพอไม่สิ้นสุด หลวงชาญ ฯ ก็เป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดายังไม่บรรลุโสดา ย่อมจะหนีกฎธรรมชาติไม่พ้น แม้คนภายนอกจะมองเห็นว่าหลวงชาญ ฯ เป็นผู้มีพร้อมทุกอย่างที่เรียกว่าความสุขอย่างน่าอิจฉา แต่หลวงชาญ ฯ มีความสุขจนเคยชินก็เป็นธรรมดาย่อมไม่รู้สึก เช่นคนไม่เคยรับทุกข์ย่อมไม่รู้ค่าของความสุข จึงมีอารมณ์ตามใจตัวเอง อยากแสวงหาความสุขที่ตื่นเต้นสนุกสนาน ตามความรู้สึกของชายหนุ่มผู้มีเงินไม่รู้จักความจนทั้งหลายส่วนมาก จึงมีนิสัยเสียอย่างหนึ่ง คือไปชอบการเที่ยวออกป่าล่าสัตว์ ถือว่าเป็นกีฬาโปรดที่สุดไม่เคยมีอะไรสนุกเท่า เคยชวนเพื่อนฝูงที่รักใคร่สนิทสนมพากันเข้าป่าล่าสัตว์เสมอ ผมเองก็เคยห้ามเพื่อนรักว่าฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเห็นเป็นของสนุกสนาน เราไม่ควรจะทำเพราะเราเป็นพุทธศาสนาไม่ควรจะไปเบียดเบียนชีวิตสัตว์ ให้นึกถึงบุญบาปให้มาก เพราะหลวงชาญ ฯ ก็ชอบทำบุญสร้างกุศลแต่ก็ชอบกีฬาล่าสัตว์ ฉะนั้นหลวงชาญ ฯ จึงเป็นผู้ทำทั้งบุญสร้างทั้งบาป แต่คำตักเตือนด้วยความหวังดีของผมก็ไม่สามารถที่จะยับยั้งการสร้างบาปในการล่าสัตว์ของหลวงชาญฯ ได้เพราะติดนิสัยชอบเสียแล้ว กลับชักชวนให้ผมติดตามเข้าป่าเข้าดงไปคอยดักยิงสัตว์ด้วยกัน อ้างถึงความสวยงามของป่าเขา ความสนุกสนานตื่นเต้นเพลิดเพลิน พูดจาชักจูงใจผมให้เห็นดีเห็นชอบไปด้วย ที่สุดผมก็เสียอ้อนวอนไม่ได้ตกลงใจจะไปด้วย แต่ผมจะไปชมป่าชมเขาชมนกชมไม้ แต่จะไม่ยอมร่วมสร้างบาปในการล่าสัตว์ป่า ซึ่งเป็นการเบียดเบียนเลือดเนื้อและชีวิต เพราะสัตว์ป่าเหล่านั้นไม่เคยทำอะไรให้มนุษย์ได้รับความเจ็บช้ำน้ำใจเลย ต่อมาถึงเดือนเมษายนพวกเราก็มีโอกาสหยุดพักผ่อน หลวงชาญฯ นัดหมายพวกเพื่อน ๆ เข้าป่าล่าสัตว์มีผมที่จะติดตามไปเที่ยวด้วยคนหนึ่ง พวกเราต่างเตรียมการเข้าป่าเป็นการใหญ่ ครั้นถึงเวลานัดเราก็พากันเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นรถไฟที่บางกอกน้อย เวลานั้นยังไม่ได้สร้างสะพานพระราม ๖ เวลานั้นเราเดินทางไป

ด้วยกันรวม ๑๗ คน มีทั้งข้าราชการพลเรือนผู้พิพากษานายแพทย์และเรานายทหารรวมทหารรับใช้อีก ๒ คน พร้อมทั้งเสบียงอาหารกระป๋องเป็นจำนวนมาก และทั้งเครื่องใช้จำเป็นสำหรับเดินป่า ครั้นถึงสถานีบ้านโป่ง ก็มีพวกลูกหาบและพรานผู้ชำนาญทางป่าได้มารอรับช่วยขนของแบกหาบอยู่หลายคน ซึ่งหลวงชาญฯ ได้จดหมายบอกข่าวล่วงหน้ามาก่อน เพื่อให้เพื่อนที่รับราชการอยู่เมืองกาญจนบุรีช่วยจัดการหาให้ บัญชีรายการของใช้มากมายที่จะต้องนำไปใช้ในป่าก็ถูกขนลงนำไปขึ้นรถฟอร์ดเกียร์เท้า ที่จะนำหมู่คณะนักล่าสัตว์สมัครเล่นเข้าดงพงป่า พวกลูกหาบต่างก็ช่วยยกของขึ้นบนรถ ส่วนพวกเราก็ทักทายปราศรัยกับผู้ที่มารับและถามพวกพรานว่า เป็นอย่างไรหมู่นี้มีพวกสัตว์อะไรบ้างพอจะหาได้ เช่น กะทิง วัวแดง กวาง เก้ง เสือ หมูป่า ที่ลงมากินดินโป่ง เวลานั้นผมเองก็ไม่ค่อยรู้เรื่องหรือเอาใจใส่ในพวกสัตว์ป่าเหล่านี้มากนัก เพราะตัวเองก็ไม่ได้ตั้งใจจะมาทำบาป พึ่งเขาสนทนากันก็ไม่อยากจะศึกษา ใจนึกว่ามาคราวนี้ขออย่าให้พบสัตว์เลย ขอให้เพียงแต่มาเที่ยวป่าเท่านั้นก็พอใจ มีเพื่อนหลายคนสะพายปืนยาวชนิดล่าสัตว์ทั้งลูกโดดและลูกปราย ส่วนผมเวลานั้นก็มีแต่ปืนพกกระบอกเดียวเพื่อป้องกันตัวเท่านั้น

เมื่อขนของขึ้นรถดูเป็นที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้ว พวกเราก็พากันขึ้นบนรถยนต์ฟอร์ดเกียร์เท้ามุ่งหน้าออกจากสถานีบ้านโป่งตรงไปเมืองกาญจนบุรีทันที ผมเองก็เพิ่งจะเดินทางเข้าป่ากับเขาเป็นครั้งแรก ก็รู้สึกตื่นเต้นพลอยสนุกกับเขาไปด้วย เมื่อถึงเมืองกาญจนบุรีก่อนจะเข้าป่า พวกเราต้องสำรวจดูว่าจะมีอะไรยังขาดก็จัดแจงให้ครบ เสบียงอาหารข้าวสารเตรียมไว้สำหรับกินได้ไม่ต่ำกว่าสิบวันเมื่อกะจำนวนคนแล้ว ฉะนั้นการหาซื้อเสบียงที่เมืองกาญจนบุรีนี้เป็นเรื่องใหญ่ จึงต้องมีรถบรรทุกเสบียงจากเมืองกาญจนบุรีเพิ่มอีกหนึ่งคันจึงจะเพียงพอ ตกลงเราใช้รถยนต์ ๒ คันทั้งบรรทุกเสบียงอาหารและคน หลวงชาญฯ เป็นผู้จัดการตลอดเวลา เมื่อหาเสบียงครบตามต้องการแล้วเราก็พากันไปกินข้าวที่ตลาดเพื่อไม่ให้เสียเวลา เมื่ออิ่มกันแล้วก็พากันขึ้นรถออกจากเมืองกาญจนบุรีมุ่งตรงเข้าป่าทันที เวลาหน้าแล้งทางป่ารถยนต์ก็พอจะวิ่งบุกได้ แต่ทางไม่สู้สะดวกนักอาศัยรถฟอร์ดใต้ท้องรถสูงพ้นจากดินมากพอจะวิ่งตามทางเกวียน สันดินนูนกลางระหว่างร่องล้อจึงไม่ติดท้องรถ เหมาะสมกับวิ่งในป่าตามทางเกวียน เมื่อรถวิ่งวกไปเวียนมา

ขึ้น ๆ ลง ๆ ต่อมารถก็จอดลง เพราะรถไม่สามารถจะบุกต่อไป เพราะทางขวางด้วยแอ่งด้วยห้วยรถจึงบุกผ่านไปไม่ได้อีก จึงร้อนถึงหมู่ลูกหาบต้องขนของลงจากรถแล้วช่วยกันแยก ต้องหาบสัมภาระเดินเท้าต่อไปโดยมีนายพรานผู้นำทาง การเดินพักใหญ่ต้องข้ามห้วยข้ามลำธารน้ำไหล ลูกหาบต่างทั้งแยกทั้งหามของที่ใช้มาพร้อม พรานป่าได้เลือกที่เหมาะสมตั้งค่ายพักกางเต็นท์อยู่กลางป่าดงดิบมีลานกว้างอยู่รอบที่พัก พวกลูกหาบล้วนแต่ชาวบ้านป่าต่างก็ช่วยกันกางเต็นท์ที่นำมาอย่างชำนิชำนาญเห็นจะเป็นเพราะเคยทำมามาก นอกจากนั้นเรายังมีเตียงผ้าใบพิเศษสำหรับเดินป่าพร้อมทั้งผ้าห่มนอน ซึ่งหลวงชาญฯ ได้จัดไว้โดยเรียบร้อยและรอบคอบ ทำเลที่พักก็รู้สึกว่าจะสบายเหมาะสมกับกลางป่า ผมมองเห็นต้นยูงยางขึ้นสูงละลิ่วอยู่ทั่วไป พันธุ์ไม้ป่ามีมากมายกำลังออกดอกชูก้านไสวมีสีสันต่างกันมองดูความสวยงามด้วยความตื่นเต้นและตะลึง แม้การเดินทางจะเหน็ดเหนื่อยแทบจะหมดกำลัง แต่เมื่อถึงที่พักเข้าก็รู้สึกสบายลืมความลำบาก แม้ผมจะเคยผ่านป่ามาบ้างเมื่อเวลาฝึกรบ แต่ก็ไม่เคยเห็นกลางดงดิบเช่นนี้ ทำให้ผมเกิดรักป่ารักวิวติดใจความสวยงามของป่า สมจริงอย่างหลวงชาญฯ พรรณนาอย่างหลงใหลใฝ่ฝันถึงป่าเขาลำเนาไพร ทำให้ผมเกิดเป็นนักนิยมไพรอย่างไม่รู้ตัว อยากจะพร่ำพรรณนาอยากจะบอกว่าผมสบายทั้งกายและใจ ผมมองดูป่าเขารอบข้างอย่างเพลิดเพลิน จิตใจเลื่อนลอยเหมือนอยู่สรวงสวรรค์ ความเงียบสงัดห่างไกลจากความกังวลปล่อยอารมณ์ให้เป็นไปตามนึกเห็นเป็นการพักผ่อนสมองได้อย่างดี เราอยู่ห่างไกลจากสุ้มเสียงอวดตนที่รบกวนของพวกมนุษย์ที่เห็นแก่ตน ห่างจากความวุ่นวายของพวกมนุษย์ที่เบียดเบียนหลอกลวงคอยชิงดีชิงเด่น หนาแน่นด้วยกิเลสตัณหาความอิจฉาริษยา กลางดงนี้เหมือนดินแดนอีกภพหนึ่ง เป็นดินแดนแห่งธรรมชาติที่บริสุทธิ์ไม่มีตบแต่งหลอกลวง ยามเย็นพวกลูกหาบได้พาไปเที่ยวแอบซุ่มดูพวกนกยูงรำแพนแผ่ปีกหางย้อไปย้อมา มันเป็นภาพที่งามจับตาจับใจ ยามแสงแดดอ่อน ๆ นับว่าเป็นบุญตาของผมในชีวิตที่ได้พบเห็นพวกนกยูงอยู่กันเป็นหมู่เป็นพวก อันมีป่าเขาลำเนาไม้ ธารน้ำไหลเป็นฉากที่สวยงามทำให้ตื่นเต้นที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนเลย นอกนั้นยังได้ยินเสียงชะนีร้องอย่างโหยหวนบนยอดไม้สูงมองไม่เห็นตัว ยังเห็นพวกลิงพวกค่างห้อยโหนโยนตัวบนคาคบไม้ เป็นสิ่งที่น่าดูน่าชม

มาก และยังได้ยินเสียงนกต่าง ๆ ร้องก้องป่าเป็นระยะ ๆ ซึ่งปรกติพวกอยู่ในกรุงจะไม่เคยได้ยินมาก่อน นี่ก็เห็นจะเป็นเสน่ห์ป่าที่บางคนหลงใหลใฝ่ฝันเหมือนวิมานเมืองฟ้า หันไปทางไหนก็พบแต่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ลมพัดเย็นหมู่ไม้สูงต่ำขึ้นสลับอย่างไม่เป็นระเบียบเป็นไปตามมีตามเกิดไม่มีใครปรุงแต่ง ผมเองเวลานั้นออกจะรู้สึกหลงใหลเสน่ห์ป่าเข้าอีกคนหนึ่งแล้ว เพราะรู้สึกเพลิดเพลินเบิกบานใจคล้ายว่าชาติก่อนเหมือนจะเป็นสัตว์ป่าแล้วก็ไปเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในกรุง อัดแอไปด้วยกลิ่นไอของความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุนิยม พอเย็นกลับมาถึงค่ายพักพวกที่อยู่ก็จัดนำเสบียงออกมาหุงหาอาหารกินกันอย่างอิ่มหนำสำราญ กลางคืนพวกลูกหาบก็จัดกันอยู่ยามผลัดเวรกันตลอดรุ่ง ก่อกองไฟไว้รอบ ๆ ค่ายที่พักเพื่อป้องกันพวกสัตว์ร้ายจะหลงเข้ามา ที่ยังไม่นอนก็นั่งคุยกันไปตามเรื่องตามราว ที่เหน็ดเหนื่อยมาก็นอนพักเอาแรง ก่อนจะนอนหมอก็จะแจกยาควินนินเม็ดให้กินเพื่อป้องกันไข้ป่าทั่วทุกคน ส่วนผมได้คุยกับหลวงชาญ ฯ พักหนึ่งก็เข้านอนดูมันหลับสนิทดีเหลือเกิน เห็นจะเป็นเพราะความเงียบสงัดทั้งจิตใจไม่มีความกังวล พอจวนสว่างหลวงชาญ ฯ เข้ามาปลุกให้ลุกขึ้นจะพากันไปซุ่มดักยิงสัตว์ป่า ผมอยากนอนต่อก็อยากแต่อยากเห็นสัตว์ป่ามันเที่ยวหากินตามธรรมชาติก็อยากเห็น การจะนอนต่อเพราะกำลังสบายก็เกรงใจหลวงชาญ ฯ ที่อุตส่าห์มาปลุกแต่มืด ทั้งได้ยินเสียงสัตว์ป่าร้องอยู่รอบที่พักทั้งได้ยินเสียงไก่ป่าขันรับกันแต่ไกลจูงใจให้ผมอยากพบอยากเห็นจึงตกลงไปด้วย แต่ขอบอกว่าผมจะไม่ยอมยิงสัตว์เพียงขอตามไปดูเท่านั้น ผมกลัวจะติดนิสัย ถ้าได้ยิงครั้งแรกครั้งเดียวครั้งต่อ ๆ ไปก็หมดปัญหา นี่ก็ว่าคนเราทำผิดครั้งแรกครั้งเดียวครั้งหลังก็เห็นเป็นของธรรมดา ฉะนั้นผมจึงคิดว่าความชั่วความไม่ดีเราไม่เคยทำก็อย่าริไปทำเข้าเพราะเมื่อทำเข้าครั้งเดียวก็จะติดนิสัย ผมถามว่าเราจะไปกันกี่คนหลวงชาญ ฯ บอกว่าเราจะไปกันเพียงผมกับหลวงชาญ ฯ และทหารรับใช้ของเราคนละคน รวมเป็น ๔ คนด้วยกัน ผมถามถึงพวกคนอื่น ๆ เขายังนอนหลับสบายและจะไม่ยอมออกค่ายพักจนกว่าพวกเราจะกลับกันหมด มีแต่พวกพรานกับพวกลูกหาบได้ไปทางป่าไผ่เพื่อหาไก่ป่าเป็นอาหารเช้า เมื่อทราบเช่นนั้นผมกับหลวงชาญ ฯ ก็ได้ดื่มกาแฟและไข่ลวกคนละฟองขนมปังคนละชิ้น ซึ่งพลทหารจัดหาให้พอรองท้องแล้วก็ออกเดินไปตามทิศเหนือ ซึ่ง

หลวงชาญฯ มีเข็มทิศติดตัวไปด้วย ส่วนพวกพรานกับพวกลูกหาบบางคนเดินทางไปทิศใต้คงแยกออกไปคนละทาง ส่วนคนที่อยู่ค่ายพักก็คงอยู่ที่ค่ายตลอดเวลาที่เรายังไม่กลับหรือไปเรียกร้อง

เราก็เดินซุ่มแฝงตัวค่อย ๆ ผ่าน เพราะเดือนหงายตอนดึกเป็นเวลาข้างแรมอ่อน ๆ จึงมองเห็นป่าโปร่งได้ชัดเจนที่สุด หลวงชาญฯ ผู้ถือปืนเดินนำหน้าส่ายตามองดูก็ยกมือเป็นสัญญาณให้หยุด เพราะการพูดจะทำให้สัตว์ไหวตัว หลวงชาญฯ ทำมือให้พวกเราก้มลงหลบซุ่มไม้บังตัวพลางชี้มือไปข้างหน้า บอกว่าได้พบสัตว์แล้วกำลังอยู่ข้างหน้า ผมมองตามมือหลวงชาญฯ ออกไปตามที่ชี้ข้างหน้าก็มองเห็นกวางตัวหนึ่งกำลังเดินนำมีกวางตัวเล็กเดินตามหลังและหยุด ๆ เดินทางแล้วก็หยุดกินมะขามป้อม ผมเห็นหลวงชาญฯ ยกปืนขึ้นประทับบ่าเล็งศูนย์จับอยู่ที่กวางตัวนั้น แต่รู้สึกว่ามีสัญชาตญาณทำให้กวางตัวนั้นไหวตัวหยุดกินมะขามป้อมหันหัวดูทิศทางของภัยที่จะมาสู่ตัว จ้องหูผึ่งกาง ทั้งหันดูไปมาและฟังเสียงเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ป่า คือไวต่อความรู้สึกด้วยประสาทหูประสาทตา และรู้กลิ่นในทางจมูก เมื่อรู้แน่ว่าภัยกำลังจะมาทางทิศใดก็ปล่อยให้ลูกเดินขึ้นหน้าแล้วใช้หัวดุนก้นลูกน้อยเป็นสัญญาณให้วิ่งหนีไปข้างหน้า ตัวเองก็จะคอยป้องกันอยู่ข้างหลังไม่ยอมให้ภัยอันตรายจะเกิดขึ้นกับลูกน้อย แม้ตัวเองจะเป็นอันตรายก็มิได้ย่อท้อ นี่ก็ชี้ให้เห็นไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ย่อมมีความรักลูกเช่นเดียวกัน เมื่อลูกน้อยวิ่งไปแล้วตัวแม่กวางเองก็ยังหยุดมองมาทางที่พวกเราซุ่มอยู่ด้วยความสงสัยไม่แน่ใจ แล้วก็จะวิ่งตามไปภายหลังหรือจะล่อให้ลูกกวางหนีไปให้พ้นภัยเสียก่อน ผมเวลานั้นเห็นแล้วก็ตื่นเต้นหายใจไม่ทั่วท้อง มือเท้าเย็นอยากจะให้กวางนั้นหนีไปเร็ว ๆ เพื่อพ้นระยะกระสุน แต่จะภาวนาในใจอย่างไรก็คงไม่ได้ผล ถ้าจะใช้วิธีส่งเสียงไล่กวางให้หนีไปเร็ว ๆ ก็จะขัดใจกับหลวงชาญฯ ซึ่งผมจะไม่พึงทำให้เพื่อนรักผิดหวัง แต่ก็สายเสียแล้ว เพราะหลวงชาญฯ เป็นนักแม่นปืน เมื่อเห็นว่ากวางคงจะรู้ตัวเสียก่อนกำลังจะวิ่งหนี จึงรีบเล็งศูนย์พอได้ระยะก็สับนกปล่อยกระสุนออกไปจากลำกล้อง......ปัง......กระสุนลูกโดดเจาะตรงนัยน์ตาแม่กวางกระโจนตัวลอยแล้วก็ตกลงมานอนคอพับตายคาที่ ผมใจหายนึกปลงอนิจจังแล้วพวกเราก็วิ่งไปดู มองเห็นแม่กวางตัวนั้นตายสนิท หลวงชาญฯ กับทหารรับใช้ของ

เราทั้งสองแสดงความดีใจ ต่างก็เข้าไปพลิกดู แม่กวางตัวนั้นใหญ่พอดู เท่าลูกควายขนาดเขื่อง ๆ เพียงสองคนคงยกไม่ขึ้น หลวงชาญฯ จึงสั่งให้ทหารคนหนึ่งรีบไปบอกพวกลูกหาบที่ยังเหลือที่ค่ายพัก ให้พากันมาช่วยหาบหามกวางตัวนั้นไปแล่เนื้อทำอาหารและทำเค็มตากแห้งเอาไว้ เมื่อกลับกรุงเทพฯ ก็จะได้นำไปฝากเพื่อน ๆ ว่าเป็นของฝากจากป่า เกลือของเราเตรียมมาเป็นถังๆ หลวงชาญฯ ได้แสดงความภูมิใจ บอกกับผมว่า "นี่เป็นเริ่มต้นวันแรกเราก็ได้เนื้อกวางที่โอชา เรายังอยู่อีกหลายวันคงจะได้มาก เห็นจะขนกลับกรุงเทพฯ ไม่ไหว ป่านี้มีสัตว์ชุมมาก" ผมได้แต่พึมพำได้ยินดียินร้ายด้วย จนพลทหารรับใช้ไปตามพวกที่อยู่ที่พักให้มาช่วยจัดการกับกวางเคราะห์ร้ายตัวนั้นมาถึงพร้อมทั้งเพื่อน ๆ และพวกลูกหาบ พวกเพื่อนต่างก็เข้าห้อมล้อมหลวงชาญฯ แสดงความยินดีที่เห็นฝีมือเยี่ยมเพราะกระสุนเจาะลูกนัยน์ตาพอดี พวกที่อยู่ในเต๊นท์ที่พักตอนเมื่อได้ยินเสียงปืนก็รู้แล้วว่าคงจะได้สัตว์ป่าแน่นอน แต่ไม่รู้ว่าเป็นวัวแดงหรือเก้งหรือละมั่งกวางทรายเท่านั้น เพราะหลวงชาญฯ ลั่นกระสุนออกจากลำกล้องแล้วไม่เคยผิดหวัง ต่างก็พากันนึกว่าคงจะเป็นวัวแดงหรือเก้ง เดาตามความรู้สึกของพวกชาวกรุง พวกลูกหาบก็ได้จัดแจงเตรียมเชือกและคานหาบหาม ร่างของแม่กวางตัวนั้นอ้วนพีมาก แม้แต่ลูกหาบแข็งแรงตั้ง ๔ คนกว่าจะหาบไปถึงที่พักก็เหน็ดเหนื่อยแทบแย่ทั้งอากาศเวลาเช้าเยือกเย็น พวกที่มีหน้าที่ทำครัวก็รีบชำแหละเนื้อเอาเครื่องในปรุงอาหาร เอาเนื้อหมักเค็มตากแห้งเพื่อแบ่งส่วนให้ทุกคน

หลวงชาญฯ เมื่อหายตื่นเต้นที่ยิงแม่กวางได้แล้วก็นึกขึ้นมาว่า ยังมีลูกกวางอีกตัวหนึ่งวิ่งหลบหายเข้าดงไปก่อนที่แม่กวางจะถูกยิงตาย พอดีพวกพรานที่ออกล่าไก่ป่าแต่เช้าได้มาสมทบด้วย บอกว่าได้ไก่ป่ามาหลายตัวและแวะไปไว้ที่พักแล้วจึงรีบมาดู รู้สึกว่าเช้าวันนั้นมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องร้อนถึงเสบียงเครื่องกระป๋องออกมากิน หลวงชาญฯ บอกให้พวกช่วยกันเที่ยวหาลูกกวาง เพราะเมื่อหมดแม่มันคุ้มครองก็จะตกเป็นเหยื่อของสัตว์ร้าย เช่น เสือ เป็นต้น ฉะนั้นขอให้พยายามจับเป็นเพราะตัวมันเล็กเกินกว่าที่จะใช้ปืน บางคนก็บอกว่าเนื้อลูกกวางแกงก็อร่อยมาก แต่แล้วก็แยกออกเป็นหลายพวก เที่ยวตามค้นหาเข้าใจว่ามันคงไม่หนีไปไกลเพราะมันขาดแม่ และมันก็คงย้อนกลับ

มาวนเวียนมาตามหาแม่มันแถวนี้หรือไม่มันก็หลบซ่อนตัวอยู่แถว ๆ นี้ สำหรับผมกับหลวงชาญฯ และพลทหารรับใช้สองคนแยกมาจากพวกเที่ยว ส่วนพวกอื่นก็แยกไปกันคนละทาง และจะพบหรือไม่พบเมื่อได้เวลาก็ขอมาคอยอยู่ที่ตรงแม่กวางถูกยิงที่ในระยะเพียงครึ่งชั่วโมง ผมกับหลวงชาญฯ และทหารอีกสองคนเที่ยวหาจนอ่อนใจก็ไม่ได้วี่แววลูกกวาง ส่วนพวกที่แยกออกตามหามีจำนวนมากคนก็พากันต้อนล้อมตามพุ่มไม้ออกเสียงร้องตะโกนไล่ เมื่อลูกกวางซ่อนอยู่ที่ใดก็จะได้ตกใจกระโจนวิ่งออกมาให้จับ แต่ก็ไม่มีสิ่งใดเคลื่อนไหวตามพุ่มไม้พอที่จะแสดงว่าลูกกวางเข้าไปหลบซ่อน ส่วนพวกผมเมื่อเห็นว่ามาทางนี้คงไม่มีหวังพบแน่ กำลังจะตกลงใจกลับไปพบเพื่อนตามนัด ก็พอดีหลวงชาญฯ มองไปเห็นโคนต้นไม้ใหญ่มีพระธุดงค์มาปักกลด ข้างหลังเป็นป่าละเมาะตรงข้างหน้าเป็นลานกว้างยาวพอสมควร เราจึงตกลงกันว่าจะเข้าไปหาพระ แต่การที่จะเข้าไปหาพระนั้นโดยถืออาวุธติดมือไปด้วยนั้นไม่เป็นการยังควร หลวงชาญฯ จึงให้พลทหารทั้งสองคนยืนรออยู่ห่าง ๆ และส่งปืนให้ถือไว้ก่อน สำหรับผมนั้นมีแต่ปืนพกหลบข้างในเสื้อก็ไม่น่าเกลียดอะไร แล้วเราทั้งสองก็ตรงเข้าไปกราบท่านด้วยความเคารพ พระธุดงค์องค์นั้นรูปร่างสันทัดผิวเนื้อคล้ำอายุมากนั่งสมาธิอยู่ข้างกลด พอกราบท่านแล้วก็นั่งลง ผมนึกในใจว่าท่านนี้คงจะมีดี จึงกล้าหาญชาญชัยสามารถมาธุดงค์องค์เดียวในกลางป่าที่ชุกชุมไปด้วยสัตว์ดุร้าย

พระธุดงค์องค์นั้นท่านคงมองเห็นเราแต่ไกลแล้ว เมื่อเราไปนั่งลงกราบท่านแล้ว ก็ได้ยินท่านพูดขึ้นว่า "ประสกทั้งสองนี้คงเป็นนายทหารซินะ แล้วก็ออกมาล่าสัตว์ในป่านี้และคงจะมากันหลายคนกระมัง" ผมกับหลวงชาญฯ มองดูหน้ากันแล้วหลวงชาญฯ ก็ตอบว่า "ถูกแล้วครับหลวงพ่อ เราเป็นนายทหาร เมื่อมีเวลาหยุดพักราชการประจำปีก็หาโอกาสมาพักผ่อนหาความสนุกสนานในป่าในดง มีสิ่งธรรมชาติสร้างชักชวนให้สนใจมากกว่าในเมือง จึงชวนเพื่อนฝูงมากันหลายคนครับหลวงพ่อ" พระธุดงค์นิ่งฟังจนครู่หนึ่งแล้วจึงพูดขึ้นช้า ๆ ว่า "การที่ประสกเดินมาพบอาตมานี้ก็เห็นจะมาเที่ยวตามหาลูกกวางที่น่าสมเพชและน่าสงสาร เพราะแม่ของมันถูกประสกยิงถูกลูกตาทะลุตาย มันจึงวิ่งหัวซุกหัวซุนเข้ามาหาอาตมา ดู ๆ ก็น่าเวทนาสงสารที่มันกำพร้า

แม่แต่ยังเล็ก ๆ ไม่รู้ว่ามันจะรอดพ้นไปได้สักกี่วัน เพราะมันเล็กเกินไปที่จะรักษาตัวได้ ในป่าในดงนี้สัตว์ใหญ่รังแกสัตว์เล็กมันเป็นธรรมดาของสัตว์ป่าทั่วไป" หลวงชาญฯ สะดุ้งหันมามองดูหน้าผมอีกแล้วพูดอย่างเสียงผิดปกติว่า "จริงครับหลวงพ่อ ผมเป็นคนฆ่าแม่กวางตัวนั้นเอง และทำให้ลูกกวางตัวนั้นเป็นกำพร้าและผมตามหาไม่รู้ว่าหนีไปหลบซ่อนที่ไหน" ผมเห็นหลวงชาญฯ หน้าซีดเหมือนจะเป็นลมผมจึงกระซิบถามว่าไม่สบายหรือเปล่า หลวงชาญฯ ตอบเบา ๆ ว่าไม่เป็นอะไรผมก็เบาใจแล้วก็ได้ยินเสียงพระท่านพูดขึ้นมาว่า "อาตมาก็ไม่อยากจะติเตียนประสกหรอกเป็นธรรมดาของฆราวาสเป็นความรู้สึกส่วนมากที่ถือเอาความสนุกสนานตามอารมณ์ของตนชอบผิดถูกไม่รู้ บุญบาปไม่พูดถึงขอให้ตัวได้รับความสนุกเพลิดเพลินพออกพอใจก็แล้วกัน ยิ่งยิงได้มากเท่าไหร่ก็ยิ่งสนุกมากเท่านั้น พวกสัตว์ป่าต้องเสียชีวิตและเลือดเนื้อและทรมาน ที่ถูกยิงยังไม่ตายก็ทนทุกข์ทรมานเจ็บป่วยแสนสาหัส เคยมีใครใช้ปัญญาพิจารณาบ้างไหมว่าสัตว์ป่าเหล่านั้นมันก็มีความรู้สึกหิวอิ่มมีความกลัว มีความรักมีความโกรธ แต่มันมีความรู้สึกมันพูดไม่ได้เมื่อมนุษย์ตามล่ามัน มีแต่วิ่งหนีเพื่อรอดพ้นความตาย หนีอย่างไม่คิดชีวิต สัตว์พวกนี้ก็มีเลือดเนื้อและหัวใจ สิ่งที่เหมือนกันไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ สิ่งนั้นก็คือกลัวความตายด้วยกัน เราลองมาคิดดู หากมนุษย์อยู่ด้วยกันด้วยความสุขสบายอยู่ ๆ ก็มียักษ์ถือหอกมาไล่แทงไล่จับ และมนุษย์มือเปล่า ๆ เมื่อเห็นเช่นนี้แล้วก็ต้องตกใจกลัวแทบจะเป็นบ้าเสียสติ ไม่มีอะไรจะรักษาชีวิตไว้ได้นอกจากวิ่งหนีวิ่งไปจนกว่าจะหมดกำลังถ้าหนีไม่รอดก็ถูกฆ่าเช่นเดียวกันกับสัตว์ ถ้าจะแย้งว่านั่นมันเป็นสัตว์ แต่สัตว์มันมีความกลัวเช่นเดียวกับมนุษย์ก็คือ เมื่อไม่มีทางสู้ได้ ไม่มีอะไรป้องกันตัวก็ต้องวิ่งหนีเช่นเดียวกัน" หลวงชาญฯ เล่าให้ฟังภายหลังว่า เมื่อได้ยินพระธุดงค์พูดเทศนาเชิงติเตียนทีแรกก็ไม่พอใจ นึกว่าเรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องของฆราวาส ไม่ใช่กิจของพระของสงฆ์จะมาเดือดร้อนเกี่ยวข้องด้วยเลย แต่เมื่อมานึกถึงลูกกวางได้วิ่งหนีมาหาท่านทำไมท่านจึงซ่อนลูกกวางไว้ได้และท่านทราบได้อย่างไรว่าแม่กวางถูกยิงลูกตาทะลุ เมื่อได้พิจารณาคำพูดของท่านแล้วก็ยิ่งเห็นจริงจึงนิ่งอั้นพูดไม่ออกอยู่ครู่หนึ่งจึงรู้สึกตัวว่าจิตกำลังนึกเลื่อมใสขึ้นมาทันทีแต่แล้วก็ได้ยินเสียงท่านพูดขึ้นต่อไปว่า "ความจริงประสกก็เป็นคนใจบุญสุนทาน เคย

สร้างกุศลมามาก ทั้งจิตใจก็มีเมตตาเคยช่วยเหลือเพื่อนฝูงที่ตกทุกข์ได้ยาก ให้ทานแก่ผู้ยากจนเข็ญใจ เคยทำบุญมาก็ไม่น้อย ฉะนั้นอาตมาจึงอยากจะให้ข้อคิดว่าประสกนั้นบุญก็ทำกรรมก็สร้าง การเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์นั้นก็ควรยกย่องสรรเสริญ แต่ควรจะเผื่อแผ่มายังสัตว์ป่าที่น่าสงสารบ้าง เพราะการที่เกิดเป็นสัตว์ก็มีกรรมมีเวรติดตัวอยู่แล้ว เราจงอโหสิกรรมให้มันเถิด อย่าได้เบียดเบียนชีวิตอาภัพของมันอีกเลย อาตมาอยากจะขอบิณฑบาตในการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้แก่อาตมาเถิดจะได้เป็นกุศลบารมีต่อไป กรรมที่เคยทำมาก็จะเบาบางลง"

หลวงชาญ ฯ นิ่งฟังพระธุดงค์ด้วยความสงบ ซึ่งเป็นธรรมดาคนเราส่วนมากจะผิดหรือถูกก็ไม่อยากให้ใครมาสั่งสอนถ้ามีคนมาสั่งสอนตักเตือนก็ไม่พอใจ แม้ผู้นั้นจะหวังดีก็ตาม แต่บัดนี้หลวงชาญ ฯ เป็นผู้เลื่อมใสพระภิกษุรูปนี้แล้ว เมื่อท่านพูดจาก็รับฟังด้วยความเคารพ เมื่อมานึกดูแล้วก็เห็นจริงนึกเสียใจว่าตัวเองไม่ควรจะฆ่ากวางแม่ลูกอ่อนเลย ย้อนไปนึกถึงเมื่อตัวได้ยกปืนขึ้นเล็งยิงแม่กวางตัวนั้น ก็ไม่ได้นึกสนใจว่ามันจะมีลูกอ่อนทั้งที่ลูกมันเดินตามก้นแม่มันมา เมื่อได้แม่กวางแล้วยังคิดจะติดตามลูกเล็กที่น่าสงสารของมันมุ่งหวังที่จะใช้เนื้อเป็นอาหาร เมื่อได้ฟังพระธุดงค์ชี้แจงให้เห็นบุญบาปแล้วก็เกิดความสงสารสมเพชลูกกวางแม่กวางขึ้นมาทันที

หวนไปนึกถึงบุตรชายที่น่ารักน่าเอ็นดูอายุเพียง ๓ ขวบเท่านั้นอยู่ทางบ้านเกิดความรักและคิดถึงทั้งบุตรและภรรยา เกิดสังหรณ์ใจขึ้นมาว่า ถ้าใครมาทำกับบุตรภรรยาเราบ้างจะคิดอย่างไร ยิ่งคิดยิ่งนึกก็ยิ่งไม่สบายใจ นึกเคารพพระภิกษุธุดงค์ที่มาให้สติทำให้คิดได้ว่า เราเป็นพุทธศาสนิกชน มีศีลเป็นหลักปฏิบัติอยู่ในขอบเขตของความดี ไม่บังควรจะสร้างบาปสร้างกรรมในดงเช่นนี้เลย เมื่อคิดได้เช่นนั้นหลวงชาญ ฯ ก็ตรงเข้าไปกราบพระธุดงค์แล้วพูดขึ้นว่า "หลวงพ่อทำให้ผมหูตาสว่างขึ้นมาก นับแต่บัดนี้เป็นต้นไปการล่าสัตว์ตัดชีวิตสัตว์ป่าอันเป็นกีฬาที่โปรดปรานของผมจะถวายแก่ท่านตลอดไป จะไม่ประกอบกรรมชนิดนี้อีกต่อไปจนตลอดชีวิต" พระภิกษุธุดงค์ยิ้มแล้วพูดว่า "สาธุ ขอให้ประสกจงเจริญเถิด อันบุคคลใดได้ประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่ว กรรมอันนั้นย่อมจะติดตามไปทุกหนทุกแห่งไม่มีใครหนีพ้นไปได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดกรรมนั้นจะตามไปสนอง

หลวงชาญฯ เมื่อได้ยินพระภิกษุพูดเช่นนั้นก็นึกถึงตนได้สร้างบาปในการฆ่าสัตว์ไว้มากมายก็ไม่สบายใจจึงถามขึ้นว่า

"หลวงพ่อครับ ผมได้สร้างบาปสร้างกรรมไว้มาก ทำอย่างไรจะขอให้กรรมนั้นอย่าได้ติดตามสนองไปถึงบุตรภรรยาเลย เพราะผมมีความสงสารที่เขาเหล่านั้นไม่รู้เรื่องอะไรด้วย ขอให้ผมจงเป็นผู้รับผลกรรมแต่ผู้เดียวเถิดครับหลวงพ่อ" พระธุดงค์นั่งนิ่งครู่หนึ่งแล้วจึงพูดขึ้นว่า

"อันกรรมใดที่บุคคลเราได้ก่อขึ้น ไม่มีสิ่งใดสามารถมาลบล้างได้ หากกรรมนั้นหนักก็ต้องได้รับการชดใช้ไม่ช้าก็เร็ว กรรมบางอย่างไม่ว่าชั่วหรือดีก็ส่งผลสะท้อนถึงญาติใกล้ชิดสนิทสนมเช่นบุตรภรรยาเป็นต้น ไม่มีอะไรที่จะยับยั้งได้ แม้อาตมาเองก็ยังมองไม่เห็นทางช่วยได้"

ผมเห็นหลวงชาญฯ หน้าซีดแสดงความไม่สบายใจออกมาให้เห็น มีกิริยากระสับกระส่าย เกิดความทุกข์หนักขึ้นในความรู้สึกพูดแกมอ้อนวอนซ้ำซากกับพระธุดงค์นั้นว่า "ขอให้หลวงพ่อช่วยหาทางให้ผู้ใกล้ชิดของผมได้พ้นจากร่วมรับกรรมอันนี้ และขอให้ผมเป็นผู้ได้รับใช้กรรมแต่ผู้เดียว อย่าได้ลุกลามติดต่อไปถึงบุตรภรรยาที่รักของผมเลย" พระธุดงค์นิ่งฟังหลวงชาญฯ อ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากท่านก็เห็นใจพูดว่า "อันผู้ใกล้ชิดที่จะร่วมรับกรรมด้วยนั้น ย่อมจะเป็นผู้ที่เคยร่วมสร้างกรรมมาแต่ปางก่อนแต่อดีตชาติ จึงต้องมาชดใช้รับกรรมร่วมกันชาตินี้ อันกรรมนั้นไม่มีใครจะหนีไปได้นอกจากผู้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุถึงอรหันต์แล้วจึงจะหลุดพ้นข้อผูกพันในบุญบาป เวรกรรมใด ๆ เพราะพระอรหันต์ท่านอยู่เหนือกฎแห่งกรรม"

หลวงชาญฯ ฟังแล้วก็รู้สึกอึดอัดใจพลางพูดขึ้นว่า "หลวงพ่อพอจะมีทางแนะนำชี้แจงที่จะให้ผมปฏิบัติเพื่อผ่อนกรรมหนักให้เป็นเบา ผมก็จะได้ปฏิบัติตามทุกประการ" พระธุดงค์มองดูหลวงชาญฯด้วยความสงสารแล้วพูดขึ้นช้า ๆ ว่า

"อาตมามีพระพุทธมนต์อยู่บทหนึ่ง ถ้าผู้ใดปฏิบัติถูกต้องแล้วก็จะช่วยป้องกันอันตรายได้ แต่ผู้นั้นจะต้องมีความเลื่อมใสศรัทธาประกอบด้วยมีศีลมีสัตย์ จิตใจบริสุทธิ์สะอาดไม่มีกรรมใดในอดีตชาติก็คงจะป้องกันได้ หากผู้มีจิตใจเหี้ยมโหดดุร้ายขาด

ศีลธรรมก็ย่อมจะไม่เกิดผล พระย่อมไม่เข้ากับคนผิด ส่วนเด็กนั้นถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ทางจิตใจจึงไม่มีปัญหาอะไร" เมื่อพระธุดงค์พูดแล้วก็บอกบทสวดมนต์ให้หลวงชาญฯ เป็นผู้จำ ส่วนผมเวลานั้นไม่ได้สนใจในคาถาอาคมหรือเครื่องรางของขลัง เพราะผมมีพระเครื่ององค์หนึ่งถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเดิมเป็นที่เคารพบูชาของบิดาผมมาก่อน ท่านได้เคยทดลอง เมื่อครั้งสมัยท่านเป็นทหารได้เข้าในขบวนทัพของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรียกขึ้นไปปราบพวกโจรเงี้ยวซึ่งได้ก่อการร้ายขึ้นทางภาคเหนือ พระเครื่ององค์นี้ได้เคยออกศึกมาแล้ว ผมจึงตั้งใจจะเคารพนับถือแต่เพียงองค์เดียวไม่อยากหาเพิ่มเติม ไม่ต้องการมีมากกว่านี้ เพียงองค์เดียวขอให้เราเคารพนับถือด้วยจิตใจมั่นคง มีพระแล้วก็ต้องประพฤติแต่กรรมดีอยู่ในศีลธรรมประกอบด้วยมีความเมตตาไม่เบียดเบียนใครเท่านั้นก็เพียงพอจะป้องกันภัยได้ ฉะนั้นผมจึงมิได้สนใจอะไรมากนัก การสนทนาระหว่างพระธุดงค์กับหลวงชาญฯ จึงได้ยินบ้างไม่ได้ยินบ้าง เพราะไปคิดถึงเรื่องนัดพบกับพวกที่ไปติดตามลูกกวางน้อยซึ่งเห็นว่าเลยเวลานัดหมายแล้ว จึงแอบเข้าไปกระซิบบอกหลวงชาญฯว่า ผมจะออกไปพบกับพวกตามที่นัดไว้ แล้วจะชวนกันมาที่นี่ ขอให้สนทนากับพระไม่ต้องเป็นห่วง หลวงชาญฯ พยักหน้าเห็นดีด้วย ผมจึงออกมาสมทบพร้อมกับทหารรับใช้ถือปืนยาวที่คอยอยู่ห่าง ๆ ตรงไปที่นัดหมายทันที

ไม่ช้าผมกับทหารรับใช้ก็นำหมู่นักล่าสัตว์ต่างก็พากันเข้ามานั่งกราบพระธุดงค์ท่านก็ทักทายปราศรัยทั่วหน้ากันตามควรของผู้ทรงศีล พวกเพื่อน ๆ เวลานั้นนึกว่าพระธุดงค์องค์นี้จะต้องเก่งกล้ามีวิชาอาคมแข็ง จึงสามารถธุดงค์มากลางป่ากลางดงได้ลำพังองค์เดียว ต่างก็คอยจ้องหาโอกาสขอของดีคอยออกปากเลียบ ๆ เคียง ๆ เพราะพระธุดงค์ส่วนมากมีตะกรุดและลูกอม พระว่าน พระผงหรือผ้ายันต์ แจกกับผู้ที่สนใจไปขอเครื่องรางของขลัง แต่ท่านก็มิได้แสดงว่าจะให้อะไรตามที่ต้องการเหมือนพระอื่น ๆ บางองค์เมื่ออดทนไม่ไหวจึงเข้าไปกราบแล้วพูดว่า "พวกเราอยากจะขอของดีของหลวงพ่อเพื่อไว้ป้องกันตัว มิได้เป็นนักเลงอะไร ลูกผู้ชายก็อยากได้ และอยากให้หลวงพ่อช่วยดูดวงชะตาว่าดีร้ายประการใด" เมื่อพูดจบแล้วคิดว่าท่านจะค้นหาตะกรุดหรือผ้ายันต์หรือของขลังออกมาให้ หรือถามวันเดือนปีเกิด ท่านกลับนิ่งอยู่ครู่หนึ่งจึงพูดขึ้นว่า "ของดีทาง

ไสยศาสตร์หรือเครื่องรางของขลังใด ๆ อาตมาไม่เคยให้ใคร เพราะไม่มีจะให้ อาตมาได้ปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาโดยตรง พระสัจจธรรมของพระพุทธเจ้าห้ามมิให้เชื่อถือในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ห้ามมิให้พระสงฆ์สาวกแสดงฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ในสิ่งมหัศจรรย์ทั้งหลาย จงอย่าได้หลงใหลงมงาย เพราะเป็นวิชาต่ำทำให้เกิดกิเลสตัณหาเมื่อติดอยู่แล้วยากที่จะหลุดพ้นไปได้ ทั้งพระพุทธองค์ยังสอนมิให้เชื่อโชคชะตา ในโลกมนุษย์นี้ท่านสอนให้เชื่อกฎแห่งกรรม หว่านพืชสิ่งใดก็จะเกิดพืชสิ่งนั้น ผู้ใดประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่วย่อมจะได้กรรมดีหรือกรรมชั่วตอบแทนเช่นกัน ถ้าผู้ใดไม่ประกอบสิ่งใดเลยมัวแต่กราบไหว้บูชาอ้อนวอนผีสางเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ประทานโชคลาภก็ไม่มีหวังได้ผลตามความตั้งใจ ถ้าเราทำกรรมชั่วแล้วอ้อนวอนผีสางเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยขัดเช่ากรรมชั่วให้พ้นผิดไปจากตัวขอผลดีเป็นสิ่งตอบแทน ก็ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันใดที่จะสามารถบันดาลได้ อาตมามีแต่ธรรมะของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่สอนให้คนประกอบแต่กรรมดี มีศีลธรรมมีความเมตตากรุณา มีจิตบริสุทธิ์ไม่เบียดเบียนมนุษย์และสัตว์ ศีลสมาธิปัญญาของพระพุทธเจ้านั้นล้ำเลิศกว่าเครื่องรางของขลังใด ๆในโลก เมื่อผู้ใดได้ปฏิบัติย่อมจะเป็นที่คุ้มครองป้องกันภัยได้ เป็นของดีที่เกิดขึ้นภายในตัวของเราเองใครจะแย่งชิงเอาไปไม่ได้ ไม่ต้องหาที่อื่น ของดีเกิดด้วยอำนาจจิตที่บริสุทธิ์ด้วยการปฏิบัติศีลสมาธิปัญญา การแผ่เมตตารักษาศีลจิตเป็นธรรมนี่แหละเป็นจุดยอดป้องกันภัยได้ดีกว่าเครื่องรางของขลังที่ยึดถือในทางผิด เราใช้สมาธิอำนาจจิตแผ่เมตตาให้หมู่มนุษย์และสัตว์ทั้งผีสางเทวดาทั้งหลายทั่วไปขออย่าได้มีเวรมีกรรมต่อกันเลย ขอจงได้รับความสุขด้วยอำนาจกุศลบารมีที่เราได้สร้างได้ทำขอให้แผ่ทั่วถึงกัน ด้วยอำนาจบารมีกุศลที่แผ่ออกไปนี้สูงกว่าสิ่งใดในโลก เมื่อพวกประสกต้องการของดีก็หมั่นอุตส่าห์เล่าเรียนทางธรรมแล้วปฏิบัติแล้วจะมองเห็นผล ธรรมะที่เกิดขึ้นกับตัวเองด้วยการพิสูจน์ด้วยศีลสมาธิปัญญา อย่ามัวไปหลงใหลใฝ่ฝันในเครื่องรางของขลัง หรืออย่าไปนึกถึงผ้ายันต์ผูกคอ หรือใส่เสื้อยันต์ จะทำให้จิตใจฮึกเหิมในสิ่งที่ผิดที่ชั่วกลายเป็นอวดเก่งอวดดีแล้วก็อยากลองดี เมื่อจิตเป็นอันธพาลอยู่แล้วก็ประพฤติตนเป็นอันธพาลหนักยิ่งขึ้น ถือว่ามีของดีของเก่งเที่ยวข่มเหงรังแกชาวบ้าน ให้พิจารณาดูพวกมหาโจรเที่ยวปล้นสดมภ์ถือ

ว่ามีของดีมีเครื่องรางของขลังมากมายหลายอาจารย์ห้อยเต็มรอบคอ แต่โลกย่อมทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรม พระย่อมไม่คุ้มครองเข้าข้างคนผิดที่ประกอบกรรมทำชั่ว เพราะพระเครื่องรางที่ห้อยคอไว้เป็นพวง ๆ ก็ไม่สามารถที่จะช่วยให้พ้นอาญาแผ่นดิน ที่สุดก็ต้องจบชีวิตลงท่ามกลางสาปแช่งของประชาชนผู้บริสุทธิ์" เมื่อพระธุดงค์พูดจบก็มีผู้ถามขึ้นว่า "การที่หลวงพ่อมาธุดงค์องค์เดียวอยู่กลางดงที่ชุกชุมด้วยสัตว์ร้ายเช่นนี้ หลวงพ่อมีสิ่งใดที่สามารถจะป้องกันสัตว์ร้ายได้ถ้าไม่มีของดีป้องกันตัว

พระธุดงค์เห็นว่าพวกเรายังดื้อดึงอ้อนวอนจะเอาของดีจากท่านให้ได้จึงพูดขึ้นว่า อาตมาบอกแล้วว่าอาตมาเป็นสงฆ์เคารพคำสอนองค์พระศาสดาของเรา ท่านสอนไม่ให้เราเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อภินิหารย์ใด ๆ ที่พิสูจน์ไม่ได้ ตลอดทั้งการถือโชคลางถือฤกษ์ถือยามเป็นสิ่งที่ไม่เป็นแก่นสารแน่นอนมีแต่ความงมงาย อาตมาได้ถือหลักธรรมเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่พวกไสยศาสตร์เป็นกาฝากอาศัยเกาะพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทำให้พระศาสนาเศร้าหมอง อาตมาจึงได้เจริญศีลภาวนาทำสมาธิให้เกิดปัญญาทำจิตให้สงบด้วยอำนาจวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้เกิดพลังอันเข้มแข็งในกระแสจิตด้วยอำนาจสมาธิญาณได้ใช้กระแสจิตแผ่เมตตาไปสู่สัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายทั้งที่ดุร้ายและไม่ดุร้าย ทั้งใต้ดินและบนดินและบนอากาศ ขอให้สัตว์ทั้งหลายจงอยู่ด้วยความสุข ขออย่าได้มีเวรกรรมต่อกันเลย อันเจริญวิปัสสนาแผ่เมตตาทางกระแสจิตนี้สามารถทำให้สัตว์น้อยใหญ่ที่ดุร้าย มีสัญชาตญาณความรู้สึกเกิดขึ้นว่าผู้ใดเป็นมิตรหรือผู้ใดเป็นศัตรู อาตมาจึงอยู่ในป่าได้ เพราะเป็นมิตรกับสัตว์ทั้งหลายมิใช่เป็นศัตรูกัน นี่แหละด้วยอำนาจของศีลสมาธิปัญญาได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานจึงทำให้อาตมาผ่านพ้นภัยอันตรายได้อย่างปลอดโปร่ง" พวกเรานั่งฟังพระภิกษุบรรยายถึงศีลสมาธิปัญญาอย่างตื่นเต้น ทั้งเข้าใจดี มีผู้หนึ่งถามขึ้นว่า "หลวงพ่อได้ธุดงค์ไปถึงไหนบ้าง และได้เคยพบสัตว์ป่าที่ดุร้ายอย่างซึ่ง ๆ หน้าหรือเปล่า เมื่อได้ประจันหน้ากันแล้วหลวงพ่อได้แก้ไขอย่างไรบ้าง" พระธุดงค์แสดงอารมณ์ดี ยิ้มแล้วพูดอธิบายว่า "ธรรมชาติของสัตว์ป่าที่ดุร้ายทั่ว ๆ ไปธรรมดามีความรู้สึกตื่นกลัวมนุษย์ติดอยู่เป็นนิสัยสันดาน เมื่อได้พบหรือเพียงได้กลิ่นคนก็วิ่งหนีหัวซุกหัวซุน ถ้าไม่ไปจนมุมจนตรอกไม่ประจันหน้ากันใกล้ชิดจริง ๆ ก็ไม่หันมาสู้ป้องกัน

ตัว มิฉะนั้นแล้วก็ไม่ทำอันตรายใคร ส่วนพวกสัตว์ที่ถูกทำร้ายจนบาดเจ็บลำบากหรือพวกเสือแก่ไปไหนไม่ไหวพวกนี้จะดุมากผิดธรรมดา ยิ่งพวกเสือเคยกินคนมาแล้วพวกนี้ดุและกล้าที่จะวิ่งเข้าตะปบกัดกินคนได้ อาตมาเคยพบกับสัตว์ป่าจำนวนมากที่ดุร้ายก็มีเป็นฝูง แต่ก็มิได้ทำอันตราย เพราะต่างก็อยู่กันด้วยความสงบมิได้มีจิตจะคิดร้ายเบียดเบียนกัน

"พวกเราต่างนั่งนิ่งฟังท่านด้วยความสนใจและสงบ ผมนั่งฟังมานานรู้สึกเลื่อมใสในภิกษุธุดงค์รูปนี้ยิ่งขึ้นไม่แพ้ผู้อื่น จึงอยากรู้ถึงเริ่มแรกที่ท่านออกธุดงค์มีความรู้สึกอย่างไร จึงถามท่านว่า "เมื่อครั้งแรกหลวงพ่อออกธุดงค์ใหม่ ๆ ยังไม่เคยป่ายังไม่รู้จักนิสัยใจคอสัตว์ป่า หลวงพ่อเคยมีความกลัวบ้างไหม" พระธุดงค์หัวเราะค่อย ๆ แล้วก็เริ่มเล่าถึงอดีตก่อนที่ท่านจะเชี่ยวชาญเดินธุดงค์มาก่อนว่า

"เมื่อสมัยที่อาตมาเริ่มติดตามพระอาจารย์มาธุดงค์เป็นครั้งแรก ท่านได้สอนให้พิจารณาดูสถานที่เราจะพักจะปักกลด ให้พิจารณาดูดินดูต้นไม้ข้าง ๆ สังเกตทางที่สัตว์ผ่านเราก็อย่าไปปักกลดขวางทาง ปักกลดหลีกเลี่ยงให้ห่างทางเดินของสัตว์ป่าก็ไม่มีภัยอันตรายใด ๆ แต่เมื่อปักแล้วก็จะถอนไม่ได้จนกว่าจะค้างคืนแล้วถอนเดินทางต่อไป ถือว่าพระจะทำสิ่งใดก็ไม่ประมาทได้พิจารณาดูให้ดีให้แน่ใจ เริ่มครั้งแรกที่จะประสบกับสัตว์ป่าที่อาตมาออกธุดงค์ พระอาจารย์ได้พาไปปักกลดอยู่ในป่าสูงแต่ใกล้หนองน้ำใกล้เขตแดนกำพุช คืนนั้นกลางดึกอาตมาได้ยินเสียงช้างฝูงใหญ่ตื่นหนีอะไรไม่รู้วิ่งผ่านกลดที่อาตมาและพระผู้เป็นอาจารย์ห่างกันเพียงระยะไม่เกิน ๓ วา แผ่นดินสะเทือนกลดสั่นไหว คืนนั้นเป็นคืนเดือนหงายท้องฟ้าแจ่มใสอาตมาเข้าสมาธิตามพระอาจารย์สอน แต่อาตมายังใหม่ต่อการธุดงค์เป็นครั้งแรกจิตยังไม่มั่น จึงนึกกลัวเพราะเกิดมาไม่เคยเห็นช้างป่าเป็นฝูงใหญ่เช่นนี้มาก่อน เคยพบเห็นแต่ช้างบ้านที่เขาเลี้ยงไว้ใช้งานมีควาญคอยควบคุม อาตมาก็ยังกลัวไม่กล้าเดินเข้าใกล้มัน แต่นี่เป็นช้างป่าแท้ซึ่งกำลังตื่นกลัวประมาณไม่ถูกว่าจำนวนเท่าใดวิ่งหนีอะไรก็ไม่รู้ อาตมากลัวจนเหงื่อแตกตัวสั่นมือเท้าเย็นใจเต้นยังกะตีกลอง กลัวว่ามันจะเอื้อมงวงมาจับแล้วโยนเล่น กลัวมันจะมาเหยียบตาย ส่วนพระอาจารย์ท่านไม่รู้สึกผิดปกติ เสียงท่านปลอบอาตมาไม่ให้กลัวให้เจริญภาวนาพระพุทธมนต์ ทำสมาธิเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เวลานั้นอาตมาบอกได้ว่าความกลัวทำให้จิตไม่เที่ยงไม่มี

สมาธิแม้แต่พระพุทธมนต์ขึ้นต้นลงปลายก็ไม่ถูก ต้องใช้เวลานั่งตัวสั่นอยู่ในกลดจนรุ่งสว่างไม่จำวัด เช้าพระอาจารย์ได้มาสอนวิธีทำจิตแผ่เมตตาให้แก่พวกสัตว์ แต่อาตมาบอกกับพระอาจารย์ว่ากำลังใจเสียหมดท่องอะไรไม่ถูกเพราะกลัว สมาธิไม่เที่ยงช้างป่าเพียงแต่ตัวสองตัวเข้ามาใกล้กลดก็กลัวจนปวดท้องแล้ว นี่มันมาตั้งฝูงหลายสิบตัวจะตั้งสติได้อย่างไรท่าจะทนต่อไปไม่ไหว ถ้าพบอย่างนี้บ่อย ๆ แต่พระอาจารย์แสดงความสมเพชเวทนาและสงสารจึงปลอบอาตมาให้พยายามอดทน ความกลัวเป็นสิ่งที่ประจำตัวมนุษย์และสัตว์ แต่เรากำจัดมันได้ด้วยศีลสมาธิ พิจารณาดูด้วยปัญญาความกลัวก็จะหายไป ต่อไปอย่าท้อถอย ผู้ที่มาธุดงค์เข้าป่าเข้าดงพบสัตว์ร้ายใหม่ ๆ ก็เป็นอย่างนี้ทุกองค์

ต่อมาอีกคืนหนึ่งพระอาจารย์ให้มาปักกลดห่างจากลำห้วย ชาวบ้านเรียกว่าห้วยเสือหลงเป็นที่มีสัตว์ป่าชุกชุม อาตมาใจไม่ค่อยจะดี ตั้งแต่คืนแรกแล้ว แต่คืนนั้นอาตมาพยายามเจริญภาวนาทำสมาธิให้เกิดกำลังอำนาจจิตเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามอาจารย์สอน ตกกลางคืนก็ได้ยินเสียงสัตว์ส่งเสียงร้องตามทิศทางต่าง ๆ คงเป็นเสียงกวางหรือละมั่ง เก้ง ก็แบ่งเสียงไม่ถูกเพราะไม่เคยได้ยินมาก่อน แล้วก็ยังมีเสียงเหมือนคนเจ็บปวดร้องครวญครางหูได้ยิน โอย โอย โอย เสียงร้องเป็นระยะเข้ามาใกล้กลดของอาตมาแล้วก็หายไป แล้วก็ได้ยินห่างไกลออกไปไม่รู้ว่าเป็นตัวอะไรมีเสียงร้อยแปดในป่าเวลากลางคืน อาตมานั่งไม่สบายใจกลัวเสียงประหลาดพวกนั้นอยู่ในกลด พระอาจารย์บอกให้เจริญพระพุทธมนต์ภาวนาทำสมาธิให้จิตสงบ อาตมาบอกว่าทำไม่ได้เพราะใจไม่อยู่กับตัว เสียงร้องมันกวนประสาท ท่านก็บอกให้พยายามอดทน ไม่ต้องกลัวท่านยังคุมอยู่ แต่อาตมาก็ได้พยายามทำให้จิตสงบแต่ไม่ทันจะทำจิตสงบก็ได้ยินเสียงเสือร้องโฮก–ฮือ ๆ ๆ มาแต่ไกล และยิ่งใกล้เข้ามาเสียงสัตว์อื่นเงียบหายหมด นอกจากทางต้นไทรใหญ่ห่างจากลำห้วยไม่มากนักได้ยินเสียงกิ่งไม้หัก เสียงลิงร้องคงจะตกต้นไม้เพราะต่างชิงแย่งกันปีนป่ายขึ้นไปบนกิ่งคบไทรให้สูงสุดที่จะสูงได้ เสียงโฮก – – ฮือ – – ใกล้เข้ามาแล้วก็ไกลออกไป แต่จวนฟ้าสางก็ได้ยินเสียงใกล้เข้ามาทุกที ยิ่งใกล้เสียงก็ยิ่งดังสนั่นป่าอาตมารู้สึกว่าพื้นล่างกับพื้นบนกำลังจะกระทบกัน เพราะมันสั่นรัวเหมือนกำลังเป็นไข้จับสั่นยิ่งเสียงมันใกล้เข้ามาเหมือนจะเดินรอบ ๆ กลดของเราแล้วก็ร้องเสียงดังสนั่นสะท้อนทั้งป่า

อาตมาก็เกิดขนหัวลุกขนพองสยองเกล้า เป็นไข้หนาว ๆ ร้อน ๆ ไปทันทีสวดมนต์ไม่ได้ ลืมหมด เพราะเคยรู้ว่าเสือเป็นสัตว์ป่าที่ดุร้ายมันฆ่าเหยื่อโดยใช้เท้าหน้าตะปบหนังหัวบีด ลูกนัยน์ตาแล้วก็ตวัดตัวขึ้นหลังวิ่งเข้าป่า ยิ่งนึกก็ยิ่งกลัว นึกในใจว่าอาตมาไม่ควรจะเอาชีวิตมาทิ้งไว้ในป่านี้เลย เกิดความหมดอาลัยแก่ชีวิต แต่แล้วก็เกิดมานะว่าเราก็ได้อุทิศชีวิตให้แก่พระศาสนาแล้วจะมามัวกลัวอย่างไม่สิ้นสุดทำไม ไม่ต้องกลัว ความกลัวเป็นของคนขลาด หยุดกลัวเสียทีเป็นอะไรก็ไม่วิตกทุกข์ร้อนปล่อยไปตามเรื่อง หากชาติก่อนเราได้ก่อเวรก่อกรรมไว้กับพวกสัตว์ป่าเหล่านี้ไว้ก็ขอใช้หนี้ชีวิตให้มาขยกัดให้ตายเสียในชาตินี้จะพ้นเวรกันเสียที เมื่อคิดได้เช่นนี้ความกลัวก็ค่อย ๆ จางหายไปจิตใจของอาตมาก็เข้าสู่ปกติ อาตมาก็เจริญพระพุทธมนต์ภาวนาให้จิตสงบสู่สมาธิเข้าในวิปัสสนากรรมฐานได้ต่อไป ส่วนเสียงเสือนั้นก็ค่อยหายห่างไกลไปทางลำห้วยแล้วก็หายไป พอสางก็ได้ยินไก่ป่าขัน พอตอนรุ่งเช้าพระอาจารย์บอกว่าอาตมาเข้าทางถูกแล้ว ความกลัวกำลังห่างออกไปแล้ว จงปฏิบัติเจริญภาวนาเข้าสมาธิแล้วก็แผ่เมตตาด้วยอำนาจกำลังกระแสจิตมุ่งจุดไป หมู่สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่มีภัยที่จะรบกวน อาตมาไม่ทราบว่าอาจารย์รู้ได้อย่างไรว่าอาตมาหายกลัว จึงบอกว่า "เสียงร้องคำรามของเสือเมื่อมันเดินมารอบ ๆ กลด เสียงมันมีอำนาจเป็นเจ้าป่าทำให้อาตมากลัวจนเกือบจะเสียสติปวดหนักปวดเบาหนาวร้อนตลอดเวลา อาจารย์หัวเราะแล้วก็บอกว่า ความกลัวก็ย่อมมีขอบเขต แต่เมื่อมันสุดแล้วมันก็เข้าปกติ จงใช้สติปัญญาพิจารณาไล่ความกลัวไปให้พ้นให้สิ้นไปแล้วก็จะเหลือความไม่กลัว อาตมาก็รับคำของพระอาจารย์ คืนที่สามพระอาจารย์พามาปักกลดพักอยู่ข้างหนองน้ำใหญ่ คืนนั้นรู้สึกว่าจิตใจของอาตมาเข้าสู่ความปกติ จิตเกิดกำลังเข้มแข็งเข้าสมาธิได้ง่ายปฏิบัติเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แต่พอดึกก็รู้สึกว่ามีงูเลื้อยอยู่ข้างกลดของอาตมาทั้งตัวใหญ่และเล็กทั้งยาวและสั้น สันนิษฐานเอาตามความรู้สึกเมื่ออาตมานั่งเข้าสมาธิรู้สึกว่าบางตัวมันเลื้อยขึ้นไปจะถอนกลดของอาตมาเอนไปเอียงมา บางตัวขู่ฟ่อ ๆ อยู่ข้างกลดเหมือนจะใช้หางฟาดกลดของอาตมาให้พังทลายลง อาตมาได้ประสบเหตุการณ์ ๓ คืนติดต่อกันทำให้อาตมาจำวัดไม่ได้ คืนหลังนี้จิตใจของอาตมาเข้มแข็ง ความกลัวก็น้อยลงสามารถท่องบ่นภาวนาพุทธมนต์ ไม่กลัวจนหลงลืมจับต้นชน

ปลายไม่ถูกเหมือนคืนก่อน ๆ จิตของอาตมาก็สงบ เสียงอาจารย์คอยปลอบโยนแนะนำให้ปฏิบัติ จวนสางพวกงูเหล่านั้นจึงเลื้อยคลานหายไปหมด รุ่งขึ้นเช้าอาตมาได้พบในสิ่งที่แปลกประหลาดเกิดขึ้นในเช้าวันนั้น คือในบริเวณใกล้ที่ปักกลดอยู่นั้นมีพวกนกชนิดต่าง ๆ มีจำนวนมากมายบินมาจากทิศต่าง ๆ มีสีขนงดงามแปลกต่างกันยังส่งเสียงร้องจ๊อกแจ๊กจอแจแซ่ดไปหมด คล้ายจะมีการประชุมนกทั้งป่าเป็นครั้งใหญ่อยู่ตามต้นไม้รอบที่พักปักกลด อาตมาก็ยังไม่เคยเห็นมาก่อนว่านกมากมายเช่นนี้ คล้ายกับนกพวกนี้จะนัดกันมาพบกับอาตมากับพระอาจารย์ สิ่งที่มหัศจรรย์อีกอย่างก็คือเห็นอาจารย์แบมือยื่นออกไปแล้วก็ผิวปากค่อย ๆ พอได้ยินเสียง นกที่จอแจก็เงียบลงทันที อาตมามองดูด้วยความตื่นเต้นในสิ่งที่แปลกประหลาดแทบจะลืมหายใจ ทันใดนั้นนกตัวอื่นที่ส่งเสียงร้องแซ่ดนั้นเงียบหมด คงได้ยินเสียงแหลมเล็กส่งเสียงร้องอยู่บนยอดไม้ยังไม่เห็นตัวแล้วเสียงก็ค่อย ๆ ดังขึ้นจนเห็นนกตัวเล็ก ๆ สีสันสวยงาม บินโผลงกระโดดเกาะกิ่งไม้ลงมาเป็นระยะ ปากก็ส่งเสียงไพเราะ พอบินลงมาในระยะต่ำก็บินโผลงไปเกาะอยู่กลางใจมือของอาจารย์แล้วก็ไซ้ปีกไซ้หางคล้ายจะร่ายรำทำเพลงตามสภาพของนกตัวเล็ก ๆ น่ารักจะทำได้ ส่วนนกตัวอื่น ๆ จำนวนมากเกาะอยู่บนกิ่งไม้นิ่งเงียบเอียงคอมองดูไปมาตามระยะของนกตัวน้อยกระโดดอยู่บนฝ่ามืออาจารย์ครูใหญ่ นกน้อยตัวนั้นบินจากฝ่ามือของพระอาจารย์ขึ้นไปบนยอดไม้แล้ว นกตัวอื่น ๆ ต่างก็บินกลับไปตามทิศต่าง ๆ ไม่ช้าก็หายไปหมด ตั้งแต่นั้นมาทำให้อาตมาคิดว่าพระอาจารย์ของอาตมานี้มีอำนาจกระแสจิตสูงทำให้สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ตกอยู่ใต้อำนาจได้ทั้งสัตว์ที่ดุร้ายและไม่ดุร้าย และเชื่อแน่ว่าท่านมีอำนาจเหนือสัตว์ร้ายในป่าทั้งหลาย อาตมาคิดว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อ ๓ คืนก่อนก็ด้วยอำนาจของพระอาจารย์ที่เรียกพวกสัตว์ป่าให้มาเพื่อจะทดลองจิตและความอดทนของอาตมา เช่นเดียวกับท่านได้เรียกฝูงนกในตอนเช้าวันนั้น ตั้งแต่นั้นมาอาตมาก็หายความขลาดกลัว แม้จะได้ยินได้เห็นสัตว์ป่าที่ดุร้ายอย่างใกล้ชิดจิตใจของอาตมาก็เป็นปกติ เห็นจะเป็นเพราะอาตมาเลื่อมใสเชื่อถืออำนาจจิตให้ความคุ้มครองของอาจารย์

ที่อาตมาเล่าให้ฟังนี้อย่าเพิ่งเชื่อถือว่าเป็นความจริงนะ นี่เป็นแต่ความเห็นความรู้สึกของอาตมา พระพุทธองค์ทรงสอนไม่ให้เชื่ออะไรง่าย ๆ และอย่าเชื่อในสิ่ง

ที่เขาบอกเล่าทั้งโบราณและปัจจุบัน ให้พิจารณาด้วยปัญญาหาหลักและเหตุผล และพิสูจน์ให้เห็นจริงเสียก่อนจึงค่อยเชื่อ ฉะนั้นที่อาตมาเล่ามานี้ก็เพียงให้พิจารณาดูแล อาตมาก็จะเล่าต่อไปว่า ต่อนั้นมา อาตมาก็ได้ศึกษาฝึกฝนปฏิบัติตามที่พระอาจารย์สั่งสอนทุกประการ ไม่มีคาถาอาคมอะไร นอกเหนือไปกว่าธรรมะพระพุทธมนต์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่อยู่ในหลักศีลสมาธิปัญญา ด้วยอาศัยสมาธิเกิดปัญญา ในเมื่อได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานฝึกจิตให้สงบเข้มแข็งภาวนาแผ่เมตตาเจาะจงแก่สัตว์ป่าทั้งหลาย จึงสามารถทำให้สัตว์ดุร้ายให้เชื่องอยู่ในอำนาจได้ และทั้งสามารถจะเรียกร้องให้พวกสัตว์ต่าง ๆ มาชุมนุมกันได้ด้วยอำนาจกระแสจิตคลื่นของจิตที่มีพลังอยู่ในวงรัศมีที่สัตว์ป่าอาศัยพอที่จะส่งกำลังการแผ่เมตตาจะไปถึง

ต่อมาพระอาจารย์ได้พาอาตมาท่องเที่ยวธุดงค์ไปในที่ทุรกันดารแทบทุกภาค บางครั้งก็ออกนอกแดนไทย ต้องผจญต่อความยากลำบากตลอดจนสัตว์ร้ายนานาชนิด แต่อาตมาชินต่อป่าดีแล้วจึงไม่มีความกลัว เพราะจิตเข้มแข็งติดตามท่านอาจารย์ไปทุกหนแห่ง ถึงฤดูฝนเข้าพรรษาเราก็จำพรรษากันตามในเขาในถ้ำ เมื่อออกพรรษาก็ออกธุดงค์กันใหม่

ต่อมาท่านอาจารย์ได้บอกว่า อาตมามีสมาธิแก่กล้ามีอำนาจจิตเข้มแข็งพอที่จะปฏิบัติองค์เดียวได้แล้วไม่ต้องอยู่ในความควบคุมของพระอาจารย์ ทั้งท่านก็เข้าวัยชราแล้วอยากจะพักจำศีลภาวนาเป็นที่เป็นทางในบั้นปลาย ท่านจึงหาถ้ำแห่งหนึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนักได้เข้าไปจำศีลภาวนา แล้วอาตมาก็ได้ธุดงค์เพียงองค์เดียวแต่นั้นต่อมา

พวกเรานั้นนั่งฟังพระภิกษุธุดงค์ชราเล่าเรื่องอย่างเพลิดเพลินและตื่นเต้น เพราะยังไม่เคยได้ยินได้ฟังเรื่องเช่นนี้มาก่อน และก็เพิ่มความเลื่อมใสเคารพท่านยิ่งขึ้น พวกเรายังสงสัยถามว่า "อาหารฉันนั้นหลวงพ่อได้มาจากไหน เพราะตามป่าดงดิบห่างไกลจากหมู่บ้านระยะเวลาเดินทางตั้งวันก็ยังไม่พบหมู่บ้านคน หรือหากพบหมู่บ้านก็ยังไม่ทราบว่าชาวบ้านจะมีศรัทธาหรือไม่ พระธุดงค์ยิ้มแล้วตอบว่า "ไม่เป็นการลำบากยากเย็นอะไรมากนัก เพราะก่อนที่อาตมาจะออกโปรดสัตว์ก็ได้อธิษฐานทำสมาธิส่งกระแสจิตล่วงหน้าไปก่อน จึงรู้ว่าที่ใดมีผู้ศรัทธาอยู่ แล้วก็มุ่งหน้าเดินตรงไป ไม่ช้านานนักก็

พบหมู่บ้านมองเห็นผู้คนมีความศรัทธาเตรียมอาหารใส่บาตรไว้แล้ว เมื่ออาตมาไปถึงต่างก็พากันมาใส่บาตรมีทั้งผลไม้และอาหารข้าว แม้จะเป็นหมู่บ้านไม่ใหญ่โตนัก และอาหารที่ได้มานั้นไม่มาก แต่เพียง ๒-๓ ปั้นก็อิ่มกว่าอาหารธรรมดาบ้านเรา ฉะนั้นการอยู่ในดงพงป่าของอาตมาก็ไม่มีอะไรเดือดร้อน "พวกเราได้ฟังแล้วก็มองดูตากัน ต่างก็นึกคิดอยู่ในใจว่า พระองค์นี้คงจะย่นระยะทางได้ หรือไม่ก็สามารถเข้าไปรับบาตรในเมืองลับแลได้ หรือจะเป็นพวกผีสางนางไม้หรือรุกขเทวดาที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธ-ศาสนา แต่เวลานั้นก็ไม่มีใครถามท่านว่า พวกที่มาใส่บาตรเหล่านั้นเป็นพวกอมนุษย์หรือพวกเทวดานางไม้ไปอยู่ในกลางดงกลางป่า ต่างก็มาเดาเอาเองภายหลัง แต่ทำให้นึกสงสัยว่าทำไมพวกเราจึงปากหนักไม่มีใครถามท่านเลย ซอบมาออกความเห็นแตกต่างกันภายหลัง หลังจากพวกเราเกิดเลื่อมใสในตัวพระภิกษุยิ่งขึ้น เคารพในสมาธิปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของท่านแล้ว ท่านได้ให้การอบรมธรรมะพวกเราต่อไปว่า "มนุษย์เราที่ได้มีโอกาสเกิดมาในโลกนี้ เมื่อได้ลืมตาดูโลกที่แจ่มใสมีร่างกายเข้มแข็งมีอาการครบถ้วน มีสมองและจิตใจเป็นปกติธรรมดาอย่างสามัญชนทั่วไปก็เรียกว่าเป็นบุญกุศลบารมีที่เคยสร้างไว้แต่อดีตชาติ จึงได้เกิดมาเป็นคน แต่การสร้างบุญบารมีนั้นย่อมจะมากน้อยไม่เสมอเท่าเทียมกัน มนุษย์เราจึงได้เกิดมาแตกต่างกันทั้งตระกูลและฐานะ บางคนจะเกิดในตระกูลสูงหรือมั่งคั่งสูงศักดิ์ บางคนก็เกิดมาในตระกูลต่ำศักดิ์ยากจนเข็ญใจบ้างก็เกิดมามีรูปร่างสวยงาม บ้างก็เกิดมาขี้ริ้วร่างกายไม่สมประกอบ บ้างเกิดมามีสติปัญญาไม่ปกติ แต่ทุกคนก็เลือกเกิดไม่ได้แล้วแต่กฎแห่งกรรมจะส่งตามผล การทำดีหรือทำชั่วซึ่งประจำทุกรูปทุกนาม แม้ว่าเราจะเกิดมาแตกต่างทางด้านความเป็นอยู่และฐานะ แต่ก็ไม่ควรจะน้อยเนื้อต่ำใจในวาสนาที่เกิดมาต่ำต้อย เพราะในโลกมนุษย์นี้ไม่มีอะไรแน่นอน ทุกสิ่งย่อมหมุนเวียนเปลี่ยนไปได้ตามกฎธรรมชาติ เพราะโลกมนุษย์นี้เป็นศูนย์กลางที่คนเรามีโอกาสเลือกสร้างความดีหรือความชั่วได้เท่าเทียมกัน ผู้ที่เกิดมาในตระกูลมีเกียรติมั่งคั่งถ้าลืมตัวประกอบกรรมทำชั่ว ที่สุดก็กลายเป็นคนทุกข์ยากลำบากลงในชาตินี้ ส่วนผู้ที่เกิดมาในตระกูลต่ำต้อยเข็ญใจ ถ้าประพฤติแต่กรรมดีชีวิตก็เจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งมีเกียรติทันตาเห็นทุกยุคทุกสมัยมีตัวอย่างอยู่มากมายเช่น คนมั่งมีกลับยาก

จน แต่คนยากจนกลับมั่งมี อาตมาขอให้ประสกนำไปคิดพิจารณาดูว่าโลกมนุษย์นี้เป็นชุมทางสายใหญ่ มีทั้งทางนรกและทางสวรรค์ และทางนิพพานในทางพุทธศาสนา ทุกวันทุกเวลาที่มีมนุษย์ทิ้งสังขารไว้ในโลกส่วนวิญญาณนั้นไปสู่สุคติ และทุคติตามแต่ผลบุญผลกรรมที่ส่งเสริมไปทางดีหรือชั่ว อาตมาขอให้ทุกคนที่อยู่ในที่นี้ ผู้ที่เกิดมาในกองสุขเมื่อถึงอายุขัยก็ไปในทางสุข ผู้ที่เกิดมาในกองทุกข์ เมื่อถึงอายุขัยก็ขอให้ไปในทางสุขและไม่อยากให้วิญญาณของผู้เกิดมาในกองสุขหรือกองทุกข์ก็ดีไปในทางทุคติภูมิ และสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งช่วยให้เราพ้นทุกข์ได้ก็คือธรรมะของพระพุทธเจ้าคือ ศีล สมาธิ ปัญญาจงพิจารณาในวิปัสสนากรรมฐานก็จะรู้แจ้งเห็นจริงตลอดไป" เมื่อพวกเราได้สดับคำของท่านแล้วเราต่างก็ยกมือขึ้นนมัสการท่านด้วยความเคารพ และเตรียมตัวนมัสการลาท่านกลับสู่ค่ายที่พักกลางดง ซึ่งไม่ห่างไกลจากที่ปักกลดของท่าน ท่านจึงเตือนให้นำลูกกวางน้อยไปด้วย ทำให้พวกเรานึกขึ้นได้ เพราะได้ฟังท่านจนเพลิดเพลินจนลืมว่าพวกเรามาตามลูกกวาง เสียงท่านสั่งว่า "ขอให้ประสกนำไปเลี้ยงดูมันให้ดีเถิดสงสารมันกำพร้าแม่ ถ้าอยู่ในป่าก็คงเป็นเหยื่อของสัตว์ที่ดุร้ายไม่มีโอกาสจะรอดพ้นไปได้ โน่น มันแอบอยู่ข้างพุ่มไม้" พลางท่านก็ชี้มือเตีย ๆ เรามองตามทางทิศทางที่ท่านชี้ก็มองเห็นพุ่มไม้สั่นผิดปกติ จึงนึกรู้ว่าลูกกวางคงจะทิ้งใบไม้กินอยู่ข้างหลัง แต่แล้วก็ได้ยินพระธุดงค์ท่านบอกว่า "เพียงใช้คนสองคนไล่ต้อนมันก็จะตามออกมา" หลวงชาญฯ ได้ให้พลทหารสองคนเข้าไปต้อนลูกกวางตัวน้อยสกัดหน้าและสกัดหลังมันก็ออกมาแต่โดยดีคล้ายสัตว์ที่เลี้ยงไว้เชื่อง ๆ ไม่ตื่นกลัวไม่ตกใจ เมื่อเห็นแล้วเกิดเพิ่มความสงสารและเอ็นดูยิ่งขึ้นและเป็นที่น่าประหลาดมหัศจรรย์ยิ่งนัก ที่สัตว์ป่าเกิดเชื่องในระยะเวลาสั้นรวดเร็วเช่นนี้เมื่อแรก ๆ ต่างก็พากันคิดว่าเนื้อลูกกวางอ่อนนั้นจะเป็นอาหารที่โอชารสยิ่งในมื้อต่อไปนั้น บัดนี้ไม่มีใครในหมู่พวกเราคิดเสียแล้ว มีแต่ความสงสารเวทนา ต่างก็เข้าไปลูบหน้าลูบหลังลูบหัวด้วยความเอ็นดู เมื่อได้นมัสการลาพระธุดงค์มาค่ายที่พักแล้ว เราก็เห็นพวกลูกหาบที่อาสามาทำครัวกำลังชำแหละเนื้อแม่กวางออกเป็นชิ้น ๆ และแผ่ออกเป็นแผ่นใส่เกลือตากแดดทำเค็ม และที่เหลือพวกเครื่องในก็หุงต้มปรุงอาหารทั้งผัดเผ็ดและแกงเนื้อกวาง ปิ้งย่างทาเกลือพริกไทย ถ้าเป็นเวลาปกติแล้วอาหารเนื้อกวางมื้อนั้น

จะต้องอร่อยมาก คงจะทานได้มากกว่ายามปกติธรรมดา แต่หลังจากได้พบกับพระภิกษุธุดงค์แล้วความรู้สึกของหลวงชาญชิงชัยกลับตรงกันข้ามมิได้ยินดียินร้ายภาคภูมิใจในอาหารที่ยิงได้โดยฝีมือของตนเลย หวนแต่คิดถึงแม่กวางที่เป็นเหยื่อกระสุนล้มลงตาย และเห็นแม่กวางใช้เท้าหน้าดันก้นลูกกวางน้อยให้หนีตามสัญชาติญาณของสัตว์ที่รักลูกกลัวภัยที่จะเกิดแก่ลูกของตัวก่อนตัวเองจะถูกยิงตาย เมื่อคิดแล้วก็ยิ่งเศร้า อาหารเนื้อกวางมื้อนั้นหลวงชาญฯ กลับกินไม่ลง ต้องสั่งให้เอาสะเบียงที่ติดมาจากกรุงเทพฯออกมากินแทนไม่แตะต้องเนื้อกวาง ทำให้เป็นที่แปลกใจเพื่อนฝูงเป็นอันมาก หลังอาหารแล้วหลวงชาญฯ ได้ปรึกษาหารือกับหมู่เพื่อนว่า ตนเองมีความเห็นว่าอยากจะกลับก่อนกำหนดเวลาที่ตั้งใจไว้เดิม แม้จะยังมีเวลาเหลืออยู่อีกหลายวันก็ตาม อยากจะใช้เวลาของชีวิตให้หมดเปลืองไปโดยทำประโยชน์สร้างความดี ไม่ขอแตะต้องความชั่วต่อไป หลวงชาญฯ เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของเพื่อนฝูงทั่ว ๆ ไป เป็นผู้ที่ออกค่าใช้จ่ายตลอดทั้งค่าพาหนะการเดินทางทั้งอาหารการกินสำหรับการออกมาล่าสัตว์ในป่าครั้งนี้ โดยไม่ยอมให้เพื่อนฝูงช่วยจับจ่ายให้เดือดร้อนเป็นผู้มีใจคอกว้างขวาง เมื่อหลวงชาญฯ มีความประสงค์จะกลับก็ไม่มีเพื่อนฝูงคนใดขัดข้องหรือห้ามปราม เพราะทุกคนก็ได้ยินได้ฟังได้เห็นเหตุการณ์ตลอดมาแล้วจึงตกลงจะกลับ ก่อนอื่นหลวงชาญฯ ได้ชวนเพื่อน ๆ ไปสนทนาหาความรู้จากพระภิกษุธุดงค์ และรุ่งขึ้นก็จะนำอาหารไปถวายท่าน เพื่อจะได้กราบลาท่านกลับกรุงเทพฯ ในวันนั้น พร้อมทั้งจะแจ้งให้ท่านทราบว่าพวกเราตัดสินใจหยุดการทำบาปล่าสัตว์แล้ว และจะกลับกรุงเทพฯ เร็วกว่ากำหนด แต่เมื่อชวนกันมาถึงที่พระธุดงค์ปักกลดพักก็ไม่ปรากฏว่ามีกลดหรือมีอะไรเหลือร่องรอยทิ้งไว้เป็นเครื่องหมายว่าเคยมีพระภิกษุมาพักแรมอยู่เลย ที่แถวนั้นคงมีเถาวัลย์ขึ้นมาเกะกะ พวกเราคิดว่าคงหลงทาง แต่ทุกคนบอกว่าจำได้ไม่ผิด และที่ตรงนี้แหละที่พระท่านมานั่งสนทนาด้วย และโน่นพุ่มไม้ที่ลูกกวางซ่อนตัวอยู่ข้างหลังก็ยังจำได้สด ๆ ร้อน ๆ ระยะห่างกันไม่กี่ชั่วโมง เราต่างก็อัศจรรย์ที่ในบริเวณเขตที่นี้ ตอนสายยังมีพระธุดงค์ปักกลด อยู่มาเมื่อบ่าย ๆ ก็หายไป แต่เมื่อได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วเหมือนไม่เคยมีมนุษย์เข้ามาใกล้บริเวณนี้เลย พวกเราที่ไปจากกรุงเทพฯ ๗ คน พร้อมทั้งทหารรับใช้ประจำตัว และทั้งผู้นำทางจากเมืองกาญจนบุรีอีก ๘ คนงงไปตามกัน ต่างลงความเห็นไปคนละทาง

หลังจากพวกเรานักล่าสัตว์หรือพวกรังแกสัตว์ เราได้ตั้งชื่อป่าให้เป็นอนุสรณ์แก่พระภิกษุธุดงค์ชราแก่พวกเราเสียใหม่ว่า "ป่าดงบาป" เพื่อจะได้มีความละอายแก่ใจและเป็นเครื่องเตือนใจที่เป็นมนุษย์ผู้เจริญแล้วแต่ชอบเบียดเบียนชีวิตสัตว์ป่า ซึ่งมันอยู่ในถิ่นที่แดนดงพงไพรไม่เคยทำความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์เลย พวกเราจากกรุงเทพ ฯ ส่วนมากรับว่าได้ถวายการที่จะไม่มาล่าทำลายสัตว์ป่าตลอดไป ต่อมาแม้จะมีพวกพรานอาชีพมาส่งข่าวถึงบ้านว่า เวลานี้มีพวกกระทิงหรือมีฝูงวัวแดงชุกชุมเป็นฝูง หลวงชาญชิงชัยก็ไม่สนใจต่อไป

อันชีวิตของมนุษย์ในโลกเรานี้ไม่มีอะไรยั่งยืนแน่นอน ความทุกข์เป็นของคู่กับชีวิต ไม่ว่าผู้นั้นจะมีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่เพียงไรหรือเป็นผู้มั่งคั่งทรัพย์สินมหาศาลเมื่อยังมีจิตใจเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาไม่มีใครหนีความทุกข์พ้นไปได้ สิ่งนั้นก็คือเวลาที่จะสูญเสียสิ่งที่หวงแหนและรักบูชาอันมีบิดามารดาบุตรและธิดาที่รักยิ่ง และสามีภรรยาอันเป็นยอดแห่งความรักและความสงสาร เมื่อมีมากเพียงไรความทุกข์ก็เพิ่มทวีหนักยิ่งขึ้น เช่นหลวงชาญชิงชัยต้องสูญเสียภรรยาที่รักยิ่ง หลังจากกลับจากล่าสัตว์ที่เมืองกาญจนบุรีไม่ทันถึงขวบปี แม้จะมั่งมีเงินทองมากมาย แต่ก็ไม่สามารถจะเลือกเปลี่ยนกับชีวิตของภรรยาซึ่งกำลังสาวกำลังสวย ทั้งเพียบพร้อมคุณสมบัติของสตรีเป็นที่รักใคร่ของผู้คนในบ้านและผู้ที่คุ้นเคย เป็นแม่บ้านที่ให้ความอบอุ่นแก่สามีตลอดมา สิ่งที่กระทบกระเทือนใจหลวงชาญชิงชัยมากที่สุดคือ ก่อนเวลาภรรยาที่รักจะสิ้นลมได้เกาะมือร้องไห้วิงวอนฝากลูกว่า "คุณขา น้องขุญน้อย ถ้าน้องจากไปแล้วขอให้คุณดูแลลูกเราให้ดีนะคะ น้องเป็นห่วงมากเพราะจะต้องกำพร้าแม่แต่เล็ก ขอให้คุณสงสารลูกให้มาก ๆ เพื่อเห็นแก่น้องซึ่งจงรักภักดีต่อคุณตลอดมาจนสิ้นชีวิต หลวงชาญ ฯ กุมมือภรรยาด้วยแสนจะสงสารและอดกลั้นน้ำตาไม่ได้ ปลอบว่า "น้องไม่ต้องเป็นห่วงลูก ชีวิตของพี่ก็คือลูกและพี่จะทำทุกสิ่งเพื่อลูก" หล่อนถอนหายใจอย่างโล่งอก พลางเรียกหญิงพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นลูกเรียงพี่เรียงน้องเข้ามาแล้วก็พูดว่า "พี่ชมขา น้องฝากหลานด้วยนะคะ บุญของน้องน้อยไม่ได้อยู่กับลูกจนโต" นางสาวชมผู้มีรูปร่างไม่งามนักแต่จิตใจงาม เคยเป็นครูมาก่อน หากแต่รักหลานชายจึงละทิ้งอาชีพครูมาอาสาเป็นพี่เลี้ยงให้ลูกของน้องสาวตลอด

มา เมื่อได้ยินน้องสาวพูดเช่นนั้นก็สงสารร้องไห้แล้วบอกว่า "น้องอย่าได้เป็นห่วงตาแดงเลย พี่ก็รักแกยิ่งชีวิต ในชาตินี้พี่จะไม่ยอมห่างตาแดงเลย จนกว่าแกจะบรรลุนิติภาวะ ขอน้องจงวางใจพี่เถิด น้องอย่าคิดไปก่อนไข้ ทานยารักษาตัวให้ดีไม่ช้าก็คงหายปกติ จะได้เป็นที่พึ่งแก่ลูกต่อไป" เธอฝืนยิ้มทั้งน้ำตาแล้วพูดว่า "พี่ปลอบใจน้องเพราะสงสาร แต่น้องรู้ตัวดีว่าน้องหมดบุญเพียงแค่นี้ ถ้าชาติหน้ามีขอให้น้องได้พบพี่อีก พี่ดีต่อน้องมากเหลือเกิน" ต่อมาไม่ช้าเธอก็หมดลม ในท่ามกลางความเศร้าโศกของสามีและญาติพี่น้อง เธอผู้งามพร้อมที่กุลสตรีพึงจะมี วิญญาณได้จากร่างไปแล้วทิ้งไว้ซึ่งความอาลัยรักแก่หลวงชาญชิงชัยให้รับความทุกข์อย่างหนัก หลวงชาญฯ เศร้าโศกแทบจะไม่กินไม่นอน หลังจากภรรยาได้จากไปมีแต่ความเศร้าโศกเสียใจไม่สร่าง ทุกคนทั้งเพื่อนฝูงกลัวหลวงชาญฯ จะล้มป่วย จึงช่วยกันปลอบโยนให้หายเศร้า เพราะหลวงชาญฯ แกหมดอาลัยในชีวิต เพื่อนฝูงญาติพี่น้องทุกคนต่างก็เห็นใจสงสารชีวิตรักของสามีภรรยาคู่นี้เป็นคู่ผัวเมียที่ควรยกย่องสรรเสริญเป็นตัวอย่างที่ดีในการครองเรือน แม้หลวงชาญฯ จะเป็นนายทหารจิตใจเข้มแข็งเป็นลูกผู้ชายเต็มตัว แต่ก็ต้องอ่อนแอในชีวิตรักให้แก่ภรรยา แต่เพื่อเห็นแก่บุตรชายเล็ก ๆ ตาดำ ๆ อายุยังไม่ครบ ๔ ขวบต้องกำพร้าแม่ คุณหลวงก็ต้องจำใจหักห้ามความเศร้าโศกอาลัยเพื่ออนาคตของบุตรต่อไป

โลกนี้มีสิ่งแปลก ๆ ไม่แน่นอน จะเป็นหญิงหรือชายที่รักใคร่อาลัยคู่ชีวิตที่ตายจากไปมากมาย ถึงกับหมดอาลัยใยดีต่อชีวิตจะอยู่เป็นคนต่อไป อยากจะตายตามไปอยู่ด้วยร่วมทุกข์สุขกันในเมืองผี มิได้นึกถึงว่าทุกสิ่งจะต้องแตกดับเมื่อถึงกาลเวลา แต่ผู้ที่รักมากอาลัยมากมักจะอยู่เป็นหม้ายเป็นโสดไม่ได้นานก็ต้องมีคู่ครองใหม่ เห็นจะทนความเปล่าเปลี่ยวว้าเหว่ไม่ไหว จึงต้องการคนปลอบใจก็ได้ หรืออาจจะเป็นเพราะผู้ที่รักใคร่ได้แสดงกิริยาอาลัยภรรยาอย่างชีวิตจิตใจเช่นนี้ ย่อมทำให้เพศตรงข้ามเห็นใจและสนใจในความจงรักภักดีก็ได้

หลวงชาญชิงชัยก็เช่นเดียวกัน หลังจากศรีภรรยาจากไปก็เศร้าโศกอาลัยคู่ชีวิตมากมาย พร่ำรำพันถึงคุณงามความดีของคู่ทุกข์คู่สุขได้ไม่นาน ก็เกิดชอบพอรักใคร่กับหญิงสาวผู้หนึ่ง ที่สุดก็ตกลงอยู่ร่วมชีวิตกันแทนภรรยาที่จากไป หญิงสาวผู้นี้มี

ชื่อว่า ปิ่นแก้ว ภรรยาคนใหม่ของหลวงชาญฯ นั้นมีญาติพี่น้องมากผิดกับภรรยาเก่าซึ่งไม่ค่อยจะมีพี่น้องมากนัก

ครั้งแรก ๆ มาอยู่บ้าน ก็แสดงกิริยาท่าทางเป็นคนอ่อนหวานเป็นคนชอบเด็กและรักใคร่บุตรชายของสามีเสมือนบุตรของตัวเอง ทำให้หลวงชาญชิงชัยค่อยหายเศร้าลงไปมาก และเห็นความปรองดองในครอบครัวนั้นราบรื่นก็มีความพอใจ ส่วนนางสาวชมผู้เป็นพี่เลี้ยงมาแต่อ้อนแต่ออกนั้นก็ไม่ค่อยไว้ใจแม่เลี้ยงของหลานมากนักคอยระวังอยู่เสมอ ก่อนที่จะได้ภรรยาใหม่ หลวงชาญฯ มักจะนำบุตรชายที่น่ารักไปนอนด้วย ก่อนจะนอนสั่งสอนฝึกให้ไหว้พระและสวดมนต์เป็นประจำทุกคืน ภายหลังเมื่อได้ภรรยาสาวมาอยู่ด้วยก็ให้บุตรชายไปนอนกับนางสาวชมพี่เลี้ยง นอกจากจะเป็นวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำก็จะนำบุตรชายและตนเองไปนอนในห้องพระเฉพาะสองพ่อลูก เพื่อจะได้ทดสอบการท่องบ่นไหว้พระสวดมนต์

มนุษย์เราเกิดมาในโลกนี้ยังเป็นมนุษย์ปุถุชน ยังหนาด้วยกิเลสตัณหา ยังอยู่ในภพที่มีกลางคืนมีกลางวัน ย่อมอยู่ในวงจรเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบสิ้น ย่อมจะหาความสุขความสบายที่แท้จริงไม่ได้ มีอุปสรรคปัญหาจะต้องคอยแก้ไขอยู่ตลอดเวลา ผู้ใดประกอบความดีหรือประกอบกรรมทำชั่วย่อมจะได้ประสบกับกรรมอันนั้นหนีไม่พ้น หลวงชาญชิงชัยเมื่อได้อยู่กับภรรยาใหม่ได้ประมาณขวบปี ก็เกิดป่วยเป็นโรคตา เจ็บปวดร้ายแรงขึ้น แม้จะพยายามหาหมอมีความชำนาญในทางตาที่มีชื่อเสียงในเมืองไทย ทั้งหมอฝรั่งหรือหมอจีน ไทย ที่สุดก็หมอแขกที่อยู่เชิงสะพานเหล็กบน ซึ่งมีคนไปรักษากันมากมาย แต่ก็ไม่สามารถรักษาหลวงชาญฯ ให้หายได้ ดวงตาก็ค่อย ๆ มัวลงจนเห็นลาง ๆ ที่สุดก็มองอะไรไม่เห็น เพื่อนฝูงที่เคยไปล่าสัตว์ด้วยกันมีความสงสาร แต่ก็ไม่สามารถจะช่วยอะไรได้ แต่ก็อดนึกไปในทางอกุศลไม่ได้ว่านี่คือผลกรรมที่ตามสนอง ที่ได้ทำร้ายสัตว์ป่ามาก่อน แต่ก็อาจเป็นอุปาทานนึกคิดเหตุบังเอิญก็ได้ เพราะเป็นการเดาโดยไม่มีเหตุผล สมัยนั้นยังไม่มีการผ่าตัดตาและยังไม่มีการเปลี่ยนลูกนัยน์ตาเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ หมอลงความเห็นว่าเป็นต้อหิน ไม่มีทางรักษาแม้จะเสียเงินไปมาก แม้จะตั้งใจเดินทางไปทำการผ่าตัดในต่างประเทศก็คงไม่บังเกิดผล ที่สุดดวงตาของหลวง

ชาญ ฯ ก็มืดสนิททั้งสองข้าง เมื่อหลวงชาญ ฯ ตาบอดเหตุการณ์ในบ้านก็เปลี่ยนแปลงไปมาก การดูแลบ้านช่องก็ตกอยู่ในอำนาจของภรรยาคนใหม่ผู้ถือสิทธิ์ คนใช้ในบ้านที่เคยได้รับความกรุณาจากคุณหลวงและคุณนายคนเก่าร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา ก็เริ่มจะได้รับความไม่สบายใจ เพราะถูกบีบคั้นจากคุณนายคนใหม่ ใครที่เข้าหาประจบคุณนายคนใหม่ก็รอดตัวได้รับความสบายไป ถ้าใครแข็งข้อไม่ยอมอ่อนน้อมก็ถูกใช้งานตลอดเวลา ถ้าทนไม่ไหวออกไปคุณนายก็หาคนมาแทน ไม่สนใจว่าคนนั้นจะอยู่มานานมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่รักใคร่ไว้วางใจคุณหลวงคุณนายคนก่อน ถ้าคนไหนไม่เข้าประจบคุณนายคนใหม่แล้ว ก็อยู่ต่อไปในบ้านไม่ได้ หลังจากคุณหลวงเสียตาทั้งสองข้างแล้วภายในบ้านก็ยุ่นป่วน เพราะคุณนายคนใหม่ถือระบบว่าใช้เงิน ไม่ได้ใช้คน หรือตรงกับเงินคืองานในยุคปัจจุบันนี้ ส่วนคุณนายคนเก่านั้นใช้คนไม่ได้ถือว่าใช้เงิน ฉะนั้นคนในบ้านทุกคนต่างก็มีความเคารพบูชาน้ำใจ แม้ว่าสังขารร่างกายแตกดับสูญสิ้นไปแล้ว แต่ความดีของคุณนายคนเก่ายังจารึกอยู่ในความรู้สึกของคนในบ้านทุกคนผู้ที่อยู่เก่าแก่ตลอดมา เมื่อมาถูกคุณนายคนใหม่มีจิตใจตรงกันข้ามกับนายคนเก่าแล้ว ก็ต้องทำให้คนเหล่านั้นต้องร้องไห้นึกถึงคุณความดีของคุณนายคนเก่าผู้มีพระคุณ ตั้งใจจะเป็นที่พึ่งฝากผีฝากไข้กับคุณหลวงและคุณนาย แต่คุณนายบุญน้อยต้องจากไปเสียก่อน จะพึ่งคุณหลวงผู้มีจิตใจเป็นธรรมท่านก็เสียตาทั้งสองข้าง ไม่สามารถจะมองเห็นเหตุการณ์ในบ้านว่าทุกคนได้รับความเดือดร้อนเพียงไร เพราะคุณนายคนใหม่ผู้ใกล้ชิดกับคุณหลวงคอยแต่จะรายงานเหตุการณ์ในบ้านไปในทางดีตลอดเวลา ความยุ่นป่วนในบ้านคุณหลวงจึงไม่มีโอกาสจะได้รู้ความจริง แต่ไม่ช้าในบ้านของคุณหลวงชาญ ฯ ก็มีพวกญาติของคุณนายคนใหม่มาอยู่ร่วมร่มไม้ชายคาด้วยสองคน ท่าทางเป็นนักเลงหัวไม้ไม่น่าไว้ใจทั้งที่คุณหลวงไม่รู้เรื่องอะไรเลย มีทั้งพี่ชายพี่สะใภ้และน้องชายของพี่สะใภ้มารวมอยู่ด้วยคนในบ้านไม่มีใครกล้าที่จะไปฟ้องคุณหลวง เพราะเกรงอำนาจของคุณนายปิ่นแก้ว ฉะนั้นภายในบ้านก็เปลี่ยนแปลง หนูแดงบุตรชายของคุณหลวงนั้นก็ไม่ค่อยจะมีโอกาสได้นอนกับคุณพ่อ เริ่มแต่คุณหลวงชาญ ฯ ป่วยโรคตา ตั้งแต่นั้นความสนิทสนมระหว่างพ่อกับลูกก็เหินห่าง เพราะคุณนายใหม่อ้างว่า คุณพ่อกำลังป่วยเจ็บตา ไม่อยากจะให้ไป

รบกวนจึงขอให้นอนกับพี่เลี้ยง คือนางสาวชมตลอดไป ส่วนคุณหลวงถามถึงลูกไม่เห็นเข้ามานานแล้วทำไมไม่มาหาพ่อบ้าง คุณนายคนใหม่ก็ตอบไปว่า "คุณแดงแกเห็นคุณพ่อเจ็บตาจึงไม่ยอมมานอนด้วย" แต่เมื่อคุณหลวงต้องการให้ลูกไปหา คุณนายใหม่ก็พาไปหาเสียเองโดยไม่ยอมให้พี่เลี้ยงเข้าไปด้วย แล้วก็ขู่เด็กไม่ให้พูดอะไรกับคุณพ่อมากไม่จะต้องโดนเฆี่ยนโดนหยิกขา เด็กอายุยังน้อย เคยอยู่ด้วยความสงบตลอดมาไม่เคยมีใครดุใครเฆี่ยนใครตีมาก่อน เมื่อถูกแม่เลี้ยงข่มขู่ก็กลัวไม่กล้าพูดอะไรกับคุณพ่อมาก เพราะเวลาอยู่กับคุณพ่อแม่เลี้ยงคอยคุมอยู่ด้วย ถ้าพูดมากไปก็ถูกแม่เลี้ยงถลึงตาจ้องเหมือนจะกินเลือดกินเนื้อ ทำให้เด็กกลัวไม่กล้าพูดอะไรต่อไป ตัวคุณหลวงก็มีความรู้สึกเหมือนกันว่า เริ่มแต่ตามองไม่เห็นภายในบ้านรู้สึกว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็ยังคิดไม่ออกว่าจะแก้ไขอย่างไรต่อไป คิดถึงเวรกรรมที่ได้ไปล่าสัตว์ที่ป่าเมืองกาญจนบุรีครั้งนั้นแล้วก็เศร้าใจที่ได้ทำลายแม่กวาง......... แล้วก็นึกถึงลูกกวางที่ได้นำมาจากป่าเมืองกาญจนบุรีมาเลี้ยงไว้ในบ้าน ปรนปรืออย่างดีอาหารการกินผักหญ้าให้สมกับที่เป็นสัตว์ที่น่าสงสารต้องกำพร้าแม่ แต่เมื่อตาบอดแล้วกลัวการเลี้ยงดูลูกกวางจะไม่สมบูรณ์ ก็ได้กำชับคนให้ดูแลเลี้ยงดูให้เอาใจใส่ให้มากอย่าได้ให้ลูกกวางลำบากอดอยาก และก็ต้องมาหวนนึกถึงบุตรชายผู้ต้องกำพร้าแม่เช่นเดียวกัน หลวงชาญฯ ยิ่งคิดก็ยิ่งเศร้าใจมากขึ้น มันเหมือนชะตาชีวิตของตนกำลังตกอยู่ในอำนาจลี้ลับ ยิ่งคิดพิจารณาดูก็ยิ่งเห็นตามกฎแห่งกรรม สิ่งใดที่ตนได้ทำไว้กำลังติดตามมาสนอง เช่นการยิงลูกตาของแม่กวางถึงแก่ความตาย เพราะอารมณ์สนุกสนานเป็นความพอใจคิดว่าเป็นความสุขที่ได้ออกล่าสัตว์ แต่บัดนี้กรรมได้ตามสนองทำให้ตาบอดทั้งสองข้าง เป็นการทรมานอย่างหนักหากจะตายไปเสียจากโลกนี้ยังจะดีกว่า การฆ่าแม่กวางทำให้ลูกกวางกำพร้าแม่ แต่บุตรชายผู้ยังไม่รู้เดียงสาก็ต้องกำพร้ามารดาเช่นเดียวกัน

หลวงชาญฯ คิดสังหรณ์ในใจว่า ยังจะต้องมีอะไรที่ร้ายแรงเกิดขึ้นต่อไปอีกเพราะเป็นเวลาที่มรสุมกรรมได้เกิดขึ้นภายในครอบครัวแล้ว ความสุขสบายที่เคยรับเมื่อครั้งภรรยาคนแรกยังมีชีวิตอยู่ ดวงตายังแจ่มใสมองเห็นโลกด้วยความสดชื่น ซึ่งเวลานี้สลายไปหมดแล้ว เป็นเหตุการณ์ที่ผ่านไปเป็นอดีต วันเวลาไม่ย้อนหลังกลับมาใหม่ แต่

หลวงชาญชิงชัยเป็นเลือดทหาร แม้จะอยู่กลางมรสุมชีวิตกำลังชาตาตกก็ไม่ย่อท้ออึดพื้นทนต่อสู้ต่อไป ทรัพย์สินเงินทองมีคุณอนันต์จริง แต่บางเวลาก็ให้โทษมหันต์เหมือนกัน เช่นหลวงชาญ ฯ ก็ไม่สามารถจะนำทรัพย์สินเงินทองมาแก้ปัญหาชีวิตให้เป็นธรรม และทรัพย์สมบัตินี้แหละได้ก่อความยุ่งยากมาสู่ครอบครัว และได้นำความวิตกทุกข์ร้อนมาสู่หลวงชาญ ฯ ที่จะต้องแก้ไขชีวิตต่อไป ความปั่นป่วนในบ้าน คนใช้เก่าแก่ต่างพากันวิตกทุกข์ร้อนกลัวจะต้องถูกออกหรือไม่ก็ต้องลาออกเองเพราะทนไม่ไหว ถ้าคนไหนที่เข้าประจบกับคุณนายใหม่ก็มีโอกาสดีที่ไม่ได้รับการกระทบกระเทือน คนที่คุณนายใหม่โปรดปรานมากก็คือ นายบุญมี ซึ่งเป็นผู้ที่คุณหลวงเคยรักใคร่ไว้เนื้อเชื่อใจว่าเป็นคนซื่อตรงมีความจงรักภักดี ทั้งพ่อแม่ก็เป็นคนเก่าแก่อยู่มากับตระกูลนี้ได้รับความอุปการะดีตลอดมา การที่นายบุญมีเข้ากับคุณนายใหม่จนโปรดปรานไว้เนื้อเชื่อใจครั้งนี้ทำให้คนเก่าแก่ในบ้านนินทาแช่งด่าว่าไม่รู้จักบุญคุณข้าวแดงแกงร้อนผ่าเหล่าผ่ากอ ทำให้เสียชื่อถึงพ่อแม่ แต่นายบุญมีก็ไม่ได้สนใจที่มีผู้คนกล่าวร้ายเสียดสีนินทา จึงทำเป็นทองไม่รู้ร้อน และก็ยังเป็นที่รับใช้ใกล้ชิดสนิทกับคุณหลวงชาญ ฯ ตลอดไป แต่ก็มีเหตุประหลาดอยู่ ๆ คุณนายใหม่ก็แสดงกิริยาวาจาอ่อนหวานเปลี่ยนจากดุดัน คนใช้เก่าแก่ที่กลัวจะต้องถูกออกก็ค่อยหายวิตกทุกข์ร้อน เพราะนิสัยคุณนายเปลี่ยนเป็นคนใจดีอย่างกระทันหัน

วันหนึ่งหลวงชาญ ฯ ได้ขอร้องให้ผมผู้เป็นเพื่อนรักใคร่ไว้ใจกับทนายประจำตระกูลเก่าแก่ เข้าพบในห้องส่วนตัวจะปรึกษาหารือเป็นความลับถึงอนาคตของบุตรชายและจะทำพินัยกรรมเสียให้เสร็จเรียบร้อย ตอนหนึ่งหลวงชาญ ฯ ประสงค์จะให้ทนายประจำตระกูลช่วยพิมพ์ลายมือบุตรชายไว้เป็นหลักฐานทั้งสองมือ ๑๐ นิ้ว เพราะลายมือสิ่งเดียวที่ไม่เปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งใบพินัยกรรมด้วย และจะหาโอกาสให้นางสาวชมพี่เลี้ยงนำบุตรชายไปที่บ้านทนายและขอร้องให้ผมช่วยลงนามเป็นพยานด้วย เพราะตัวแกก็ตาบอดพิการมองอะไรไม่เห็น อยากจะป้องกันทรัพย์สินเสียให้เรียบร้อย กลัวทรัพย์สมบัติมากมายนั้นจะเป็นภัยแก่บุตรชายที่อายุยังน้อย เมื่อเวลาตายจะได้หลับตาตายได้อย่างสงบ จากนั้นจะขอร้องนายทหารผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาช่วยลงนามเป็นพยานในพินัยกรรม ส่วนคุณนายปิ่นแก้วภรรยาคนใหม่ก็จะให้เป็นเบี้ยเลี้ยงชีพตลอดไป ทุกอย่าง

จะต้องเป็นความลับโดยเฉพาะ และขอร้องให้ทนายความประจำตระกูลไปจัดการร่างพินัย-กรรมที่บอกให้เรียบร้อย ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้มันไม่มีอะไรแน่นอน โดยเฉพาะผู้ที่ตกอยู่ในชะตากรรมมรสุมแห่งชีวิตอย่างหลวงชาญชิงชัย ที่เรียกว่ายามซวยและเหตุการณ์ต่างที่คิดไว้ดีแล้วก็ย่อมจะผันแปรไปได้อย่างไม่ได้นึกถึงมาก่อนเลย หลังจากตกลงเรื่องพินัยกรรม ทนายประจำตระกูลรับว่าจะร่างมาให้เร็วที่สุด พอกลับไปถึงบ้านเข้าห้องน้ำเกิดเป็นลมถึงแก่กรรมอย่างปัจจุบันทันด่วน (สมัยนี้ก็คงเป็นโรคหัวใจวาย) พินัยกรรมยังไม่ทันร่าง และต่อมาผมก็ได้เลื่อนยศเป็นนายพันตรีและมีคำสั่งทางราชการให้ย้ายไปประจำหัวเมือง ผมได้ประวิงไว้เพื่อจะให้การทำพินัยกรรมของหลวงชาญฯ สำเร็จเรียบร้อยเสียก่อนจึงจะออกเดินทางภายหลัง แต่โชคได้เล่นตลกกับหลวงชาญฯ ที่คอยจ้องที่จะทำลายความหวังในชีวิตเสียทุกสิ่ง เหตุก็เพราะหลังจากทนายประจำตระกูลถึงแก่กรรมลงได้เพียงสองวัน บุตรชายกับนางสาวชมพี่เลี้ยงก็หายไปจากบ้านโดยไม่ทิ้งร่องรอยไว้ให้ตามหา ซ้ำลูกกวางที่เลี้ยงอยู่ในคอกอย่างดีตลอดมา เมื่อเช้าวันบุตรหายก็นอนตายตัวแข็งไม่มีใครรู้สาเหตุที่เจ้าลูกกวางตัวนั้นเป็นอะไรตาย หลวงชาญฯ มีความรักความอาลัยบุตรชายมาก ได้สั่งให้คนไปเที่ยวติดตามหาทั่วทุกหนทุกแห่งก็มิได้ทราบข่าวจึงทำให้หลวงชาญฯ คิดถึงบุตรชายไม่เป็นอันกินอันนอน คนเราอยู่ในระยะโชคร้าย ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดีกลายเป็นร้ายไปหมด ทำให้หลวงชาญฯ ต้องต่อสู้กับเหตุการณ์เกือบจะเป็นโรคเส้นประสาท อยากจะตะโกนท้าโชคชะตาร้ายที่คอยทำลายทุกสิ่งทุกอย่างมิได้สร่างซาตลอดเวลา ความอดทน กำลังความรู้สึกของมนุษย์อาจจะสุดขีดเท่าที่ปุถุชนธรรมดาจะทนได้ หัวใจเหี่ยวแห้งหมดอาลัยใยดีต่อชีวิต หลวงชาญฯ กำลังจะสุดขีดที่จะอดทนต่อไป ที่สุดเมื่อทนไม่ไหวก็ต้องเข้าโรงพยาบาลประสาท หรือไม่ก็คิดจะระเบิดสมองตัวเอง หรือไม่ก็กินยาให้หลับไม่รู้จักตื่น เพื่อให้พ้นทุกข์ไปเสียทีเบื่อหน่ายที่จะมีชีวิตต่อสู้กับวิบากกรรมต่อไป หมดความอาลัยใยดีคล้ายคนที่ไม่มีหัวใจ คืนนั้นตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไรดี นอนไม่หลับมาหลายคืนแล้ว ทั้งอาหารก็กินไม่ลง คืนนั้นฝันว่าเผลอตัวเคลิ้ม ๆ ไป ฝันว่าหลวงพ่อพระภิกษุธุดงค์ที่พบในป่าเมืองกาญจนบุรีมายืนยิ้มแล้วพูดว่า "ประสก อย่าไปคิดสั้นต้องต่อสู้ต่อไปอย่าย่อท้อ การคิดทำลายตัวเองมัน

เป็นวิธีของคนขี้ขลาดเขลา พระไม่สรรเสริญ ยังมีบาปติดตัวไซ่จะหนีพ้นความทุกข์ก็หาไม่ ยังต้องไปเสวยทุกข์หนักยิ่งไม่มีที่สิ้นสุด" ในฝันหลวงชาญฯ ถามพระภิกษุชราว่า "ทำอย่างไรเล่าผมจะทนแบกทุกข์ไม่ไหวอยู่แล้ว อยากจะหนีให้พ้น มันทรมานใจเหลือเกิน" ภิกษุชรามองดูด้วยสายตาเอ็นดูสงสารแล้วพูดว่า "อาตมาจะแนะทางให้ว่า โลกมนุษย์นี้ไม่มีอะไรดับทุกข์ได้จริงจัง และก็ไม่มีใครช่วยแบ่งทุกข์เราได้ ตัวเราต้องช่วยตัวเราเอง ตัวต้องเป็นที่พึ่งตัวเอง ปล่อยทุกข์เสียอย่าแบกไว้" หลวงชาญฯ ยังไม่เข้าใจจึงถามว่า "หลวงพ่อจะให้ผมปฏิบัติอย่างไร ผมปัญญาน้อยไม่เข้าใจกรุณาแจ้งด้วยปล่อยอย่างไร" ในฝันหลวงพ่อท่านหัวเราะแล้วพูดว่า "ความทุกข์ของประสกเกิดขึ้นในความรู้สึกทางใจที่ถืออย่างแน่นแฟ้นแน่นอนจริงจังว่าเป็นแก่นสาร แต่ทางพระท่านไม่มีอะไรแน่นอนจริงจังเป็นแก่นสาร ฉะนั้นความทุกข์เราก็อย่าถือเป็นจริงจังอะไร อย่ายึดถือเอาไว้วางมันเสียปล่อยมันไปจิตใจเราก็ว่างเปล่า องค์พระศาสดาของเราท่านให้พิจารณาดูศีลสมาธิปัญญา ทำจิตให้เป็นสมาธิแน่วแน่ ก็จะรู้แจ้งทั้งที่มาแห่งทุกข์ และที่จะดับทุกข์ให้สุดสิ้น ประสกจงใช้ปัญญาพิจารณาดูก็จะเกิดผล อาตมาเตือนมาแค่นี้ก็จะเป็นทางให้ประสกได้ช่องทางที่จะพิจารณาเองต่อไป" หลวงชาญฯ เล่าให้ฟังภายหลังว่า "เมื่อยกมือขึ้นนมัสการท่านก็พอดีตกใจตื่นเป็นเวลาย่ำรุ่ง คราวนี้รู้สึกจิตใจสดชื่นขึ้นได้ใช้สติปัญญาหาเหตุผลพิจารณาดูก็เห็นว่า ความทุกข์ความเสียใจ ความสบายใจความสุขหรือไม่สุขก็เกิดขึ้นในจิตภายในตัวเรานี้ก็ไม่เที่ยงแท้ ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่จีรังยั่งยืนคงที่ไม่มีแก่นสาร ไม่มีอำนาจใดจะบังคับสังขารให้พ้นจากแก่จากเจ็บ จากตาย จากทุกข์ แม้จะดิ้นรนแก้ไขอย่างไรก็ไม่สามารถให้พ้นทุกข์

มนุษย์ในโลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำมาแล้วทั้งสิ้น หลวงชาญซิงชัยแม้ว่าจักษุจะมืดมัว แต่จิตเกิดสว่างเห็นชีวิตที่แท้ด้วย ศีลสมาธิปัญญา ค่อยใช้สติปัญญาพิจารณา โชคร้ายที่เคยรบกวนจิตใจอยู่ตลอดมาก็สุดสิ้นลงด้วยอำนาจจิตที่ปล่อยไม่ยอมรับไว้ต่อไป ถึงคราวที่โชคจะสิ้นสุดก็มิใช่ด้วยอำนาจศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ หรืออำนาจทางไสยศาสตร์หรือดวงดาว หรือยศศักดิ์อำนาจทรัพย์สินเงินทองจะช่วยปัดเป่าให้คลายหายก็หาไม่ แท้จริงก็อยู่ในตัวเราเอง คือปฏิบัติ ศีลสมาธิปัญญา อำนาจจิต

เป็นพลังที่จะทำลายกองทุกข์ให้สุดสิ้นลงได้ ที่สุดหลวงชาญฯ ก็พ้นจากการคิดฆ่าตัวตาย จากความนึกคิดด้วยความกลุ้มใจในโชคชะตากรรมไม่มีทางออก ก็ได้ทำลายลงด้วยกระแสจิตแล้ว ผู้ใดรู้จักที่มาแห่งทุกข์ผู้นั้นเข้าถึงธรรมะ

หลังจากบุตรชายที่รักยิ่งของหลวงชาญฯ ได้หายไปจากบ้านแล้วในเวลานั้น ผมได้ย้ายจากกรุงเทพฯ ไปรับราชการในหน้าที่ใหม่ทางต่างจังหวัด เพราะการทำพินัย-กรรมยังไม่มีกำหนด ผมจะรออยู่กรุงเทพฯ ต่อไปก็ไม่ได้ ส่วนหลวงชาญฯ ต้องลาออกจากราชการ เพราะเป็นบุคคลทุพลภาพไม่สามารถจะปฏิบัติราชการตามปกติได้ต่อไป เมื่อพูดถึงภายในบ้านของหลวงชาญฯ หลังจากที่นางสาวชมพี่เลี้ยงกับบุตรชายหายไปจากบ้านแล้ว คุณนายปิ่นแก้วภรรยาคนใหม่ของหลวงชาญฯ ได้ขอให้หลวงชาญฯ จัดการขอหมายจับนางสาวชม ฐานลักพาเด็กหนี ยักยอกทรัพย์สินเงินทองไปด้วย แต่หลวงชาญฯ มีความรู้สึกสุขุม ได้พิจารณาดูเหตุผลตลอดนิสัยใจคอของนางสาวชม ซึ่งเคยเป็นญาติห่าง ๆ กับภรรยาเก่าว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงประพฤติดีมีศีลธรรม จึงเป็นที่รักใคร่ของคนในบ้านทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กผู้ใหญ่ เป็นผู้ที่เคยไว้วางใจได้ว่าจะไม่มีการทุจริตแฝงไว้ในเรื่องนี้ ทั้งเวลาออกจากบ้านก็ไม่ได้เอาทรัพย์สินเงินทองไปด้วย นอกจากสร้อยทองคำกับล็อกเก็ตรูปภรรยาเก่า มารดาของเด็กห้อยติดคอเพียงอันเดียวเท่านั้นที่มีราคา ฉะนั้นเมื่อภรรยาใหม่มาปรักปรำว่ายักยอกเงินทองลักทรัพย์ย่อมจะไม่เป็นธรรม จึงคิดว่าการพาบุตรชายออกจากบ้านไปคราวนี้คงจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในบ้าน ทำให้คับอกคับใจไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้จึงได้หลบหนีออกจากบ้าน คิดว่าในไม่ช้าคงจะกลับมาเอง ฉะนั้นจึงไม่เห็นด้วยกับภรรยาที่จะแจ้งความจับกุมนางสาวชมตามความประสงค์ของภรรยา จึงทำให้ภรรยาไม่พอใจยิ่งนัก เหตุการณ์ทางด้านจิตใจความคิดมากของหลวงชาญฯ ก็สงบลงไม่ฟุ้งซ่านกระวนกระวายเหมือนเดิมด้วยการควบคุมจิตอยู่ในความสงบ ด้วยอำนาจศีลสมาธิปัญญา ปฏิบัติในทางวิปัสสนา การเงินก็ไม่ขาดแคลน ความรู้สึกของหลวงชาญฯ มิได้นำเอาเรื่องอดีตมาคิดให้เกิดความเศร้าหมอง สำหรับบุตรชายก็คิดว่าคงจะไม่ต้องเป็นห่วงอะไรนัก เพราะไปกับพี่เลี้ยงที่มีคุณธรรมสูงย่อมจะช่วยปกปักรักษา ในบ้านมีคน

เก่า ๆ อยู่เพียง ๒ คนเท่านั้นคือ แม่นวล เคยเป็นแม่นมของหลวงชาญฯ มาก่อน เวลานั้นมีอายุเกือบ ๗๐ ปีแล้ว หลวงชาญฯ เคารพยกย่องแม่นมเหมือนมารดาตนไม่ยอมให้ใครดูหมิ่นเป็นอันขาด ฉะนั้นด้วยบารมีของหลวงชาญฯ แม่นมจึงอยู่ได้โดยภรรยาใหม่ของหลวงชาญฯ ไม่กล้าจะใช้อำนาจก้าวก่าย, จากนั้นก็ยังมีนายบุญมีเป็นเด็กที่เกิดที่โตในบ้าน และหลวงชาญก็ช่วยให้การศึกษาอย่างดี จึงเป็นคนเก่าของบ้านอีกคนหนึ่งที่คุณนายใหม่ให้ความสนิทสนมคอยเรียกใช้สอยอยู่เสมอมิได้ขาด เมื่อผมมาราชการที่กรุงเทพฯ ทุกครั้งผมจะไปเยี่ยมหลวงชาญฯ เพราะเป็นเพื่อนรักใคร่สนิทสนมกันมากและทั้งสงสารที่ตาของแกพิการ ระยะหลัง ๆ นี้เมื่อแกทราบว่าผมมาเยี่ยมก็ดีใจ ชอบเล่าแต่เรื่องทางธรรมะธรรมโมเปลี่ยนแปลงไปมาก ตลอดเวลาที่สนทนากันแกยังชักจูงให้ผมเข้าหาธรรมะ และสอนให้นั่งทำวิปัสสนากรรมฐานทำสมาธิ ไม่พูดถึงเหตุการณ์ภายในบ้านเลย ผมเองก็ไม่พยายามรื้อฟื้นอดีตมาพูดให้เป็นการสะเทือนใจ อยากจะให้แกลืม ๆ เหตุการณ์ที่เศร้าเสียใจไม่ให้แกนึกถึงตาที่มองไม่เห็นโลกภายนอก แต่มารู้สึกว่าแกแสดงกิริยาว่าไม่สนใจสิ่งใดทั้งหมดนอกจากธรรมะ เมื่อสนทนากับหลวงชาญฯ พอสมควรแล้วผมจึงเลยไปหาแม่นวลซึ่งบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งหลวงชาญฯ ปลูกให้อยู่โดยเฉพาะไม่มีใครไปรบกวน อาหารการกินสั่งไปจากโรงครัวใหญ่มิได้ให้อนาทรร้อนใจทั้งมีเงินเดือนใช้จ่ายซื้อหมากพลูไม่ขัดสน นับว่าหลวงชาญฯ เป็นผู้มีความกตัญญูผู้หนึ่ง เมื่อแม่นวลเห็นผมเข้า แกก็ดีอกดีใจ แม้อายุแกกำลังจะย่างเข้า ๗๐ ปีแล้ว หูก็ยังได้ยินดี ตายังแจ่มใสมองเห็นโดยไม่ต้องใช้แว่น ความทรงจำยังดีร่างกายยังแข็งแรงสมบูรณ์ เมื่อผมถามถึงทุกข์สุขแล้วก็ถามว่า "ยังไงภายในบ้านสงบสุขเรียบร้อยหรือนม" เมื่อผมถามถึงความสงบในบ้าน แม่นมของหลวงชาญฯ ก็ทำหน้าเบ้สั่นหัวแล้วพูดว่า "ถ้าดูภายนอกก็จะเห็นว่าสงบดีไม่มีอะไรผิดปกติ แต่ภายในซิท่านขา มันไม่สงบเหมือนภายนอก ในบ้านมันยุ่นบ่วนอยู่ตลอดเวลา" ผมจึงถามว่า "หลวงชาญฯ ไม่รู้บ้างหรือว่าบ้านไม่สงบเหมือนดังที่คิดที่รู้ นมไม่ได้บอกหรือ" เสียงแม่นมเป็นเสียงกระซิบว่า "โถคนตาพิการมองไม่เห็นอะไรอย่างนั้นแล้วสงสารอย่าให้ท่านรับรู้เลยค่ะ จะทำให้ท่านกลุ้มใจเปล่า ๆ ตาก็บอดมองไม่เห็น ถึงจะรู้ก็แก้ไขอะไรไม่ได้ ปล่อยให้คุณหลวงท่านเข้า

ใจไปในทางดีเพื่อจะได้สบายใจดีกว่า เพราะมันก็ไม่ร้ายแรงเกินที่จะทนได้" ผมต้องถอนหายใจสงสารเพื่อนรัก แล้วถามความเห็นของนางนวลแม่นมว่า "สำหรับคุณนายคนใหม่นมเห็นอย่างไรบ้างใจคอดีไหม เขาสวยมากนะ" นางนวลตอบว่า "จริงค่ะท่าน เขาสวย แต่สวยอย่างน่ากลัวใจคุแข็งกระด้าง เห็นคนมามากแล้ว พูดถึงน้ำใจแล้วสู้คุณนายเก่าของอิฉันไม่ได้หรอกท่านขา ท่านสวยอย่างนิ่มนวลอ่อนหวาน พูดจาไพเราะไม่ให้กระทบกระเทือนจิตใจใคร จะสั่งสอนสิ่งใดก็เป็นที่พอใจของผู้ฟังไม่รู้เบื่อ เป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้ว จะใช้จะไหว้วานใครก็พูดให้ชื่นใจ ใครรับใช้ก็เต็มใจทำ ถึงงานมากก็ไม่รู้จักเหนื่อยทำด้วยน้ำใจจริง ๆ ฟังเสียงแล้วหวานติดหูมีอารมณ์ดีตลอดเวลา พูดแล้วก็อดน้ำตาไหลคิดถึงท่านไม่ได้ ทุกคนในบ้านต้องการฝากผีฝากไข้อยู่กับท่านตลอดไป แต่ท่านด่วนจากไปสงสารท่านเหลือเกิน อายุสั้นทำบุญมาน้อย เจ้าประคุณเอ๋ย ท่านไม่เคยดูถูกคน อิฉันเห็นจะไม่ได้พบคนดี ๆ อย่างนี้อีกแล้ว ต่อนี้พบแต่คนเจ้าอารมณ์ เอาแต่ใจพูดจาหยาบคายดูถูกคน" พูดแล้วนางนวลก็เช็ดน้ำตาเมื่อได้รำพันถึงความดีของคุณนายเก่า ผมไม่รู้จะพูดอะไรได้ แต่ปลอบแกว่า "คุณนายเก่าท่านไปอยู่ที่สบายพ้นทุกข์ไปแล้วละนม" นางนวลตอบว่า "จริงค่ะ ท่านคงไปสู่ที่ดีนะคะ ยังอยู่แต่เราเท่านั้น ยังไม่รู้เมื่อไหร่จะตามท่านไป แม่ชมแกก็ดีดี ไม่น่าเลยที่จะพาคุณหนูหนีออกจากบ้านไป ทำให้เขาสงสัยว่าจะไปในทางไม่ดี ความจริงแกเป็นคนซื่อเป็นคนดี ไม่มีอะไรกับใครและแกก็รักคุณหนูอย่างชีวิตจิตใจ นี่จะพากันไปตกระกำลำบากที่ไหนก็ไม่มีใครรู้ คุณนายใหม่นี่ยุให้คุณหลวงไปแจ้งความประกาศให้ตำรวจตามจับตัว แต่คุณหลวงท่านไม่ยอมทำตาม"

ผมนั่งฟังแกระบายความรู้สึกออกมาอย่างเห็นใจแล้วพูดว่า "นมคิดถึงคุณแดงไหม" นางนวลรีบตอบว่า "โถ ทำไมจะไม่คิดถึงคะ แกช่างพูดน่าตาก็น่าเอ็นดู ทุกวันแม่ชมพาแกมาเล่นที่บ้านอิฉัน ชอบวิ่งไปหยิบโน่นโยนนี่ซนอย่างเด็ก ๆ ที่น่ารักน่าเอ็นดู ของเล่นยังอยู่ในห้องอิฉันอีกหลายชิ้น แกหายไปทำให้อิฉันต้องร้องไห้ กินข้าวกินปลาไม่ลงตั้ง ๒–๓ วันแน่ค่ะ เห็นของเล่นของแกแล้วก็อดคิดไม่ได้ต้องเอาไปเก็บซ่อน" ผมถามว่า "แล้วหลวงชาญฯ ล่ะ เมื่อรู้ว่าลูกหายรู้สึกอย่างไร" นางนวลตอบว่า "คุณ

หลวงท่านซึมไปหลายวันคงจะเสียใจมากแทบจะเป็นบ้า แต่ก็น่าเห็นใจท่าน ลูกหายไปทั้งคนจะไม่ให้คิดถึงอย่างไรได้" ผมถามแกว่า "เดี๋ยวนี้ล่ะ ความรู้สึกของนม" นางนวลตอบว่า "เดี๋ยวนี้คุณหลวงท่านเฉย ๆ ดูไม่ออกว่าท่านยังทุกข์หรือเปล่า ถ้าท่านหักใจได้ก็เป็นกุศลนะคะท่าน" ผมจึงพูดว่า "จริงนม คนเราถ้ามีความทุกข์หนักมากอย่างหลวงชาญ ฯ เมียก็ตายตาก็บอดลูกก็หาย มันกลุ้มจิตใจฟุ้งซ่าน ถ้าระงับไม่ไหวอัดไว้ เมื่อมันทนไม่ไหวมันถึงขีดสุดก็ต้องระเบิดออกมา อาจเสียสติเป็นบ้าเป็นหลังไป หรือไม่ก็ฆ่าตัวตายให้พ้นทุกข์ แต่นี่ระงับใจไว้ได้นับว่าเก่งมากเป็นบุญกุศลมาก" เมื่อผมพูดนางนวลก็ยกปลายผ้าแถบขึ้นซับน้ำตา แล้วพูดเสียงสะอื้นว่า "นี่ท่านยังไม่รู้ว่านับแต่ตาของท่านมองไม่เห็น ภายในบ้านช่องเปลี่ยนแปลงไปมาก อิฉันสงสารท่านเหลือเกิน แต่ไม่รู้จะช่วยท่านได้อย่างไร ได้แต่สวดมนต์อ้อนวอนทุกคืนก่อนนอนขอให้พระบันดาลให้เรื่องร้ายกลายเป็นดี ขอให้คุณหนูได้กลับมาอยู่บ้านอย่างเดิม ขอให้เหตุการณ์ภายในบ้านเข้าสู่ในสภาพเดิมทุกอย่าง" ผมเองก็อยากทราบว่าภายในบ้านหลวงชาญ ฯ มีอะไรบ้างที่ทำให้หญิงชรา ซึ่งเคยเป็นแม่นมเลี้ยงหลวงชาญ ฯ มาแต่อดีตเป็นทุกข์เป็นร้อนแทนมากมายเช่นนี้ จึงถามว่า "นมจะบอกได้ไหมว่าภายในบ้านมีอะไรผิดปกติไปบ้าง บางทีฉันอาจช่วยแก้ไขได้บ้าง" เสียงหญิงชราค่อยลงแล้วใช้มือป้องปากพูดเสียงกระซิบว่า "ท่านรู้แล้วก็เหยียบเสียนะคะ อย่าได้พูดไป คุณนายคนใหม่ที่มาอยู่นี่ก็หวังกอบโกย เจ้าบุญมีของเราเมื่อก่อนก็เห็นมันเป็นคนซื่อเป็นคนดี แต่เดี๋ยวนี้ไปเข้าพวกเขาเสียแล้ว ดูซิคะไม่น่าจะเป็นไปได้เลยคนดี ๆ แท้กลับระยำไปแล้ว เท็จจริงอะไรอิฉันไม่รับรองนะคะอ้ายพวกเด็กเขาไปแอบได้ยินคุณนายใหม่กับเจ้าบุญมีของเราซุบซิบปรึกษากัน เสียงคุณนายใหม่ว่า "พ่อมีต้องจัดการให้สำเร็จนะ แล้วเอาสร้อยกับล๊อกเก็ตมาด้วย ถ้ารับทำไม่ได้ฉันจะใช้คนอื่นไปทำ รับปากฉันได้ไหม" เสียงเจ้ามีพูดว่า "ได้ซีครับคุณนาย ขอเวลาผมหน่อยผมคิดว่าผมคนเดียวก็ทำได้ เรื่องนี้เป็นความลับคอขาดบาดตาย ควรรู้กันเพียงคุณนายกับผมเท่านั้น พอจะไว้ใจเป็นความลับได้ ถ้าให้รู้มากคนขึ้นไปมันก็ไม่เป็นความลับ ถ้ามันไม่ซื่อต่อเราคุณนายกับผมก็เข้ายิ้งเท่านั้น" เสียงคุณนายใหม่พูดว่า "เออจริงของพ่อมี เรื่องนี้สำคัญ รั่วไหลไม่ได้เป็นอันขาด แต่พ่อมีต้องจัดการให้เรียบร้อย

นะ" เสียงเจ้ามีบอก "คุณนายเชื่อใจผมเถิดครับ" นี่แหละค่ะ อิฉันคิดว่ามันคิดการใหญ่นะคะ มันคงหาโอกาสฮุบทรัพย์สมบัติไว้แต่ผู้เดียว อิฉันคิดว่ามันมีแผนการที่ชั่วร้ายมาก" ผมฟังดูแล้วก็รู้สึกไม่สบายใจ เพราะเหตุคนในบ้านเหมือนจะมีอะไรแฝงอยู่ แต่ผมเป็นข้าราชการหัวเมืองจะอยู่ในกรุงเทพฯ นานนักไม่ได้ หลังจากสนทนาความลับแม่นมแล้วก็ต้องกลับจังหวัด แต่ก็เป็นห่วงเพื่อนมากได้พยายามสืบหาลูกชายของเพื่อนและนางสาวชมพี่เลี้ยง แต่ก็ไม่ได้ข่าว จากนั้นเวลาผ่านไปแล้ว ๕ ปี ที่ผมได้ถูกย้ายมาอยู่ต่างจังหวัด ที่สุดทางการได้มีคำสั่งย้ายผมกลับเข้ารับราชการกรุงเทพฯ เมื่อย้ายเข้ากรุงเทพฯ เรียบร้อยแล้วผมก็ได้มาเยี่ยมเยียนหลวงชาญฯ เหตุการณ์อะไรที่ร้ายแรงภายในบ้านก็ยังไม่เห็นเกิด ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในความปกติ

วันหนึ่งเรานั่งสนทนากัน หลวงชาญฯ ปรารภถึงลูกชายว่าอยากจะประกาศหาและให้รางวัลแก่ผู้นำมาให้ หรือผู้ชี้ให้ทราบว่าอยู่ตำบลใดแห่งใด เมื่อได้ตัวเรียบร้อยแล้วก็จะให้รางวัลอย่างงาม เรื่องนี้ผมสนับสนุนเพราะระยะ ๕ ปีที่ไม่ได้ข่าวร่องรอยนั้นมันเป็นการทรมานกระทบกระเทือนจิตใจสำหรับพ่อผู้ที่มีบุตรชายคนเดียว และเป็นทายาทของกองมรดกมากมาย ความรักความห่วงความอาลัยเป็นธรรมดาของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปที่ยังอยู่ในกิเลสตัณหา

หลังจากได้ประกาศหนังสือพิมพ์และตามกำนันผู้ใหญ่บ้านทั่วไปและรางวัลอย่างงาม ประมาณเดือนกว่า ก็มีคนมาส่งข่าวว่าบุตรชายของหลวงชาญฯ อยู่ที่โน่นบ้างอยู่ที่นี่บ้าง แต่ก็ยังไม่มีรายไหนแน่นอน ฉะนั้นข่าวเด็กก็ยังหายเงียบไปไม่มีวี่แววว่าจะได้พบเห็นตัวในเร็ววัน คนในบ้านต่างก็พากันวิตกเป็นทุกข์เป็นร้อนไปตาม ๆ กัน นอกจากคุณนายคนใหม่กับพวกบริวารที่เข้ามาอยู่ในบ้านเท่านั้นที่ไม่แสดงกิริยาทุกข์ร้อน

เหตุการณ์ผ่านไปประมาณสามเดือนก็มีชายกลางคนผู้หนึ่งได้พาเด็กชายอายุราว ๙ ขวบ เข้าพบคุณนายคนใหม่ แจ้งว่าได้นำลูกชายของหลวงชาญฯ มาส่งตามคำที่ประกาศไว้ และได้อ้างหลักฐานอ้างถึงนางสาวชมผู้ถึงแก่กรรมไปแล้วได้ฝากไว้ และให้นำมาหาคุณหลวงผู้เป็นบิดา เมื่อคุณนายทราบเช่นนั้นก็พาเด็กและชายผู้นำเด็กมาเข้าไปหาคุณหลวงชาญฯ และได้แจ้งให้ทราบว่าบัดนี้มีผู้นำบุตรชายมาส่งแล้ว คุณหลวง

ดีใจมากที่จะได้พบบุตรชายที่จากกันไปเป็นเวลา ๕ ปีกว่า ได้ลูบหน้าลูบหลังคลำหูปากจมูกด้วยความชื่นชมยินดี แล้วก็สั่งคนไปบอกให้นางนวลแม่นมมา เพราะนอกจากนางสาวชมพี่เลี้ยงผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกับเด็กชายแดงแล้วก็ยังมีนางนวลอีกผู้หนึ่งที่เคยคลุกคลีกันมา แม่นวลแกดีใจจนเนื้อเต้นเมื่อรู้ว่าคุณหนูของแกได้กลับมาบ้าน จึงรีบไปหาที่ห้องคุณหลวงทันที แต่พอเห็นเด็กอยู่ในที่นั้นแกก็เข้าไปสวมกอดด้วยความรักใคร่จนน้ำตาไหล เสียงคุณหลวงพูดขึ้นว่า "นี่ ตาแดงกลับมาแล้ว ผมว่านมคงจะเห็นอะไรผิดแปลกไปมากไหม เช่นรูปร่างสูงขึ้นหรืออ้วนขึ้นหรือผอมลง ผมเสียใจที่ตามองไม่เห็นได้แต่ลูบคลำดู คิดว่านมคงบอกผมได้นะ เพราะนมเคยใกล้ชิดกับตาแดงแต่เล็ก ๆ" นางนวลได้พิจารณาดูแล้วก็บอกว่า "นมอยากจะให้คุณหนูไปอยู่กับนมสักพักหนึ่ง นมจะได้เรียนให้ท่านทราบได้ค่ะ นี่ยังใหม่ คุณหนูแกคงยังตื่นเต้น ไว้ให้แกพอจะคุ้นเคยความทรงจำแกกลับคืนมาแล้วนมจะเรียนให้ท่านทราบค่ะ ยังไม่ทันหลวงชาญฯ จะโต้ตอบประการใด เหตุอัศจรรย์ก็ได้เกิดขึ้น คือมีหญิงกลางคนได้นำเด็กชายตรงเข้ามาห้องคุณหลวงโดยมิได้ผ่านคุณนายแล้วก็มากราบคุณหลวงบอกว่า "ท่านเจ้าขาดิฉันได้นำคุณแดงบุตรชายของท่านมาตามประกาศแล้วค่ะ" แล้วก็บอกเด็กที่มาด้วยว่า "เอ้าคุณแดงขาไปกราบคุณพ่อท่านเสียซิคะ" เด็กว่าง่ายตรงเข้าไปนั่งลงกราบ เหตุการณ์ในห้องนั้นทำให้คุณหลวงและนางนวลถึงกับตะลึง ส่วนนางนวลนั้นมองดูเด็กทั้งสองด้วยไม่แน่ใจว่าคนไหนเป็นตัวจริง คนไหนเป็นตัวปลอม เข้ามารับสมอ้างว่าเป็นลูกคุณหลวงแม้คุณหลวงตาไม่เห็นได้ยินแต่เสียงก็ยังงง แต่ก็พยายามยื่นมือออกมาลูบคลำหน้าตา หูจมูกของเด็กมาใหม่อย่างไม่แน่ใจ แล้วหลวงชาญฯ พูดขึ้นว่า "นมจ๋า ฉันว่าเรื่องมันชักจะสนุกกันใหญ่แล้วละ ฉันมีลูกเพียงคนเดียว แต่คราวนี้ทำไมจึงดันมามีถึงสองคนล่ะ" พูดแล้วก็หัวเราะอย่างขบขันทั้งที่ตามองไม่เห็น นางนวลสั่นหัวอย่างท้อใจร้องว่า "โถ ท่านขา มันจะยุ่งกันใหญ่จนปวดหัวแล้ว เพราะยังไม่รู้ว่าคนไหนเป็นตัวจริงตัวปลอม นมเองก็ยุ่งใจ" เสียงคุณหลวงบอกว่า "เอาละ เรื่องนี้ฉันมอบหน้าที่ให้นมคอยพิจารณาดูก็แล้วกัน ส่วนฉันตามองไม่เห็นอาศัยไม่ได้ เพราะนมก็เคยอยู่ใกล้ชิดกับตาแดงมาแล้ว เมื่อ ๕ ปีก่อนมันก็ไม่นานนัก คงจะทิ้งร่องรอยอะไรไว้ให้นมพิสูจน์ได้บ้าง

ขอให้นมจงเอาเด็กทั้งสองคนนี้ไปเลี้ยงดูให้ดี เวลานี้ฉันถือว่าเป็นลูกของฉันทั้งสองคน เมื่อยังพิสูจน์ไม่ได้ว่าคนไหน ขอนมจงให้ความเลี้ยงดูให้ดีเสมอกัน และสังเกตพิจารณาดูกิริยาท่าทางให้ดีภายใน ๗ วัน คงมีเวลาพอชี้ขาดลงไปแล้ว นมมาบอกกับฉันว่าคนไหนเป็นตาแดงตัวจริง" เมื่อนางนวลแม่นมได้รับภาระให้ตัดสินโชคชะตาชี้ขาดของเด็กทั้งสองก็หนักใจ จึงนำเด็กทั้งสองไปเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดเพื่อจับดูกิริยาท่าทาง ส่วนชายหญิงที่เป็นผู้นำเด็กทั้งสองมาก็จัดห้องและอาหารให้อยู่กินดีภายในบ้าน ไม่ให้ออกนอกบ้านจนกว่าเรื่องจะสุดสิ้นลง

ภายหลัง ๗ วันผ่านไป แม่นมเก่าของหลวงชาญ ฯ ก็ไม่สามารถจะชี้ขาดลงไปได้ว่าเด็กคนไหนเป็นลูกที่แท้จริงของคุณหลวง จะพูดถึงรูปร่างหรือหน้าตาก็ดูคล้าย ๆ กับคุณแดงด้วยกันทั้งสองคน นางนวลหญิงชราเป็นที่ไว้ใจของหลวงชาญ ฯ ก็หมดปัญญาจึงบอกกับหลวงชาญ ฯ ว่าแกหมดปัญญาชี้ขาดลงไปได้ว่า คนไหนเป็นคุณหนูตัวจริงของแก หลวงชาญ ฯ นิ่งฟังด้วยความเห็นใจ นึกว่าอันผู้หญิงอย่างนมนวลย่อมมีจิตใจอ่อนแอขี้สงสารย่อมไม่สามารถจะเกิดความเอ็นดูด้วยทั้งสองฝ่าย ฉะนั้นหลวงชาญ ฯ จึงพูดขึ้นว่า "ฉันเห็นใจนมมาก แต่เมื่อนมตัดสินใจไม่ถูกก็อยากจะใช้วิธีของฉันดูบ้าง ต้องขอโทษที่ทำให้นมกินไม่ได้นอนไม่หลับ แต่ฉันจะต้องพิสูจน์คนไหนเป็นบุตรของฉันให้จงได้ ฉันเลี้ยงทั้งสองคนนั้นทำไม่ได้ เพราะจะถูกคนเขาหัวเราะนินทาว่า หลวงชาญชิงชัยหมดปัญญา ขอให้นมกลับไปดูแลเด็กทั้งสองไว้ให้ดี เรื่องอื่นเป็นหน้าที่ของฉันต่อไป

หลังจากนั้นหลวงชาญ ฯ ก็ได้ขอแรงเพื่อนที่เคยร่วมเดินทางไปล่าสัตว์ครั้งก่อนมาช่วยกันพิสูจน์เด็กคนใดเป็นบุตรชายตัวจริงและผมก็ถูกขอร้องไปด้วย นอกจากผมก็มีเพื่อนนายทหารรุ่นเดียวกัน และมีทั้งเป็นทนายความและผู้พิพากษา มาประชุมพร้อมกันภายในห้อง หลวงชาญ ฯ ได้ชี้แจงถึงต้นเรื่องเริ่มตั้งแต่ลูกชายหายไปกับพี่เลี้ยง ตลอดเวลา ๕ ปีกว่าไม่ได้รู้ร่องรอยอะไรเลย แม้จะส่งคนไปสืบดูที่บ้านเดิมของพี่เลี้ยงหรือบ้านเพื่อนฝูงผู้คุ้นเคยก็ไม่ได้ข่าวอะไรคืบหน้าตลอดมา จึงพากันวิตกสงสัยว่าคนเลี้ยงจะตายเสียแล้ว เด็กคงจะตกระกำลำบาก จึงได้ประกาศหนังสือพิมพ์ทั่วไปเพื่อหาตัวเด็ก ต่อมา

ก็มีชายผู้หนึ่งได้พาเด็กมาสมอ้างว่าเด็กคนนี้เป็นบุตรของหลวงชาญ ฯ ที่หายไป และได้รับเด็กนี้จากนางสาวชมผู้เป็นพี่เลี้ยงฝากไว้เมื่อก่อนจะตาย ต่อมาระยะใกล้ก็มีหญิงคนหนึ่งได้นำเด็กชายเข้ามาในบ้านบอกว่า นี่เป็นเด็กที่หายไปจากบ้านกับพี่เลี้ยงเมื่อ ๕ ปีก่อนนี้ตัวจริง เมื่อได้พยายามเรียกมาสอบถามดูทีละคนก็ดูจะซัดทอดวกวนเช่นเดียวกันทั้งสองคน เมื่อนำเด็กมาสอบถามตัวต่อตัวทีละคน เด็กก็สามารถตอบการซักถามเหตุการณ์ภายในบ้านเมื่อ ๕ ปีก่อนตลอดทั้งชื่อคนที่อยู่ในเวลานั้น แต่เด็กก็ตอบได้ถูกต้องทั้งสองคน จึงแยกไม่ออกว่าคนไหนเป็นตัวจริงและตัวปลอม จะปล่อยไว้ก็ไม่ได้จะชี้ลงไปก็ชี้ไม่ถูก แต่เมื่อเพื่อนฝูงของหลวงชาญ ฯ ได้ฟังคำชี้แจงเหตุที่เกิดขึ้นจบลง และขอความเห็นเพื่อนฝูงในห้องให้ช่วยกันพิจารณาชี้ขาดลงไปว่า เด็กคนใดเป็นบุตรตัวจริง สำหรับผมที่ได้ทราบเรื่องนี้อยู่แล้วก็ไม่แปลกอะไร แต่บางคนยังไม่ทราบเรื่องมาก่อนก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องตื่นเต้นพิสดารที่ยังไม่เคยพบเห็นมาก่อนในชีวิต จึงได้ช่วยกันขบคิดออกความเห็นว่าควรจะทำอย่างไรถึงจะได้ความจริง เป็นเรื่องประหลาดอัศจรรย์ที่เด็กทั้งสองคล้ายกันเหมือนลูกฝาแฝดสูงต่ำดำขาวเหมือนกัน ที่ในโลกมนุษย์ของเราคงยังมีเรื่องแปลก ๆ พิสดารทำให้มนุษย์ปวดหัวอีกมาก

การไต่สวนข้อเท็จจริงเพื่อหาทายาทตัวจริงของหลวงชาญ ฯ ไม่เป็นของง่ายนัก ตลอดเวลามีความเคร่งเครียดใช้ความคิดอย่างหนักเพื่อขบคิดปัญหาในเรื่องนี้ แม้หลวงชาญ ฯ จะได้พึ่งความรู้ของเพื่อน ๆ ก็ยังไม่มีอะไรกระจ่างแจ้งขึ้น จึงขอเวลาเข้าไปห้องพระจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยอธิษฐานขออำนาจบารมีให้ช่วยบันดาลคลี่คลายเรื่องยุ่งยากให้กระจ่างแจ้ง ให้รู้ว่าคนใดเป็นบุตรตัวจริงภายในวันนี้ เมื่อการอธิษฐานบูชาพระเสร็จแล้ว ก็ช่วยพิจารณาควรจะทำอย่างไรที่จะให้เรื่องขาวสะอาด เพื่อนบางคนก็แนะนำว่าถ้าเรื่องยังลึกลับอย่างนี้ต่อไป ก็ควรเอาวิธีของจีนโบราณเพื่อจะพิสูจน์ว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขที่แท้ เขาให้เอาเลือดบิดากับเด็กมารวมผสมกันดูว่า ถ้ามีสายเลือดเดียวกัน เลือดทั้งสองก็จะผสมเข้ากันได้อย่างสนิท ถ้าไม่ใช่เชื้อสายเดียวกันเลือดนั้นจะไม่ยอมผสมกันอยู่กันคนละส่วนไม่เข้ากัน และเป็นการพิสูจน์ที่ดี ซึ่งชาวจีนสมัยโบราณได้ใช้มานานแล้ว เมื่อเป็นปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้น แต่เมื่อหลายคนลงความเห็นว่า นั่นควรจะเป็นขั้น

สุดท้าย แต่หมอยังไม่เห็นด้วย แม้เลือดพ่อกับลูกมีสายเลือดเดียวกันก็จริง แต่หากไปพบคนที่มีเลือดชนิดเดียวกันก็คงไม่ได้ผล เมื่อยังมีสิ่งอื่นเป็นหลักฐานดีกว่าพอที่จะคลี่คลายได้ก่อนควรหาทางอื่นก่อน ที่สุดลงความเห็นกันว่า ขอให้ผู้อ้างเด็กทั้งสองฝ่ายหาพยานหลักฐานสำคัญที่จะเชื่อถือได้มาแสดง เพื่อจะได้พิจารณาเหตุผลพอที่จะชี้ขาดลงไป ชายผู้นำเด็กเข้ามาในบ้านเป็นคนแรกก็แสดงความดีใจนึกว่าคราวนี้เรื่องคงสุดสิ้นกันเสียที พลางหยิบสายสร้อยกับล็อกเก็ตออกมายื่นให้พิจารณาดูเป็นหลักฐาน เพื่อนหลวงชาญฯ พากันดูอย่างตื่นเต้น เพราะล็อกเก็ตอันนั้นเป็นรูปคุณนายภรรยาคนเก่าของหลวงชาญฯ เมื่อต่างพิจารณาดูล็อกเก็ตแล้วก็มองดูหน้าเด็ก เวลานั้นผมได้ดูล็อกเก็ตสายสร้อยแล้วยังจำได้ว่า ลูกชายของหลวงชาญฯเคยห้อยติดอยู่ที่คอเสมอก่อนที่จะหายไปจากบ้าน จึงคิดว่าเด็กคนนี้เองเป็นลูกหลวงชาญฯ ที่แท้จริง แล้วผมมองดูเด็กอีกคนกับผู้หญิงด้วยอุปาทานในความรู้สึกนึกชังหน้าหญิงผู้นั้นขึ้นมาในใจว่า ไม่น่าจะหลอกลวงให้ได้รับความลำบากเลย แต่ก็ยังไม่พูดหรือออกความเห็นอะไร ทุกคนต่างก็เงียบส่วนในใจคงจะนึกเช่นเดียวกับผม เมื่อดูตามสีหน้าเมื่อดูสร้อยกับล็อกเก็ตทั่วทุกคนแล้ว ก็ส่งไปให้ที่มือของหลวงชาญฯ แกหยิบขึ้นมาเอามือคลำดูแล้วยิ้มขึ้นมาอย่างดีใจ สั่งให้คนรีบไปตามนมนวลและคุณนายคนใหม่และนายบุญมีเข้ามา เพราะคนทั้งสามไม่ได้อยู่ในที่นั้นมาก่อน เมื่อนางนวลมาถึงก่อนหน้าคุณนายคนใหม่กับนายบุญมีเพียงเล็กน้อย หลวงชาญฯ ก็ยื่นสายสร้อยกับล็อกเก็ตให้แล้วพูด "เอ้า นมเอาไปดูซิว่านี่เป็นของตาแดงใช่ไหม ตาของฉันดูไม่เห็น ได้แต่คลำดูก็รู้สึกว่าใช่ แต่ก็ไม่แน่ใจจึงเรียกมาช่วยกันดู" เมื่อนางนวลหยิบมาพิจารณาก็ร้องบอกไปอย่างดีใจว่า "ใช่แล้วเจ้าค่ะท่านขา" เมื่อคุณนายคนใหม่หยิบสร้อยล็อกเก็ตจากมือนางนวลไปดู แล้วก็แสดงความดีใจร้องออกมาว่า "ใช่แล้ว ใช่แล้ว" พูดแล้วก็ตรงเข้าไปสวดกอดเด็กคนนั้นปากก็ร้องว่า "ลูกของแม่ลูกของแม่ แม้แม่จะไม่ใช่แม่ตัว แต่ก็รักลูกยิ่งกว่าแม่ตัว" เสียงคุณหลวงชาญฯ ร้องถามคุณนายคนใหม่ว่า "แม่ปิ่นแก้วเคยเห็นสร้อยกับล็อกเก็ตนี้มาแต่เมื่อไร" เสียงคุณนายคนใหม่กำลังกอดเด็กแสดงความรักใคร่พูดว่า "เห็นเมื่อ ๕ ปีก่อนที่คุณหนูแกจะหายไปจากบ้านค่ะ" เสียงคุณหลวงพูดขึ้นอย่างผู้มีอำนาจว่า "ยังก่อนแม่ปิ่นแก้ว ยัง

ไม่มีใครลงความเห็นชี้ขาดว่าคนไหนเป็นลูกของฉัน" เสียงคุณนายคนใหม่พูดขึ้นว่า "สร้อยนี่ยังไม่ใช่พยานหลักฐานสำคัญที่ชี้ขาดอีกหรือคะ" เสียงคุณหลวงพูดว่า "ยังไม่เสร็จ" คุณนายใหม่หน้าซีดเซียวลงทันที ส่วนนายบุญมีกับนางนวลมิได้พูดอะไร แล้วก็มีเสียงคุณหลวงถามชายผู้นำเด็กมาว่า "ทำไมมาถึงครั้งแรกคุณจึงไม่นำสายสร้อยกับล็อกเก็ตเส้นนี้มาแสดงก่อน" เสียงชายผู้นำเด็กมาตอบว่า "ผมตั้งใจจะนำมาเป็นหลักฐานต่อหน้าพยานหลาย ๆ คนจะได้รู้ได้เห็นเป็นพยานกันทั่ว ๆ ไป" เสียงคุณหลวงถามว่า "คุณรู้ได้อย่างไรว่าผมจะเชิญเพื่อน ๆ มาสอบสวนเป็นพยาน" ชายผู้นำเด็กมาตอบว่า "ผมก็เดาเอา และก็คิดว่าท่านไม่เชื่อว่าคุณหนูเป็นบุตรชายที่แท้จริงของท่าน ผมก็จะเอาหลักฐานสำคัญชิ้นนี้ออกแสดงให้ท่านดูครั้งสุดท้าย" คุณหลวงนั่งคิดอยู่ครู่หนึ่งจึงบอกว่า "นอกจากนี้คงไม่มีอะไรอีกแล้วใช่ไหม" เสียงผู้นำเด็กมาตอบว่า "ทางผมไม่มีอะไรแล้วขอให้ฝ่ายโน้นที่เขาอ้างตัวเป็นบุตรของท่านได้แสดงหลักฐานออกมาบ้าง" ชายผู้นำเด็กมาพูดอย่างเย้ย ๆ เมื่อเห็นเรื่องของตัวเป็นต่อ เพราะเห็นกิริยาท่าทางคนในที่นั้นเอนมาฝ่ายตน ความเงียบเข้าครอบคลุมห้องนั้น ทุกคนตื่นเต้นคอยฟังเหตุผลสำคัญที่คุณหลวงพูดออกมาว่า "ใครเป็นลูกของพ่อก็คงจะจำได้ว่าพ่อเคยสอนอะไรไว้ นึกดูให้ดี เวลาก่อนเข้านอนลูกของพ่อคงยังไม่ลืม" เงียบเสียง ทุกคนอยู่ในห้องนั้นต่างคอยฟังผลพิสูจน์อย่างระทึกใจ ส่วนคุณนายมิใช่จะตื่นเต้นอย่างเดียว ยังตกใจทั้งสีหน้าซีดเซียวทำท่าจะเป็นลม คุณหลวงชาญฯ คอยฟังว่าเด็กคนไหนจะมีใครตอบบ้าง แต่ก็ไม่ได้ยินเด็กคนใดตอบ คุณหลวงรู้สึกกระสับกระส่าย จึงพูดต่อไปว่า "ถ้าพ่อขึ้นต้นแล้วขอให้ลูกของพ่อต่อจนจบนะคอยฟัง พุทธัง" เสียงคุณหลวงก้องกังวานเหมือนบอกบทนำสวดมนต์ภายในห้องที่เงียบ แต่ทันใดนั้นก็ได้ยินเสียงแจ๋ว ๆ ของเด็กขึ้นบทสวดมนต์ว่า "พุทธังยังข้างซ้าย ธัมมังยังข้างขวา สังฆังยังกายา อรหังยังเกศา อรหังพุทโธ นะโมพุทธายะ" ทันใดเสียงคุณหลวงถามเสียงสั่นว่า "หนูได้บทสวดมนต์นี้มาจากไหน" เด็กตอบว่า "คุณพ่อสอนผมก่อนเข้านอนครับ ให้สวดทุกคืนตลอดไปเพื่อป้องกันตัว" คุณหลวงร้องเสียงดังด้วยความดีใจว่า "นั่นบุตรชายของผมแน่แล้ว ผมยังจำเสียงได้ บท

สวดมนต์นี้ผมได้มาจากพระภิกษุธุดงค์เมื่อครั้งไปล่าสัตว์ในป่าเมืองกาญจนบุรี ท่านให้ผมสอนให้บุตรชายสวดมนต์ป้องกันตัวเมื่อถึงที่คับขันจะไม่อับจน ไหนลูกมาหาพ่อขอให้พ่อกอดให้ชื่นใจหน่อยซิ" ในห้องนั้นต่างก็ตื่นเต้นตกตะลึง นอกจากคุณนายใหม่และชายผู้นำเด็กมาเท่านั้นต่างมีกิริยาไม่ปกติ

ต่อนั้นสิ่งที่ไม่นึกไม่ฝันมาก่อนและไม่น่าจะเกิดขึ้นก็ได้เกิดขึ้นท่ามกลางความเงียบสงัดในห้อง หลวงชาญ ฯ กำลังดีใจที่ได้บุตรชายกลับคืนมากำลังกอดจูบรับขวัญ น้ำตาคลอด้วยความดีใจ ทันใดเสียงของคุณนายคนใหม่กล่าวขึ้นด้วยความเคียดแค้นแสนสาหัสสุดที่จะทนต่อไป ลืมนึกว่าสิ่งที่กล่าวนั้นจะผิดถูกจะเกิดโทษแก่ตนเองประการใดเหมือนประจานตัวเอง ก็ไม่คำนึงด้วยความอารมณ์โกรธจัดชั่วแล่นเพียงวูบเดียว คุณนายใหม่ลุกขึ้นชี้หน้านายบุญมีแล้วร้องด่าว่า "มึงอ้ายคนทรยศ อ้ายคนหลอกลวง อ้ายคนอกตัญญู ไม่รู้คุณคน มึงเป็นคนทำลายแผนการของกูหมด" แกโกรธจนตัวสั่นร้องไห้เหมือนทารก พลางด่าพลางว่า "กูหลงไว้ใจอ้ายคนทรยศไม่รู้ว่ามันเป็นงูเห่ามาแว้งกัดกูภายหลัง" แต่นายบุญมีมิได้ตอบแสดงกิริยาตกใจประการใดในเมื่อคุณนายใหม่ได้แสดงกิริยาบ้าจะเข้าทำร้าย ทุกคนอยู่ในที่นั้นตกใจพากันตะลึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่นึกฝัน เสียงคุณหลวงร้องตวาดด้วยอำนาจเจ้าบ้านให้หยุดอาละวาด ทุกคนก็หายตื่นเต้น เหตุการณ์ก็สงบลง ทำให้คุณนายใหม่รู้สึกตัวนั่งร้องไห้ด้วยความเสียใจเมื่อเห็นเหตุการณ์เข้าขั้นสงบลงก็ถามนายบุญมีถึงเหตุการณ์ ขอให้เล่าให้ทุกคนในที่นั้นจะได้รู้ไว้ นายบุญมีได้เริ่มเล่าเรื่องว่า "ผมต้องมีความอดทนให้คนในบ้านด่าว่านินทาเสียดสีตลอดมา และทั้งเกลียดชังผม หาว่าคนไม่มีความกตัญญู เป็นคนเนรคุณหน้าไหว้หลังหลอก สารพัดคำที่จะสรรมาเหน็บแนมผม แต่ผมก็ไม่เดือดร้อนไม่โกรธ ผมเป็นคนบริสุทธิ์มีความกตัญญู ใครไม่รู้ดีเท่าตัวผมเอง แต่ผมต้องแสดงให้คนที่จงรักภักดีต่อคุณหลวงแช่งด่ามากได้เท่าใดก็ยิ่งเป็นประโยชน์และพอใจของผมเท่านั้น เพราะภายในบ้านกำลังเดือดร้อนกำลังจะบ้านแตกสาแหรกขาด มีแต่คนจงรักภักดี แต่ไม่มีใครทำอะไรให้เหตุการณ์ดีขึ้น ผมจึงต้องทำเพื่อป้องกันภัยอันตรายซึ่งจะเกิดขึ้นกับคุณหนูบุตร

ที่รักของคุณหลวงผู้มีพระเดชพระคุณของผมไว้ก่อน ผมยอมทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อป้องกัน ยอมเป็นคนทรยศต่อข้าวแดงแกงร้อน ให้คนอื่นเขาตราหน้าผมว่าเป็นคนใจชั่ว เบื้องแรก ผมรู้ว่าคุณนายใหม่มีแผนการที่จะกำจัดคุณหนูบุตรชายของคุณหลวง ให้ออกจากทาง เพื่อมรดกอันมากมายด้วยความโลภมาก แต่เมื่อคุณหลวงมีความประสงค์จะมอบมรดก ทั้งหมดให้บุตรชายผู้เป็นทายาทคนเดียว ส่วนคุณนายคนใหม่ก็คงจะได้แต่ค่าเลี้ยงชีพ ตลอดไป หากคุณแดงบุตรชายคุณหลวงล้มหายตายจากไปก็ดี มรดกของคุณแดงก็จะ ต้องเข้ากองการกุศล ส่วนคุณนายคนใหม่ก็คงได้เบี้ยเลี้ยงชีพเท่าเดิม ไม่มีอะไรเปลี่ยน แปลง เหตุนี้เองทำให้คุณนายใหม่มีแผนการที่จะลักพาตัวคุณแดงไป แล้วก็จะจัดการ เปลี่ยนตัวเอาเด็กของคุณนายเตรียมฝึกไว้แล้วเข้ามาแทนภายหลัง แผนการนี้ต้องใช้ เวลาระยะยาวนาน ผมมองเห็นเหตุการณ์ต่อไป จำเป็นที่จะเข้าเป็นพวกอาสาทำทุกสิ่ง ให้คุณนายใหม่เห็นจริงเห็นจังจนคุณนายไว้ใจผมสมความตั้งใจ ก่อนอื่นรีบจัดการป้องกัน หาทางปลอดภัยให้กับคุณหนูให้ไปอยู่ในที่อื่น หาที่ลี้ลับไม่มีใครค้นพบให้อันตราย สิ่ง แรกผมต้องทำ ผมจึงแอบกระซิบบอกความลับให้คุณชมพี่เลี้ยงรีบจัดพาคุณหนูหนีจากบ้าน โดยเร็ว ซึ่งผมได้จัดหาที่ซ่อนไว้ให้เรียบร้อยมิดชิดก่อนจะมีผู้อื่นลักเอาตัวไป เรื่องนี้ผม ไม่ได้รู้จากปากคุณนาย แต่ผมเห็นการกระทำของคุณนายจึงคาดการณ์ล่วงหน้าเอาไว้ เมื่อคุณชมพาคุณหนูหนีไปแล้ว คุณนายพบกับผมได้แอบกระซิบปรารภให้ผมฟังว่า "ฉัน คิดไว้แล้วจะจัดการลักตัวมันไปก่อน แต่ยังไม่ทันได้ลงมือบอกใคร แต่มันกลับหนีออกไป จากบ้านเสียก่อนก็ดีเหมือนกัน เรื่องมันจะง่ายเข้า" ผมจึงแกล้งพูดว่า "คุณนายต้อง การจัดการกับเด็กอย่างไรล่ะ หรือจะติดตามไปทำลาย" เสียงคุณนายกระซิบตอบว่า "ฉันก็กำลังคิดอย่างนั้นแหละ จะต้องให้คนออกสืบค้นหาดูว่ามันไปหลบซ่อนอยู่ที่ไหน แล้วกำจัดเสียไม่ให้มีตัวตน อีก ๔-๕ ปีจึงจะเอาเด็กของเรามาอ้างเพื่อเอามรดก" ผม คิดดูอันตรายยังไม่พ้นจากคุณหนู ผมจึงทำคิดดูครู่หนึ่งและพูดเสียงกระซิบว่า "เรื่องนี้ ขอเป็นธุระผมจะจัดการสืบหาแล้วจะจัดการตามคุณนายสั่งทุกประการ" คุณนายคิดอยู่ครู่ หนึ่งแล้วบอกว่า "เห็นจะไม่ใช้นายบุญมี เพราะเรื่องนี้มันยากลำบาก มันอันตราย

ฉันไม่อยากให้เสี่ยงไว้ ทำงานอื่นดีกว่า และขอบคุณที่คิดจะช่วยฉัน" ผมจึงบอกว่า "เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมากที่สุดเกี่ยวกับความเป็นความตาย ถ้าจะไว้ใจคนอื่นยังไม่รู้จิตใจหวั่นอนปลายตีน ถ้าล้มเหลวเกรงว่าความลับจะรั่วไหลจะพากันลำบาก และอีกอย่างก็คือคนอื่นไม่มีใครรู้จักบ้านญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่สนิทของคุณชมดีเท่าผม คนอื่นอาจเสียเวลาสืบหรือเรียกว่างมเข็มในมหาสมุทร คงจะไม่ได้ผลตามที่ตั้งใจไว้ แต่เรื่องนี้หากคุณนายมอบหน้าที่นี้ให้ผมก็ต้องเป็นความลับระหว่างคุณนายกับผมเท่านั้น อย่าให้คนอื่นรู้เห็นเกี่ยวข้อง มิฉะนั้นผมจะไม่ยอมรับอะไรทั้งสิ้น และอีกอย่างที่คุณนายจะลืมไม่ได้เป็นอันขาดก็คือ สายสร้อยกับล็อกเก็ตห้อยคอของคุณหนูเป็นหลักฐานสำคัญสำหรับจะนำไปแสดงกับคุณหลวงฯ" ตอนนั้นคุณนายได้เห็นผมชี้แจงก็ได้เห็นดีเห็นชอบด้วยทุกประการ ตกลงมอบเรื่องนี้ให้ผมตลอดเวลา แม้ญาติของคุณนายที่เข้ามาอยู่ในบ้านจะคอยขัดขวางไม่ให้คุณนายไว้วางใจผมให้มากนัก แต่คุณนายก็ไม่สนใจ เพราะคุณนายเชื่อในเหตุผลของผม เช่นเมื่อหลังจากคุณหลวงตาพิการมองไม่เห็นทั้งสองข้างแล้วคุณนายก็มีอำนาจอยู่ในบ้านแทนคุณหลวง แล้วคิดจะพาลหาเรื่องไล่คนใช้เก่า ๆ ออกจากบ้านให้หมด เพื่อจะจัดหาพวกของตนเข้ามาแทนที่ ผมเห็นเหตุการณ์จะยุ่งยากลำบากกับคนเก่าแก่ที่เคยอยู่ในบ้านตลอดมานั้น เมื่อถูกไล่ออกไปแล้วก็ไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ถ้าผมไม่สามารถระงับเหตุการณ์ในบ้านไว้ได้ก็คงพากันลำบากมาก ผมจึงหาโอกาสปรับความเข้าใจกับคุณนายให้ระงับการไล่คนในบ้านออกโดยบอกคุณนายว่า "การที่คุณนายจะใช้พระเดชอำนาจไล่คนเก่าแก่ออกจากบ้านไปนั้นย่อมจะทำได้ แต่ผลรับนั้นจะนำความยุ่งยากมาสู่คุณนายภายหลัง ไหนจะทำให้คนใช้เกลียดยังมีความพยาบาทอาฆาต และคุณนายจะต้องขัดใจกับคุณหลวง เพราะท่านเป็นคนยุติธรรมเที่ยงตรงมีความเมตตา เหตุการณ์จะไม่สงบภายในได้ง่าย ๆ อย่างที่คิด จะทำลายแผนการของคุณนายล้มเหลวลงหมดก็ได้ หากคุณนายจะใช้พระคุณแทนพระเดชทำเป็นคนใจดีให้ความเห็นอกเห็นใจคอยดูแลให้ทุกคนได้รับความสะดวกสบาย แม้จะเพียงแต่กิริยาภายนอกก็สามารถแก้ปัญหาภายในบ้านได้อย่างสงบ แผนการก็คงจะคืบหน้าต่อไป" เมื่อคุณ

นายได้นิ่งฟังผมแนะนำมีเหตุผล แล้วก็คิดได้และตกลงระงับการที่จะให้คนออก ความปั่นป่วนในบ้านก็ระงับลงได้ตั้งแต่นั้นมา ผมก็สบายใจที่คนในบ้านไม่ต้องออกจากบ้านไปรับความลำบาก ต่อมาคุณนายได้เร่งรัดให้ผมรีบจัดการกับคุณหนูให้ได้เร็วที่สุด ผมก็ผลัดเวลาเรื่อย ๆ ไป เพราะยังหาโอกาสไม่เหมาะ ได้แต่บอกว่ากำลังติดตามสืบหาทางบ้านญาติของคุณชมพี่เลี้ยง แต่ผมก็ทราบข่าวว่าคุณนายชักไม่ไว้ใจผม ได้ให้คนอื่นติดตามไปสืบสวนทางบ้านญาติของคุณชม เมื่อผมทราบว่าคุณนายไม่ไว้ใจผม ๆ ก็ทำเป็นน้อยใจที่คุณนายได้ให้คนอื่นไปสืบหาคุณหนู ด้วยผิดสัญญาที่ได้ตกลงไว้กับผม จึงได้บอกว่าผมจะเลิกหมดในการที่จะทำอะไรต่อไป เพราะคุณนายไม่ไว้วางใจผม ก็ไม่มีประโยชน์อะไรจะใช้ผมอีก คุณนายกลัวผมจะวางมือ เพราะมีเรื่องสำคัญอีกอย่าง คือผมได้ตกลงสัญญากับคุณนายว่า ผมจะไปฝึกหัดเด็กที่คุณนายหาไว้เป็นตัวแทนคุณหนูให้รู้เรื่องภายในบ้าน ตลอดทั้งญาติพี่น้องบอกชื่อเสียงคนในบ้านประวัติให้ถูกทุกคน ทั้งจะสอนกิริยาท่าทางให้ใกล้ตัวจริงของคุณหนูที่สุด คุณนายจนต่อเหตุผลและต้องอาศัยผมมาก จึงต้องยอมตกลงไม่ให้คนอื่นมาเกี่ยวข้องเด็ดขาด เพราะถ้าผมรู้ว่าคนอื่นมาเกี่ยวข้อง ผมจะหยุดวางมือทันที และขอร้องว่าหากผมจะทำอะไรทำอย่างไร ผมขอให้เป็นความลับสำหรับตัวผมเองรู้คนเดียว จะไม่ยอมอธิบายรายงานใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะการทำครั้งนี้มันเป็นภัยอันตรายอาจถึงชีวิต ที่สุดคุณนายก็ตกลง ผมก็ค่อยสบายใจขึ้น เพราะคุณหนูพ้นภัยไปได้ โดยไม่มีคนอื่นเข้าแทรกแซงค้นหา นอกจากผมคนเดียวที่คุณนายไว้ใจ

ที่สุดโอกาสที่ผมจะแสดงชนที่ ๒ ก็มาถึง ผมทราบว่ามีเด็กชายอายุและรูปร่างขนาดเดียวกันกับคุณหนูได้ตกน้ำตายลอยไปติดข้างตลิ่ง เมื่อตำรวจได้นำศพไปชันสูตรประกาศหาญาติพี่น้อง ก็ไม่มีใครไปรับศพ ผมสืบทราบเป็นที่แน่ใจแล้วเป็นโอกาสอันดี ผมก็ไปเอาสร้อยคอกับล็อกเก็ตของคุณหนูจากคุณชมมาแสดงละครต่อไปโดยนำเอาสร้อยคอกับล็อกเก็ตของคุณหนูมาให้คุณนายแล้วพูดคำสั้น ๆ ว่า "คุณหนูตกน้ำตายแล้ว" คุณนายก็ไม่ซักถามอะไรต่อไปตามสัญญา ต่อมาอีกสองวันหนังสือพิมพ์ลงข่าวเด็กตกน้ำตายกำลังประกาศหาพ่อแม่ญาติของเด็ก เรื่องก็สมเหตุสมผลทำให้

คุณนายให้ความไว้วางใจผมมากขึ้น เรื่องที่ผมต้องแอบฝึกซ้อมเด็กเป็นเรื่องหนักใจของผมมาก เพราะตั้งแต่ผมได้พบเด็กที่จะเป็นตัวแทนคุณหนูคนนี้ ผมก็ตกใจเหมือนกัน นึกว่าโลกนี้ทำไมมันจึงบังเอิญให้มีเด็กรูปร่างหน้าตาคล้ายกับคุณหนูและอยู่ในวัยเดียวกันด้วย เมื่อผมเริ่มฝึกหัดให้แกจำชื่อพ่อแม่และจำคนในบ้านว่าคนนั้นรูปร่างอย่างนั้นชื่อนั้น เท่าที่เด็กอายุ ๓–๔ ขวบพอจะจำได้แม่นยำ แกก็จำได้อย่างประหลาด ผมฝึกจริง ๆ หัดจริง เมื่อคุณนายเห็นกิริยาท่าทางของเด็กตลอดจนสอบถามถึงชื่อพ่อแม่คนในบ้าน ห้องนอนอยู่ที่ไหน เด็กทำถูกคล้ายกับอยู่ในบ้านนี้มาก่อน แม้เวลานั้นจะใช้บ้านสมมติ แต่แกก็ทำได้อย่างน่าชม การฝึกฝนจนชำนาญแนบเนียน จนที่สุดเมื่อถึงเวลาคุณนายสั่งให้นำเด็กมาแสดงตัวเป็นตัวคุณหนู ผมจึงรีบให้จัดส่งคุณหนูตัวจริงเข้ามาด้วยให้ทันกัน เวลาก่อนที่เหตุการณ์จะสาย นี่แหละครับเรื่องผมก็มีเพียงเท่านี้" เพื่อนหลวงชาญฯ ทุกคนที่อยู่ในห้องนั้นต่างก็นิ่งฟังด้วยความสนใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่นายบุญมีเล่าให้ฟังแต่ต้นจนถึงที่สุดที่ได้ผ่านมาอย่างอกใจระทึกตื่นเต้น หลวงชาญฯ นั่งกอดบุตรชายนิ่งฟัง แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าแกมีความรู้สึกอย่างไร แต่ก็มีเสียงคุณนายปิ่นแก้วร้องด่านายบุญมีด้วยคำหยาบช้าหาว่าไม่มีความกตัญญู จนคุณหลวงดุให้นิ่งจึงได้สงบลง หลวงชาญฯ จึงถามนายบุญมีว่า "เมื่อแม่ชมพาตาแดงไปหลบอยู่นั้นไปอยู่ที่ไหนจึงตามหาไม่พบ และได้เงินทองอะไรมาใช้จ่าย" นายบุญมีบอกว่า "การหลบซ่อนครั้งนี้คุณชมมีเพื่อนของพี่ชายอยู่คนหนึ่งเป็นนายทหาร ผมได้ไปชี้แจงขอความช่วยเหลือก็ได้รับการต้อนรับและปิดเป็นความลับโดยดี แล้วคุณชมก็พาคุณแดงหลบไปอยู่ในกรมทหารด้วย และเปลี่ยนชื่อเปลี่ยนเสียงและคุณชมก็ใช้อาชีพเดิมคือเป็นครูสอนหนังสือบุตรนายทหาร คุณหนูก็ได้อาศัยเรียนด้วย เป็นที่อยู่มิดชิดไม่มีใครรู้ระแคะระคาย ต่อมาผมก็ได้เงินรางวัลจากคุณนายคราวละร้อยละชั่ง ก็ได้นำเงินจำนวนนี้ไปมอบให้คุณชมใช้จ่าย จึงไม่ขัดสนอยู่ด้วยความสุขสบาย" เสียงคุณหลวงถามต่อไปว่า "ทำไมคุณชมจึงไม่มาปรากฏตัว เรื่องทั้งหลายก็จะได้ลงเอยเรียบร้อยไม่เสียเวลา" นายบุญมีบอกว่า "การที่จะให้คุณชมมายืนยันว่าคุณหนูเป็นทายาทอันแท้จริงของท่านนั้นมันง่ายเกินไป ย่อมจะไม่ซาบซึ้งดูดดื่มถึงความรัก

ซึ่งบิดาควรมีต่อบุตรที่จากไปนาน ๆ แต่เมื่อท่านได้พิสูจน์ด้วยตนเองเห็นความจริงด้วยตนเองไม่ต้องให้คนอื่นบอกเองรู้เองเช่นนี้ ย่อมจะขาวสะอาดบริสุทธิ์ว่าคุณหนูเป็นบุตรชายของท่าน ย่อมจะไม่เหลือปัญหาไม่แน่ใจไว้ให้ท่านต้องขบคิดสงสัยภายหลัง" เมื่อหลวงชาญฯ ได้ฟังเหตุผลของความเป็นอยู่ของนายบุญมีก็มีความดีใจพูดว่า "ขอบใจเธอมากที่ได้อุทิศถึงการเสียสละเสี่ยงชีวิตเพื่อป้องกันบุตรชายและทุกคนที่อยู่ในบ้านให้อยู่เป็นปกติ ตลอดทั้งทรัพย์สินของฉันด้วย เธอต้องรับความยากลำบากใจ แต่อาศัยด้วยเธอเป็นคนมีไหวพริบดี และฉลาดเฉลียวพร้อมทั้งความซื่อสัตย์กตัญญูรู้ถึงบุญคุณ พระจึงคุ้มครอง เรื่องจึงลงเอยได้อย่างเรียบร้อย นับว่าสร้างบุญคุณอันใหญ่ยิ่งแก่ตระกูลของเรามาก จะขอจารึกความดีของเธอตลอดไป" เมื่อคุณหลวงกล่าวจบ เสียงนางนวลก็สะอื้นพูดขึ้นทั้งน้ำตาว่า "โถ น่าสงสารพ่อบุญมีที่ถูกพวกเราแช่งด่าอยู่ทุกวันว่า เป็นคนอกตัญญูเนรคุณลืมตัวลืมข้าวแดงแกงร้อนที่ขุนมาตั้งแต่เล็กจนโต เพิ่งรู้ความจริงคราวนี้เอง พ่อคุณของป้า ป้ามีตาแต่มองไม่ถึงน้ำใจอันงามของพ่อบุญมี" เสียงคุณนายคนใหม่กัดฟันกรอดบ่นด่าด้วยความแค้น จะหลบหนีออกไปก็ไม่ได้ เพราะมีคนคอยคุมอยู่ข้าง ๆ ประตูไม่ให้ใครเข้าใครออก แต่แล้วก็ได้ยินเสียงคุณหลวงพูดขึ้นอย่างเป็นการเป็นงานว่า "เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านของผมครั้งนี้ก็เกิดจากผมเป็นต้นเหตุที่ได้สร้างกรรมไว้ในอดีต ผมรู้ตัวดีเพราะได้พิจารณาดูแล้ว อันว่าบุคคลใดจะสร้างกรรมอันใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมนั้นย่อมติดตามสนองตลอดเวลาไม่มีใครหนีพ้นกรรมนี้ไปได้ เป็นแต่อยู่ที่เวลาเร็วหรือช้าเท่านั้น ตามที่ผมต้องได้รับกรรมอย่างหนักอันนี้ก็เหตุต่อเนื่องมาจากเมื่อครั้งผมยังชอบกีฬาล่าสัตว์เป็นเครื่องบำรุงอารมณ์ที่ชอบ ได้ทำบาปด้วยการยิงแม่กวางลูกอ่อนถูกนัยน์ตาถึงแก่ความตายทันที เป็นที่น่าสงสารมากเมื่อมาคิดดูเวลายิงไม่ได้คิด เมื่อตายแล้วยังทิ้งลูกกวางซึ่งขาดแม่คุ้มครอง ผมก็ได้พยายามนำมาเลี้ยงดูอย่างดี ชดใช้กรรมชั่ว เพื่อจะไถ่บาปให้เบาบางลง และผมก็ได้ทำบุญสร้างกุศลบารมี เพื่อจะให้กรรมตามไม่ทัน แต่ที่สุดกรรมนั้นก็ตามมาทันได้สนอง

ผม ทำให้ภรรยาที่รักต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ผมได้รับความกระทบกระเทือนจิตใจอย่างหนัก ต่อมานัยน์ตาทั้งสองข้างที่มนุษย์พึงรักพึงถนอมก็ได้มีอาการบอดลง เหมือนผมยิ่งนัยน์ตาแม่กวาง ความทุกข์เมียตายจากไปยังไม่ทันจะสร่างโศก นัยน์ตาก็บอดมัวทั้งสองข้าง มันทำลายจิตใจอย่างแสนสาหัส ยังไม่ทันจาง บุตรชายที่รักก็ได้สูญหายไปจากบ้าน แม้จะติดตามก็ไม่ได้ข่าว เห็นจะไม่ต้องบอกว่าความทุกข์หนักเพียงไรไม่สามารถจะพูดให้ตรงความจริง แต่ก็คงเข้าใจกันดีแล้วทุกคน ไม่อยากจะให้ความเศร้าเหล่านั้นมาแจกจ่ายในความรู้สึกอีก ความทุกข์ใดไม่เกิดขึ้นแก่ตนเอง ย่อมจะมองไม่เห็นความทุกข์ของผู้อื่น นี่แหละเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ตามสัจธรรมขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือกฎแห่งกรรม แม้เราจะมีอำนาจวาสนาและทรัพย์สินเงินทองมากมายมหาศาล ก็ไม่สามารถที่จะไถ่บาปหรือล้างบาปให้สุดสิ้นพ้นกรรมอันนี้ไปได้ การที่ผมสามารถอดทนรับกรรมต่อทุกข์หนักตลอดมา ผ่านมาถึงจุดสุดนี้ก็ได้อาศัยอำนาจพระธรรม ได้ปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดอำนาจจิตที่ได้จากสมาธิปัญญา ได้พิจารณาเห็นทางที่จะดับทุกข์กิเลส ตัณหาที่เกิดแห่งทุกข์ จึงทำให้จิตสงบได้อย่างปกติธรรมดา ทุกข์ก็ไม่สามารถจะแทรกซึมเข้ามาในความรู้สึก ฉะนั้น เหตุการณ์ที่ได้ทราบวันนี้เพราะมีผู้ที่เห็นผิดเป็นชอบ ความโลภทำให้มัวเมาหลงใหลงมงายไปพักหนึ่ง ผมขออโหสิกรรมยกให้ ต่อไปก็ขอให้ตั้งอยู่ในกรรมดีมีศีลธรรม เวลานี้ผมคิดว่าสิ่งที่น่ากลัวและเป็นอันตรายต่อสังคมมากที่สุดก็คือ "มนุษย์ที่ไม่มีศีลธรรมและไม่เคารพกฎหมายบ้านเมือง" ฉะนั้นขอให้พิจารณาดูตัวเองแล้วปรับปรุงให้เป็นผู้ที่มีศีลธรรมและเคารพกฎหมายและเหตุผล และผมขอร้องให้ทุกคนลืมเรื่องราวต่าง ๆ ในวันนี้เสียให้สิ้น เหมือนไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น อย่าได้นำไปนึกคิดอีกต่อไป ผมขอขอบคุณทุก ๆ ท่านในที่นี้ เมื่อพูดเสร็จเรียบร้อยแล้ว คนที่อยู่ในห้องนั้นก็รับปากว่า จะลืมเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านหลวงชาญฯ เสียสิ้น เป็นการไม่ก่อเวรก่อกรรมกันต่อไป เพราะทางคุณหลวงก็ไม่มีอะไรเสียหาย เรื่องราวก็ควรจะสุดสิ้นลงเพียงนี้

แต่ข้าพเจ้าผู้ฟังและผู้เขียนยังมีข้อสงสัยอยากจะซักถาม แต่เห็นท่านผู้เล่ามีอายุมากและใช้เวลาเล่าเรื่องมานาน จึงให้ท่านมีเวลาพักเหนื่อยสักครู่ใหญ่ และดื่มน้ำให้หายร้อนหายเพลียที่ต้องใช้เสียงเป็นเวลาอันนาน ทั้งต้องใช้สมองเรียกร้องความทรงจำสมัยเก่า ๆ เมื่อท่านยังอยู่ในวัยหนุ่ม แต่ท่านก็มิได้แสดงกิริยาอิดโรยอ่อนเพลียประการใด นับว่าท่านเป็นผู้สูงอายุมีความสมบูรณ์แข็งแรงของสังขารและความทรงจำดีเลิศ เมื่อข้าพเจ้าขอร้องให้ท่านพักสักครู่หนึ่ง เพราะต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง แต่ท่านกลับหัวเราะแล้วพูดว่า "สำหรับผมเห็นจะยังไม่จำเป็นต้องพักหรอกคุณ เพราะยังไม่รู้สึกเหนื่อยหรืออ่อนเพลีย" ข้าพเจ้านึกนิยมในตัวท่านผู้สูงอายุนี้มาก อดถามไม่ได้ว่า "ขอโทษเถิดครับ ท่านปฏิบัติอย่างไร จึงมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ความทรงจำดีเป็นเลิศ สำหรับผมอายุน้อยกว่าท่านมาก แต่ความทรงจำและสังขารร่างกายรู้สึกเสื่อมลงมาก ท่านได้ทานยาอายุวัฒนะอะไรบ้าง ถ้าหากไม่เป็นการรบกวนผมอยากจะทราบ" เสียงท่านผู้เฒ่าหัวเราะชอบใจแล้วพูดว่า "อะไรที่คุณว่ารบกวนไม่มีความลับอะไรหรอก คนมีความลับคือคนมีทุกข์ คนไทยโบราณมีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั่ว มียาอายุวัฒนะอะไรก็ขอให้บอกกันต่อ ๆ ไป เพื่อเอาบุญจิตเป็นกุศล บ้านเมืองจึงอยู่กันด้วยความร่มเย็นเป็นสุขไม่มีใครเบียดเบียนกันเห็นแก่ตัว ไม่ได้ใช้ยาอายุวัฒนะอะไรกับเขาหรอก ผมใช้ธรรมชาติง่าย ๆ ไม่ต้องไปเที่ยววิ่งไปหาให้ไกลบ้านไกลเมือง มิใช่จะหวงตำราหรอก แต่พูดออกมาแล้วคนรุ่นใหม่เขาจะหัวเราะเอา แต่ถ้าได้ปฏิบัติแล้วจึงจะเห็นผล" ข้าพเจ้าสนับสนุนว่า "จริงครับสิ่งใดง่าย ๆ เรามักจะมองข้ามเลยไปเสีย แต่ก็มีเหตุผลยืนยันก็คือสุขภาพของท่าน ฉะนั้นผมจึงอยากทราบว่าท่านปฏิบัติตนอย่างไร" ท่านผู้มีอาวุโสมองดูหน้าข้าพเจ้าครู่หนึ่งคล้ายจะสอบพิจารณาดูว่า ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามท่านได้หรือ แล้วก็พูดว่า "ตามธรรมดาปกติคนมีอายุส่วนมากแล้ว เขาเดินออกกำลังกันแต่เช้าตรู่ทุกวัน แต่ผมเห็นว่าปัจจุบันนี้ในกรุงเทพ ฯ ไม่เหมาะที่ผู้มีอายุจะไปเที่ยวเดินเก้งก้างตามข้างถนนหรือข้ามถนนเพราะมีรถยนต์ขนาดต่าง ๆ วิ่งผ่านไปมามากมาย ยิ่งเช้ามืดก็ยิ่งวิ่งกันรวดเร็วยังกับพายุ

ฉะนั้นความปลอดภัยบนท้องถนนจึงหาได้ยากสำหรับคนแก่ แต่วิธีของผมไม่ต้องเดินคือ เราตื่นแต่เช้าที่บ้านผมมีต้นไม้ ตามลำต้นมีกิ่งเหยียดตรงออกมาสูงต่ำพอเหมาะ คล้ายกับคนยืนแล้วยื่นแขนตรง ผมได้อาศัยจับกิ่งไม้ใหญ่อันนี้โหนตัวขึ้นลงเวลาเช้า ไม่มากไม่น้อยพอไม่เหนื่อย พักหนึ่งก็หยุดทำเช่นนี้ทุก ๆ เช้าเป็นประจำแล้ว อาหารเช้าของผมก็มีกล้วยน้ำว้าสุก ๑ ผลก่อนอาหารอื่น แล้วก่อนเวลานอนก็กินกล้วยน้ำว้าอีก ๑ ผล เป็นประจำ มันเป็นของง่าย ๆ ไม่ต้องไปเที่ยวหาตัวยาที่ไหน แต่สำหรับผมก็ได้ผลดี แต่ผู้อื่นปฏิบัติจะได้ดีเหมือนผมหรือไม่ก็ยังไม่แน่ใจ เพราะลางเนื้อชอบลางยา คุณลองทำดูซิไม่เสียหายอะไร" ข้าพเจ้าบอกว่า "ขอบคุณ" แล้วถามว่า "นอกจากท่านได้ปฏิบัติเพื่อบริหารให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้ว ยังมีอะไรปลีกย่อยที่ท่านได้ปฏิบัติเป็นประจำ" ท่านยิ้มแล้วพยักหน้าพูดว่า "มีเหมือนกัน แต่ออกจะปฏิบัติยากสักหน่อยสำหรับผู้ที่ไม่มีความอดทนไม่มีความพยายาม" ข้าพเจ้าถาม "สิ่งใดที่ท่านว่ายากต้องมีความอดทน และพยายามจะเกี่ยวข้องกับการบริหารสุขภาพนี้ด้วยหรือเปล่า" ท่านหัวเราะอย่างอารมณ์ดี "จะว่าเกี่ยวมันก็เกี่ยวจะว่าไม่เกี่ยวมันก็ไม่เกี่ยว สิ่งนั้นคือกลางคืนก่อนนอนเราได้มีโอกาสไหว้พระสวดมนต์นั่งสมาธิให้จิตแน่วแน่และสงบ นี่เป็นการพักผ่อนของจิตด้วย เกิดอำนาจทำให้จิตเกิดสมาธิขึ้น ตามหลักธรรมก็คือให้เราปฏิบัติมีศีล สมาธิ ปัญญา การที่จะนั่งอยู่กับที่ทำสมาธิอย่างเดียวย่อมจะทำให้สังขารอ่อนแอ พระพุทธองค์จึงให้มีการเดินจงกลมหรือให้ธุดงค์ไปตามป่าเขาลำเนาไพร เพื่อจะให้มีทั้งสมาธิและบริหารร่างกายไปพร้อมกัน เพื่อสุขภาพจะได้แข็งแรง นี่แหละผมจึงว่าจะเกี่ยวกันก็ได้ไม่เกี่ยวกันก็ได้ ถ้าทำสมาธิได้ก็เป็นสิ่งที่ดีมาก แต่ต้องอาศัยความอดทนพยายามทำไม่ย่อท้อ ทำจนได้สมาธิก็จะได้เห็นผล ด้วยเพ่งพิจารณาด้วยปัญญาถึงกิเลสตัณหาก็จะเห็นทุกข์และที่มาของทุกข์ และก็จะได้เห็นทางที่จะดับทุกข์ให้สูญสิ้น เป็นทางนำไปสู่ความสุขอันสงบ เป็นยอดของความสุขทั้งหลายที่มนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกจะหาได้"

ข้าพเจ้ากล่าวขอบคุณท่านที่กรุณาแนะนำทางที่ดีให้ได้มีโอกาสพิจารณา และกล่าวถึงเรื่องของหลวงชาญชิงชัยยังไม่จบ เพราะยังมีข้อสงสัยจึงถามท่านว่า "ผมอยาก

จะย้อนถามถึงหลวงชาญชิงชัย หลังจากวันที่ได้ตัวบุตรชายที่แท้จริงของท่านแล้ว เหตุการณ์ในบ้านจะเข้าสู่ความปกติได้อย่างไร ในเมื่อคุณนายปิ่นแก้วผู้ก่อกวนความสงบด้วยความโลภยังอยู่ในบ้านต่อไป ทั้งคุณนายก็ไม่รู้ว่าจะมองดูหน้าคนในบ้านไม่สนิทเช่นนี้แล้ว คุณนายปิ่นแก้วคงจะหาความสุขไม่ได้" ท่านผู้เฒ่าหัวเราะด้วยอารมณ์ดีแล้วพูดว่า "อ้อเรื่องมันก็ลงเอยกันได้เรียบร้อย คือหลังจากคุณหลวงได้อโหสิกรรมแล้ว ก็เรียกคุณนายปิ่นแก้วภรรยามาอบรมชี้แจงให้เข้าใจว่า การที่นายบุญมีปฏิบัติไปนั้น ก็เพราะมีความจงรักภักดีอยู่ในความกตัญญูกตเวที จึงสามารถป้องกันเหตุร้ายได้ทุกอย่าง ทั้งได้ป้องกันมิให้คุณนายปิ่นแก้วเป็นอาชญากร หรือเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดเป็นผู้บงการในฆาตกร เมื่ออบรมชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจแล้ว ความอาฆาตพยาบาทของคุณนายปิ่นแก้วซึ่งมีความเคียดแค้นต่อนายบุญมีก็คลายหายลง นึกถึงความผิดที่ตนได้คิดไว้ ทำให้เกิดปัญญารู้สึกบาปบุญคุณโทษกรรมดีกรรมชั่วหลงผิดเป็นซอยที่ตนได้ประกอบขึ้น ทั้งคุณหลวงก็ได้อโหสิกรรม ซ้ำยังให้เบี้ยเลี้ยงชีพตลอดไป นับว่าเป็นพระคุณอย่างสูงที่จะหาไม่ได้ คุณนายจึงตัดสินใจโกนผมบวชชีเอาธรรมะขององค์พระศาสดาเป็นที่พึ่ง และออกไปจำศีลภาวนารวมกับหมู่แม่ชีทั้งหลายทางจังหวัดภาคใต้ ด้วยเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ขอรับแต่เบี้ยเลี้ยงชีพเพื่อทำบุญทำทานพอเหมาะสมกับสภาพของแม่ชีผู้ทรงศีลจะทำได้ ส่วนในบ้านก็มอบหน้าที่ดูแลให้กับนางสาวชมผู้ที่มีความจงรักภักดี ที่นายบุญมีเคยบอกคุณนายว่าตายไปแล้ว ความจริงยังมีชีวิตอยู่ คุณหลวงได้ขอร้องให้เข้ามาช่วยดูแลปกครองในบ้าน เพราะเห็นเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ส่วนนายบุญมีก็ได้รับความยกย่องให้ความรักใคร่สนิทสนมเหมือนญาติผู้หนึ่ง เหตุการณ์ต่าง ๆ ในบั้นปลายก็ไม่มีอะไรจะยุ่งยากต่อไป" หลังจากเล่าเรื่องตั้งแต่ต้นจนถึงอวสาน แล้วท่านได้พูดต่อท้ายว่า "เรื่องที่ผมเล่าให้ฟังนี้มันเป็นเรื่องพิสดารเรื่องหนึ่งในจำนวนเรื่องที่เกิดขึ้นอีกมากมาย ที่เรื่องได้สูญสิ้นไปแล้ว และเรื่องนี้หากผมไม่ได้เล่าให้คุณฟัง ในไม่ช้าเรื่องเช่นนี้ก็จะจางสูญหายไปพร้อมกับชีวิตผู้ได้ประสพการณ์ เพราะผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในครั้งนั้น ต่างก็ล้ม

หายตายจากไปแล้วเป็นส่วนมาก รุ่นผมเกือบไม่มีตัวเหลืออยู่แล้ว ฉะนั้นเมื่อผมได้มาระบายเหตุการณ์ครั้งนั้นให้คุณทราบ ก็ทำให้ผมหายใจคล่องขึ้นรู้ว่าเรื่องนี้คงจะไม่ตายไปพร้อมกับตัวผม และอาจอยู่ทำประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป ในยุคปัจจุบันนี้คนที่น่ากลัวที่สุด และเป็นภัยต่อสังคมก็คือคนที่ไม่มีศีลธรรม และไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง"

เรื่องคงขาปของท่านผู้เฒ่าก็ขอจบลงแต่เพียงเท่านี้

สวัสดี